

**KUR'ÂN'DA HZ. SALİH KISSASI VE SEMÛD
KAVMİNİN HELAK OLMA SEBEPLERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Derya ÖZÇELİK

Kütahya- 2024

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KUR'ÂN'DA HZ. SALİH KISSASI VE SEMÛD
KAVMİNİN HELAK OLMA SEBEPLERİ**

Danışman:
Prof. Dr. İlhami GÜNAY

Hazırlayan:
Derya ÖZÇELİK

Kütahya- 2024

Kabul ve Onay**KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Temel İslam Bilimleri Ana bilim dalında 202385551019 öğrenci numaralı, Derya ÖZÇELİK'in hazırlamış olduğu "KUR'ÂN'DA HZ. SALİH KISSASI VE SEMÛD KAVMİNİN HELAK OLMA SEBEPLERİ" başlıklı yüksek lisans tez çalışması ile ilgili tez savunma sınavı jüri tarafından yapılmış ve adayın tezinin OY BİRLİĞİ ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

24/04/2024

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Ret
Prof. Dr. İlhami GÜNAY (Danışman)		
Prof. Dr. Celil KİRAZ		
Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye SEVİNÇ		

Onay

Doç. Dr. Eray ACAR

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “*Kur’ân’da Hz. Salih Kıssası ve Semûd Kavminin Helak Olma Sebepleri*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda, doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

24/04/2024

Derya ÖZÇELİK

Özgeçmiş

2000 yılında Afyon İmam-Hatip Lisesi'nden, 2005 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2021 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nde Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2006 yılında Afyonkarahisar İl Müftülüğü'nde Kur'ân Kursu Öğreticisi olarak göreve başladı. 2022 yılından bu yana Afyonkarahisar/Sandıklı ilçesinde vaiz olarak çalışmaktadır. Evli ve üç çocuk annesidir.

ÖZET

KUR'ÂN'DA HZ. SALİH KISSASI VE SEMÛD KAVMİNİN HELAK OLMA SEBEPLERİ

ÖZÇELİK, Derya

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlhami GÜNAY

Nisan, 2024, 130 sayfa

Kur'ân-ı Kerîm'in, ilahi mesajını iletme yöntemleri arasında kıssaların önemli bir yeri vardır. Kıssalar yoluyla, geçmişte yaşanmış ibretlik hadiseler etkileyici bir üslupla muhatabına sunulur. Dolayısıyla peygamber kıssalarının âyetler ışığında ele alınması, geçmiş tecrübelerden gereken derslerin çıkarılması açısından önem arz etmektedir. Bu durum bizi, Hz. Salih kıssası ve Semûd kavminin helak sebeplerini araştırmaya sevk etmiştir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, konuya açıklık getirmesi bakımından kıssa ve kıssayla ilgili kavramları inceledik. Kıssaların tekrarı, tarihi gerçekliği ve gayeleri gibi temel konuları ele aldık. İkinci bölümde, nüzul sırasına göre tefsir, Hz. Salih ve Semûd kavmi ile ilgili kısaca bilgi verdik. Sonra asıl konumuz olan Hz. Salih kıssasının anlatıldığı 11 sûredeki, konumuzla ilgili âyetleri kronolojik tefsire göre açıkladık. İkinci bölümün sonunda, genel anlamda Hz. Salih'in tevhit mücadelesi ve Semûd kavmini helaka götüren süreç üzerinde durulduğunu gördük. Üçüncü bölümde, Semûd kavminin helak olan kavimler içindeki yerini mukayese etmek amacıyla önce Nûh, Hûd, Lût, Şuayb kavimlerini, helak sebepleriyle birlikte kısaca ele aldık. Sonra da Semûd kavminin helak sebeplerinden bazılarını açıkladık.

Sonuç olarak, kronolojik tefsir yöntemiyle incelediğimiz Hz. Salih kıssası, bir yandan Hz. Peygamber dönemindeki sosyal hayata ışık tutarken diğer yandan geçmiş toplumların akıbetlerine ibret nazarıyla bakmamızı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Helak, Kıssa, Kur'ân, Salih, Semûd

ABSTRACT**THE STORY OF PROPHET SALIH IN THE QURAN AND THE REASONS
FOR THE DESTRUCTION OF THE THAMUD PEOPLE****ÖZÇELİK, Derya****Master Thesis, Department of Basic Islamic Sciences****Supervisor: Prof. Dr. İlhami GÜNAY****April, 2024, 130 pages**

Stories have an important place among the methods of presenting the divine message of the Holy Quran. Through stories, exemplary events from the past are presented to the addressee in an impressive style. Therefore, examining the stories of the Prophet in the light of the verses is important in terms of drawing the necessary lessons from past experiences. For this reason, we chose the story of Prophet Salih and the reasons for the destruction of the people of Thamud in the Quran as the subject.

Our thesis consists of three parts. In the first part, we examined the story and concepts related to the story in order to clarify the subject. We discussed basic issues such as the repetition of stories, their historical reality and purposes. In the second part, we gave brief information about the interpretation in the order of revelation and about Hazrat Salih and the people of Thamud. Then, we explained the verses related to our subject in the 11 surahs in which the story of Prophet Salih, which is our main subject, is told, according to chronological commentary. At the end of the second part, we saw that the focus was generally on Hazrat Salih's struggle for monotheism and the process that led to the destruction of the people of Thamud. In the third chapter, we first briefly discussed the tribes of Noah, Hud, Lut and Shuayb, together with the reasons for their destruction, in order to compare the place of the Thamud tribe among the destroyed tribes. Then we explained some of the reasons for the destruction of the people of Thamud.

As a result, the story of the Prophet, which we examined with the chronological commentary method, is, on the one hand, Hz. While shedding light on the social life in the time of the Prophet, it also enabled us to look at the fate of past societies as an example.

Keywords: Destruction, Quran, Salih, Story, Thamud

ÖNSÖZ

Kur'ân kıssaları muhatabına verilmek istenen mesajı en kısa ve anlaşılır yoldan vermektedir. Bununla birlikte kıssaların indiği ortamdan bağımsız olmadığı da bir gerçektir. Bu durum bizi, üzerinde daha önce bu tür bir çalışmanın yapılmadığı Hz. Salih kıssasını kronolojik tefsirden inceleme yoluna götürmüştür. Ayrıca helâk olan kavimleri ve Semûd kavminin helâk sebeplerine de çalışmamızda yer verdik. Çünkü Semûd kavmi helâk olma yönüyle ön plana çıkmıştır.

Hız. Salih kıssasıyla ilgili inen ilk âyetler nelerdir? Bu âyetler kronolojik olarak ele alındığında vurgu daha çok hangi konular üzerine yoğunlaşmıştır? Semûd kavmini helâka götüren aşamalar nelerdir? Soruları çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Gayret bizden tevfiğ Allah'tandır.

Çalışmamı tamamlama sürecinde, değerli katkılarıyla bana rehberlik eden danışman hocam Prof. Dr. İlhami Günay'a, savunma sürecinde kıymetli görüş ve katkılarından istifade ettiğim hocalarım Prof. Dr. Celil KİRAZ ve Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye SEVİNÇ'e, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen değerli eşim ve aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN KISSALARININ TEMEL KONULARI VE AMAÇLARI

1.1. KUR'ÂN'DA KISSA VE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR.....	6
1.1.1. Kıssa Kavramı.....	6
1.1.1.1. Lügat Anlamı.....	6
1.1.1.2. Terim Anlamı	8
1.1.2. Hikâye	9
1.1.3. Nebe	10
1.1.4. Haber.....	10
1.1.5. Mesel.....	11
1.2. KISSALARIN TEMEL ÖZELLİKLERİ	11
1.2.1. Kıssaların Çeşitleri.....	11
1.2.2. Kıssaların Kaynağı.....	12
1.2.3. Kur'ân Kıssalarının Tarihsel Gerçekliği.....	13
1.2.4. Kur'ân Kıssalarının Tekrarı	14
1.2.5. Kıssaların Edebî Yönü	15
1.3. KUR'ÂN KISSALARINDAKİ GAYELER.....	16
1.3.1. İnsanların İbret Almalarını Sağlamak.....	16
1.3.2. Tevhit İnancını Hâkim Kılmak	18
1.3.3. Peygamberlerin Tebliğ Ettikleri Dinin İslam Olduğunu Açıklamak	19
1.3.4. Hz. Muhammed'e (s.a.v) Moral Vermek.....	20
1.3.5. Müminlere Moral Vermek	21
1.3.6. İnsanları Şeytana Karşı Uyarmak	22

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KER'İM'DE HZ. SALİH KISSASI VE İLGİLİ ÂYETLERİN NÜZUL SIRASINA GÖRE TEFSİRİ

2.1. NÜZUL SIRASINA GÖRE TEFSİR YÖNTEMİ.....	25
2.2. HZ. SALİH VE SEM'ÛD KAVMİ	28

2.3. SEM'UD KAVMIYLE İLGİLİ MEKKİ SÜRELERDEKİ ÂYETLERİN NÜZUL SIRASINA GÖRE TEFSİRİ..... 32

2.3.1. Fecr Sûresi'nin 9-14 Âyetleri	32
2.3.2. Şems Sûresi'nin 11-15 Âyetleri.....	35
2.3.3. Kamer Sûresi'nin 23-31 Âyetleri.....	40
2.3.4. A'râf Sûresi'nin 73-79 Âyetleri.....	47
2.3.5. Şuarâ Sûresi'nin 141-159 Âyetleri	58
2.3.6. Neml Sûresi'nin 45-53 Âyetleri.....	62
2.3.7. İsrâ Sûresi'nin 59. Âyeti	69
2.3.8. Hûd Sûresi'nin 61-68 Âyetleri.....	72
2.3.9. Fussilet Sûresi'nin 17-18 Âyetleri	78
2.3.10. Zâriyât Sûresi'nin 43-45 Âyetleri	79
2.3.11. Hâkka Sûresi'nin 4-5 Âyetleri	81

2.4. SEM'UD KAVMIYLE İLGİLİ ÂYETLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRME 83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HELAK OLAN KAVİMLER VE SEM'UD KAVMİNİN HELAK SEBEPLERİ

3.1. KAVİMLERİN HELAK OLMA SEBEPLERİ 89

3.2. SEM'UD KAVMİNİN HELAK SEBEPLERİ..... 91

3.2.1. Allah'ı İnkâr Etmeleri.....	92
3.2.2. Peygamberlerini İnkâr Etme ve Alaya Alma	93
3.2.3. Mucizeyi Yalanlamaları.....	94
3.2.4. Kendilerini Üstün Görüp Fesatlık Çıkarmaları.....	95
3.2.5. Şımarık ve Azgın Olmaları	96

3.3. KUR'ÂN-I KERÎM'DE HELAK OLAN KAVİMLER..... 98

3.3.1. Nûh Kavmi.....	99
3.3.2. Âd Kavmi.....	101
3.3.3. Lût Kavmi	104
3.3.4. Şuayp Kavmi/Medyen ve Eyke Kavmi	106

SONUÇ..... 110

KAYNAKÇA 113

DİZİN 118

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhi's-Selam
b.	Oğlu
bk.	Bakınız
c.c.	Celle Celâluhû
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
çev.	Çeviren
ed.	Editör
H.	Hicrî
H.z.	Hazreti
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	Türk Dil Kurumu
Ts.	Tarihsiz
v.	Vefatı
vb.	Ve Benzerleri
Yay.	Yayınları
y.y.	Yayıncı Yok

TEZ METNİ

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu ve Amacı

Kur’ân-ı Kerîm, insanlara hidayet rehberi olarak gönderilmiştir. Bu rehberlikte ilahi mesajı iletme yöntemlerinden birisi de kıssalardır. Mesela helak olan kavimleri ibret nazarıyla okumak, birey ve toplumları aynı hatalara düşmeye karşı uyarıcı niteliktedir. Bu bağlamda tezimizin konusu, Hz. Salih kıssası ve Semûd kavminin helak sebepleridir.

Hz. Salih kıssasını incelediğimizde, Hz. Salih dönemi ile Hz. Peygamber’in risalet döneminin ilk yıllarının benzerlik gösterdiğini görmekteyiz. Dolayısıyla kıssalar yoluyla ilahi vahye verilen cevabın, toplumların sonunu nasıl etkilediği yaşanmış gerçekler üzerinden anlatılmıştır. Hz. Salih kıssasını kronolojik tefsire göre ele aldığımız çalışmamızda amacımız, Hz. Peygamber dönemine giderek müşriklere yapılan uyarı ve tehditleri, müminlere verilen moral ve teselli, tarihi seyir içinde görmektir. Geçmiş milletlerden gereken dersleri çıkarmak için onların akıbetlerini de bilmek gerekir. Bu nedenle çalışmamızda kavimlerin helakına ve Semûd kavminin helak sebeplerine de yer verdik.

Hz. Salih kıssasının anlatıldığı âyetlerin neredeyse tamamı Mekke’de, müşriklerin Hz. Peygamber ve müminlere eziyetlerinin arttığı bir dönemde nazil olmuştur. Böyle bir süreçte acaba neden Hz. Salih kıssası defalarca konu edilmiştir? Hz. Salih ve Hz. Muhammed (s.a.v.) dönemlerinin benzerliği hangi yöndedir? Semûd kavminin helak olan kavimler içindeki durumu nedir? Âd kavmi gibi helak olmamak için kayaları oyup sağlam binalar yapan Semûd kavminin helak sebepleri nelerdir? Bu ve benzeri sorular çalışmamızın temelini oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Kur’ân-ı Kerîm, en önemli mesajlarını her kesimden insanın kolayca anlayabileceği kıssalar yoluyla vermiştir. Kıssalar, Kur’ân’da oldukça fazla yer kaplamaktadır. Nitekim Allah Teâlâ, Yûsuf sûresi’nin 111. âyetinde “*And olsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır.*” buyurmaktadır. Dolayısıyla her Peygamber kıssasının âyetler ışığında, alınması gereken mesajları alarak okunması oldukça önemlidir.

Kıssaların genelinde tevhit ve şirk mücadelesinin olduğunu görmekteyiz. Hz. Salih kıssasında da başta Kur’ân’ın ilk muhatapları olan Hz. Peygamber ve müminlere

moral ve teselli verilirken, inkârcılara ikaz ve tehditlerin yapıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda, yaşanmış tecrübelerden alınacak derslerin daha etkili olduğu bir gerçektir. Helak olan Semûd kavmini ibret nazarıyla okumak, onların yaptığı hatalara karşı uyarıcı niteliktedir. Hz. Salih'in ve ona tabi olanların mücadelesine ve kurtuluşuna şahitlik etmek de müminlerin kulluk bilincini sağlam tutmalarına katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın Yöntemi ve Kaynaklar

Hz. Salih kıssasına, Kur'an'da 21 sûrede değinilmiştir. Fakat kıssa ile ilgili detaylı anlatım 11 sûrede yapılmıştır.¹ Çalışmamızda kıssa, bu 11 sûre üzerinden ele alınmıştır. Yöntem olarak, nüzul sırasına göre dizilen sûrelerde kıssa ile ilgili âyetler belirlenmiştir. Sonra her sûre hakkında kısa bir bilgi verilerek ilgili âyetler tefsir edilmiştir. Sûre sonlarında ise kısa birer değerlendirme yapılmıştır. Hz. Salih kıssası ile ilgili kronolojik olarak sıraladığımız sûreler ve konumuzla ilgili âyetler şu şekildedir:

Fecr 89/9-14, Şems 91/11-15, Kamer 54/23-31, A'râf 7/73-79, Şuarâ 26/141-159, Neml 27/45-53, İsrâ 17/59, Hûd 11/61-68, Fussilet 41/17-18, Zâriyât 51/43-45, Hâkka 69/4-5

Kullandığımız temel kaynak, başta Kur'an-ı Kerîm'dir. Âyetlerin mealleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın internet üzerindeki erişim adresinden verilmiştir. Dirayet ve rivayet ağırlıklı olarak yararlandığımız tefsir kaynakları, müfessirleriyle beraber kronolojik olarak şöyle sıralanabilir:

1. İbn Cerîr et-Taberî (v. 310/923), *Câmiu'l-beyân 'an te'vîli 'âyi'l-Kur'ân*
2. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (v. 333/944), *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*
3. Fahreddin er-Râzî (v. 606/1210), *Mefâtîhu'l-gayb*
4. Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (v. 671/1273), *el-Câmi 'li-ahkâmi'l-Kur'ân*
5. Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr (v. 774/1373), *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-Azîm*
6. Süyûtî (ö. 911/1505), *ed-Dürrü'l-Mensûr*
7. Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*
8. İbn Âşûr, Muhammed Tâhir (1879-1973), *et-Tahrîr ve't-tenvîr*
9. Mevdûdî (1903-1979), *Tefhîmü'l-Kur'ân*
10. Vehbe ez-Zühaylî (1932-2015), *Tefsîrû'l-münîr*
11. Diyanet İşleri Başkanlığı², *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*

¹ Mehmet Paçacı vd. , *Hayat Rehberi Kur'ân/ Konulu Tefsir*, (DİB Yayınları, 2023), 2/153.

² Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş

Çalışmamızın diğer bölümlerinde, İdris Şengül'ün *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, İzzet Derveze'nin (ö. 1984) “*et-Tefsîru'l-Hadîs*, Esra Gözeler'in “*Kur'ân Âyetlerinin Tarihendirilmesi*”, Mevdûdî'nin “*Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*” faydalandığımız temel kaynaklardır. Ayrıca DİA maddelerinden, doktora ve yüksek lisans tezlerinden ve çeşitli makalelerden de büyük ölçüde istifade edilmiştir. Türkçe kelimelerin imlasında TDK sözlüğü, Arapça olan kavramların imlasında ise DİA esas alınmıştır.

Hız. Salih kıssası üzerinde yapılan çalışmalardan bazıları şöyledir: Murat Kayacan'ın *Kur'ân'da Hız. Salih ve Semûd Toplumu (Sosyolojik Bir Çözümleme)* adlı kitabında kıssa, daha çok toplumsal açıdan ele alınmıştır. Muhammet Sönmez Bayraktar'ın *Kıssaların Fıkhi -Hız. Salih Kıssası Örneği-* adlı tezinde konumuz olan kıssadan fikhî hükümler çıkarılmıştır. Zeki Tan'ın *Hız. Salih, Hız. Lût, Hız. Şuayb Kavimlerinin İnkırazında Ma'siyetin Rolü* adlı tezinde de adı geçen üç kavmin helâk sebepleri üzerinde durulmuştur. Dilaver Gürer'in *Mesnevi'ye Göre Hız. Salih'in Devesinin ve Semûd Kavminin Helâkının Tasavvufî Anlamı* makalesinde kıssa tasavvufî açıdan incelenmiştir. Bizim çalışmamız ise bir tefsir çalışması niteliğindedir.

Çalışmamızda, literatür taraması ve kronolojik tefsir (nüzul sırasına göre tefsir) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemi kullanmamızın sebebi, âyetlerin nüzul seyrini Hız. Peygamber dönemi eşliğinde okumak ve bu anlamda çalışmamıza farkındalık katmaktır.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; kıssa, kıssayla ilgili kavramlar, kıssaların tekrarı, tarihsel gerçeği gibi konular hakkında bilgi verildi. Bu bölümde ayrıca, kıssaların Hız. Peygamber'e ve müminlere yönelik gayeleri üzerinde durularak konumuzla ilgili bir temel oluşturuldu.

Esas konumuzu teşkil eden ikinci bölümde, kronolojik tefsir hakkında genel bir bilgilendirme yapılarak bu alanda yapılan çalışmalardan bazıları paylaşıldı. Devamında, Hız. Salih ve Semûd kavmi hakkında genel bir bilgilendirme yapıldı. Daha sonra da yukarıda belirttiğimiz 11 sûredeki, Hız. Salih kıssası ile ilgili âyetlerin kronolojik tefsiri yapıldı. Çalışmamızın sınırlarını aşacağından dolayı Mushaf sırasına göre tefsir ve kronolojik tefsir kıyaslamasına girilmedi.

İkinci bölüm sonunda, Semûd kavmini helâka götüren süreç ve helâk olmalarının farklı açılardan vurgulandığı, ilgili âyetlerin siyak ve sibakında helak olan

kavimlerin işlendiği tespit edildi. Buradan yola çıkarak konu bütünlüğünün de sağlanması açısından, üçüncü bölümde helak olan kavimler ve Semûd kavminin helak sebepleri ele alındı.

BİRİNCİ BÖLÜM
KUR'ÂN KISSALARININ TEMEL KONULARI VE AMAÇLARI

1.1. KUR'ÂN'DA KISSA VE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR

Kur'ân-ı Kerîm'de, geçmiş peygamber ve kavimlerinin özellikle tevhit-şirk mücadelesinde yaşadıkları olaylarla ilgili anlatıma “kıssa” denilmektedir.³ İ'cazının gereği olarak Kur'ân'da peygamber, topluluk ya da kişilere ait anlatılmış olan mazi haberleri için kıssa kavramının yanı sıra farklı kelimeler kullanıldığı görülmektedir.⁴ Bu başlık altında “kıssa” ve onunla ilgili diğer kavramlar üzerinde durulacaktır.

1.1.1. Kıssa Kavramı

Kur'ân-ı Kerîm'de önemli bir yer ihtiva eden kıssalar, ilahi vahyin anlaşılmasını kolaylaştırır. Bu bağlamda kıssa yöntemi, geçmişte yaşanmış bir olayın insanlara ders vermek amacıyla etkili bir biçimde anlatılmasıdır.⁵

1.1.1.1. Lügat Anlamı

Arapça'da “k-s-s” kökünden türeyen “kıssa” kelimesinin çoğulu “kasas”tır. İsm-i fail kipindeki kullanımı ise “kıssayı ilave ve eksiltme yapılmaksızın olduğu gibi anlatan kişi” anlamına gelen “kâss”tır. Bunun çoğulu da “kussâs” şeklinde türetilir. Kasas ve kâss kelimeleri aslında isim olmakla beraber mastar anlamında kullanılır.⁶

Kıssa kelimesi, lügat ve kök manası bakımından incelendiğinde şu temel manalarla izah edilmiştir:

1. “Açıklamak, hikâye etmek, haber vermek”⁷ anlamına gelir. Bir şeyi izah etmek ve haberini bildirmek için kullanılır. Kelime bu anlamda Kur'ân'da, mazî fiil formunda dört yerde⁸, muzâri fiil formunda on üç yerde⁹ olmak üzere toplam on yedi defa “haber vermek” anlamlarında kullanılmıştır. “Biz sana

³ Mustafa Öztürk, *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti* (İstanbul: Kur'ân Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2016), 25.

⁴ İdris Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri* (Ankara: Otto Yayınları, 2019), 59.

⁵ Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 19.

⁶ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed İbn Mükerrrem Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sadr, 1414/1993), 3. Baskı, 7/73; Râğıb el- İsfahânî, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdalbâkî Güneş - Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 1030.

⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l- Arab*, 7/73. ; İsfahânî, *Müfredât*, 1030; Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 52.

⁸ el-Kasas 28/25; en-Nisâ 4/164; en-Nahl 16/118; el-Mü'min 40/78.

⁹ el-En'âm 6/57, 130; en-Neml 27/76; el-A'râf 7/7, 35; en-Nisâ 4/164; el-Mü'min 40/78; Hûd 11/100, 120; Yûsuf 12/3, 111; el-Kasas 28/25.

kıssaların en güzelini anlatıyoruz...”¹⁰ âyeti kelimenin bu anlamda, muzâri formda kullanımına örnektir.

2. “İzini sürmek, adım adım takip etmek” anlamındadır¹¹. Bu manada aynı kökten gelen kelimeler Kur’ân’da “...hemen izlerinin üzerine geri döndüler.”¹² âyeti ve “Annesi Musa’nın ablasına: onun izini takip et, dedi.”¹³ âyetinde kullanılmıştır.
3. “Kesmek, kırmak, koparmak”¹⁴ manasındadır. Bu anlamda özellikle saç, tırnak, sakal vb. şeylerin kesilmesinde kullanılır. “Kasâs” ve “kısas” şeklinde de okunan “kusas” kelimesi “Bir şeyin ortası, başın ön tarafında saçların bitiş noktası, alın”¹⁵ gibi anlamları da ihtiva etmektedir. Bu anlamda “kusas” kelimesi Hz. Câbir’in “Şüphesiz Allah’ın Resulü alını üzere secde ediyordu.” rivayetinde geçmektedir.¹⁶ Aynı zamanda klasik fıkıh kaynaklarında da abdestte yüzün yıkanmasının farz oluşu ile ilgili bölümde yüzün sınırları tarif edilirken “kısâsi’ş-ş’ar” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.¹⁷

İslam ceza hukukunda önemli bir hüküm olan “kısas” kavramı da ismini aynı kökten almıştır. Misli ile cezalandırma anlamına gelen bu kelime Kur’ân’da dört yerde geçmektedir.¹⁸ “Kısasta sizin için bir hayat vardır.”¹⁹ âyeti bu kullanıma örnektir.

4. “ Göğüs, kaburgaların bir araya geldiği göğüs kemiği, göğsün başı, ortası, bir şeyin belli bir bölümü, parçası”²⁰ anlamlarını ihtiva eder. Bu son anlamın “saç veya sakalları kesmek” anlamı çerçevesinde üçüncü anlamla irtibatlı olduğunu söyleyebiliriz.²¹

¹⁰ Yûsuf 12/3.

¹¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 7/74; İsfahânî, *Müfredât*, 1030.

¹² el-Kehf 18/64.

¹³ el-Kasas 28/11.

¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 7/74; İsfahânî, *Müfredât*, 1030.

¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 7/74; Ebû Abdurrahman el-Halil b. Ahmed b. Amr Ferâhidî, *Kitâbu’l-‘Ayn* (Dâr’ul-Mektebeti Hilal, ts.), 5/10; Ebu’l-Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *Esâsu’l-Belağâ*, thk. Muhammed Bâsil ‘Uyûnü’s-sûd (Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1998), 2/82; Şengül, *Kur’an Kıssalarının Tarihî Değeri*, 53; Veli Çayır, *Kur’an Kıssalarında İnsan Tipleri* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 86.

¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 7/74; Şengül, *Kur’an Kıssalarının Tarihî Değeri*, 53; Çayır, *Kur’an Kıssalarında İnsan Tipleri*, 86.

¹⁷ Abdullah b. Mahmûd b. Mevrûd el-Mevsilî el-Hanefî, *el-İhtiyâr li Ta’lîli’l-Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2011), 1/7.

¹⁸ el-Bakara 2/18, 179, 194; el-Mâide 5/45.

¹⁹ el-Bakara 2/179.

²⁰ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 7/74; Ferâhidî, *Kitâbu’l-‘Ayn*, 5/10; İsfahânî, *Müfredât*, 1030; Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, 54.

²¹ Şengül, *Kur’an Kıssalarının Tarihî Değeri*, 54; Çayır, *Kur’an Kıssalarında İnsan Tipleri*, 86.

Netice itibariyle “kassa” fiili “bir kimseye veya bir şeye ait haberleri adım adım izleyerek noktası noktasına bildirdi” anlamındadır. Bu anlam aynı zamanda kelimenin “anlatmak, hikâye etmek” şeklindeki kullanımını sınırlamış bulunmaktadır.²²

1.1.1.2. Terim Anlamı

Tefsir literatüründe kıssa, Kur’ân’da anlatılan peygamberler ve kavimleriyle ilgili olayların, tarihî izlerini ortaya çıkarmak, muhatapların ibret almalarını sağlamak maksadıyla içine yalan ve hayal karışmayacak şekilde anlatılmasıdır.²³ Farklı bir deyişle kıssa, insanların hidayete ulaşmalarını sağlamak amacıyla bilinmeyen ya da unutulmuş olaylar üzerinde dikkatleri çekerek, insanı içten içe tefekküre sevk eden bir olgudur.²⁴

Netice olarak Kur’ân kıssaları, Peygamberler ve toplumlarla ilgili olup geçmiş ümmetlerin tarihinden ve durumlarından haber verir. Bu kıssalarda geçmişteki olaylar, mutlak hakikatler üzerine kurulmuştur. Bu hakikatler, sanki izleri sürülüyor gibi adım adım takip edilerek canlı bir tablo şeklinde anlatılır. Kur’ân kıssaları aynı zamanda muhatap için irşat ve yönlendirme gibi unsurlar da içerir. Bu keyfiyet, edebî kıssalarda asla bulunmayan bir özelliktir.²⁵

Kıssa lafzı terminolojik açıdan da Kur’ân’da farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: Kasası kıssa etmek²⁶, hakkı kıssa etmek²⁷, “âyetleri kıssa etmek”²⁸ “hak ile kıssa etmek”²⁹, “ilm ile kıssa etmek”³⁰, “rüyayı kıssa etmek”³¹, “Kur’ân’ın haberlerinin kıssa edilmesi”³² ve “resulleri kıssa etmek.”³³ Bu bağlamda düşündüğümüzde konumuz olan Hz. Salih kıssasında, Semûd kavmine Hz. Salih’in gönderilmesi, onun mücadelesi, olay ve haberlerin yerleşim alanlarına izafe edilmesi, “Kur’ân’ın haberlerinin” kıssa edilmesidir. Dolayısıyla bu kıssada bu yönüyle mekân-

²² Suat Yıldırım, *Kur’ân-ı Kerîm ve Kur’ân İlimlerine Giriş* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1985), 2. Baskı, 105.

²³ Şehmus Demir, *Mitoloji Kur’ân Kıssaları ve Tarihî Gerçeklik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2003), 73; Şengül, *Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 54.

²⁴ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2018), 212.

²⁵ Abdülkerîm el-Hatîb, *el-Kasasü'l-Kur’ân fî Mantûküh ve Meşhûmih* (Kahire: y.y. , 1964), 49; Mennâ’ el-Kattân, *Mebâhis fî Ulûmî'l-Kur’ân* (Riyad: Mektebetü'l-Ma’ârif li’n-Neşri ve’t-Tevzî’, 2000), 316.

²⁶ el-Kasas 28/25.

²⁷ el-En’âm 6/57.

²⁸ el-En’âm 6/130.

²⁹ el-Kehf 28/13.

³⁰ el-A’râf 7/7.

³¹ Yûsuf 12/5.

³² el-A’râf 7/101.

³³ el-Mü’min 40/78.

toplum ilişkisi ön plandadır. Aynı zamanda Hz. Salih kıssasına “resullerin kıssa edilmesi” açısından bakarsak da kişi-kıssa ilişkisi öne çıkmaktadır.³⁴

1.1.2. Hikâye

Hikâye kavramı sözlükte; “Bir olayı anlatmak, aktarmak, taklit etmek, tekrar etmek.” anlamlarına gelmektedir. Edebiyatta bu kavram; “yaşanmış veya yaşanması mümkün olan konuları anlatan bir türdür.”³⁵ İsim olarak bu kavram, “bir olayı sırasıyla ve etraflıca anlatma işi, boş ve gerçek dışı söz, aslı olmayan söz, romandan daha küçük edebiyat türü olarak bilinmektedir.”³⁶

Arapçada vuku bulsun bulmasın, ister hayalî ister gerçek olsun, anlatılan her şeye hikâye denir. Bu bağlamda hikâye kelimesi gerçek veya tasarlanmış olaylar için kullanılırken kıssa, mazide gerçekleşmiş hadiseleri hakikate uygun bir biçimde muhatabı o zamanda yaşatma gayesi ile kullanılır.³⁷ Kur’ân kıssalarıyla ilgili bazı şüphelerin ortaya çıkmasının sebebi kıssanın hikâye ile eş anlamda olduğunun düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa hikâyedeki anlamın Kur’ân kıssalarının mahiyet ve maksatlarıyla asla bağdaşmayacağı aşîkârdır. Bundan dolayı kıssa yerine hikâye tabirini kullanmak doğru değildir.³⁸

Abdulkerîm el-Hatîb (ö. 1963) *el- Kasasu’l Kur’ân* adlı eserinde “Kur’ân kıssalarının hayal ve kuruntudan uzak, tarihi gerçekliği olan haber ve olaylar olduğunu” bildirmiştir. el-Hatîb’e göre değişmeyen hakikatler üzerine bina edilen Kur’ân kıssaları, muhatabı teşvik ve yönlendirme gibi unsurları, başka edebî kıssalarda yer almayan bir keyfiyetle ele almıştır. Dolayısıyla el- Hatîb, Kur’ân kıssalarını edebî kıssa ölçüleriyle anlayan zihniyeti eleştirmiş, bu kıssaların vasıf ve gaye itibarıyla da diğerlerinden farklı olduğunu vurgulamıştır.³⁹ Kur’ân-ı Kerîm’de, *haber* ve *nebe’* kavramları da geçmişten bahsetme anlamlarında kullanılmıştır.

³⁴ Ali Sayı, “Kur’ân’da Kıssa Kavramı Üzerine”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 149-167.

³⁵ Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1998), 479; Ahmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 509.

³⁶ Mustafa Kara, *Güncel Değeri Açısından Kur’ân Kıssaları* (Samsun: Selamet Yayınları, 2011), 57.

³⁷ Suat Yıldırım, “Kur’ân-ı Kerîm’de Kıssalar”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (Haziran 1979) 38.

³⁸ Şengül, *Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 55.

³⁹ Abdülkerîm el- Hatîb, *el-Kasasu’l Kur’ân*, 49.

1.1.3. Nebe

Çoğulu *enbâ* olan *nebe* kelimesi, “önemli haber” anlamındadır.⁴⁰ Buradaki *haber* “Büyük fayda sağlayan, kendisiyle ilim veya zannı galip oluşturan haber” olarak nitelendirilir. Habere, sayılan bu üç unsur ilave edilmezse *nebe* denilemez. Aynı zamanda bir habere *nebe* denilebilmesi için o haberin yalandan uzak olması gerekir, mütevâtir haber, ilahî haber ve Hz. Peygamber’in haber vermesi bu kabildendir.⁴¹

Nebe kelimesi, lügat manasındaki inceliklere uygun olarak Kur’ân’da zaman zaman kıssalar için de kullanılmıştır.⁴² Mesela Hz. Âdem’in iki oğlu ile ilgili olan kıssada “*Onlara Âdem’in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat.*”⁴³ âyet-i kerîmesinde *nebe*, “gerçeğe uygun anlatmak” anlamında kullanılmıştır. Aynı zamanda Kur’ân-ı Kerîm’in 78. sûresinin adı da *Nebe* dir. Kelime burada “önemli haber” manasında kullanılmıştır.⁴⁴

1.1.4. Haber

Haber kelimesi, fiil olarak “bilgi vermek, hikâye etmek, bir şeyde tecrübeli olmak”⁴⁵ anlamına gelirken isim olarak ise “herhangi bir meseleyle ilgili nakledilen bilgi”⁴⁶ demektir. Hadis ilminde haber deyince Hz. Peygamber’in hadisleri de anlaşılmıştır. Bazı âlimlere göre de haber, umumi anlam ifade eder. Sahabe ve tâbiûnun sözleri de bu anlamdadır.⁴⁷ Kur’ân-ı Kerîm’de “haber” ve çoğulu olan “ahbâr” kelimeleri, yakın zamanda vuku bulmuş olan ve görünen olayları ders alma amacıyla hatırlatmak için kullanılır. Asr-ı Saadet’te vuku bulan bazı önemli olaylar Kur’ân’da “haber” kökü ve türevleriyle anlatılmıştır. Bedir, Uhud ve Hendek Gazveleri, İfk hadisesi, Hudeybiye Anlaşması bunlardan bazılarıdır. Fakat Hz. Peygamber zamanında yaşanan olayların kıssalar içinde sayılıp sayılmayacağı konusunda âlimler arasında görüş ayrılıkları vardır.⁴⁸

⁴⁰ Karaman vd. , *Kur’an Yolu*, 5/541.

⁴¹ İsfahânî, *Müfredât*, 1030; Şengül, *Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 58.

⁴² Şengül, *Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 58.

⁴³ el-Mâide 5/27

⁴⁴ en-Nebe 78/2.

⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 4/227.

⁴⁶ Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 12.

⁴⁷ Fikret Karaman vd. , *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Otto Yayınları, 2006), 207; Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 12.

⁴⁸ Şengül, *Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 59.

1.1.5. Mesel

Arapçada mesel kelimesi “benzemek, benzeri olmak” anlamındaki “müsûl” kökünden türemiş bir sıfat olup “benzeyen” demektir. Mesel kelimesi ayrıca “benzer, denk, aynı cinsten olan şey, açıklamak amacıyla benzeri hakkında söylenen söz,⁴⁹ sıfat, vasıf, ibret ve kıssa” anlamlarına da gelir.⁵⁰

Tefsir ilminde ise gerçekte vuku bulmayan fakat öğüt, teşvik, ibret alma, hatırlatma gibi maksatlar için Kur’ân’ın getirdiği misallere “mesel” denir. Meseller, gaye bakımından kıssalarla aynı amacı taşıyalar da yapı ve üslup bakımından kıssalardan tamamen farklıdır.⁵¹

1.2. KISSALARIN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Kıssaların kaynağı, tarihi gerçekliği ve diğer özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak kıssaların bireysel ve toplumsal hayata aktarılması noktasında ışık tutacaktır.⁵² Kur’ân kıssaları hikâyeden ibaret değildir, okuyucuya, kıssa ile ilgili teferruata dair bilgiler de sunmaz. Bu sebeple kıssaların anlatılma gayelerini kavrayıp verilmek istenen mesajı alabilmek için kıssaların özelliklerini bilmek faydalı olacaktır.

1.2.1. Kıssaların Çeşitleri

Kur’ân’ı Kerîmdeki kıssaları;

1. Peygamber kıssaları (Âdem, Nûh, Hûd, Salih vb. peygamberler)
2. Nübüvveti sabit olmayan şahıslarla ilgili kıssalar (Lokman, Zülkarneyn, Hz. Meryem vb.)
3. Hz. Peygamber zamanında yaşanmış olaylarla ilgili kıssalar (Bedir, Huneyn gazveleri, ifk hadisesi, hicret vb.) şeklinde üç grupta inceleyebiliriz.⁵³

⁴⁹ İsfâhânî, *Müfredât*, 998.

⁵⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 11/610-614.

⁵¹ Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 60-61; Kara, *Güncel Değeri Açısından Kur'an Kıssaları*, 27.

⁵² Kara, *Güncel Değeri Açısından Kur'an Kıssaları*, 45.

⁵³ Muhammed Ali Selâme, *Menhecü'l-Furkan fî Ulûmi'l-Kur'ân* (Mısır/Kahire: Nahdetu Mısır, 2002), 155.

Mahiyeti itibariyle kıssalara, tarihî kıssalar ve Kur'ân'ın indiği dönemde yaşanan olayların yanında gaybî kıssaları (ahiret, cennet, cehennem gibi) da ilave edebiliriz.⁵⁴

Farklı bir açıdan da kıssaları: Hz. İlyas'ın kıssas ve fil, uhdûd kıssaları gibi kısa; Hz. Süleyman'ın kıssası gibi orta ve Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. İbrahim ve Hz. Salih'in kıssaları gibi uzun olmak üzere üç gruba ayırabiliriz.⁵⁵

1.2.2. Kıssaların Kaynağı

Kıssaların kaynağını araştırmak bir bakıma Kur'ân'ın kaynağını araştırmaktır. Çünkü Kur'ân'ın önemli bir bölümü kıssalardan oluşmaktadır.⁵⁶ İslam karşıtları kıssaların tahrife uğramış semavi kitaplardan ve beşerî kaynaklardan derlenip telif edildiğini ileri sürmüşlerdir. Kur'ân kıssalarının kaynağının ehli kitap olduğu iddiası müşrik Araplardan geliyordu, bu iddianın tutarlı bir tarafı olsaydı bu durumu o dönem Yahudi ve Hristiyanları ileri sürerdi. Zira onların böyle bir iddiası olmamıştır. Fakat ne tuhaftır ki, günümüz Yahudi ve Hristiyan müsteşrikleri aynı iddiayı sunabilmişlerdir. Mesela S. Sidersky müstakil bir eser yazmış ve bu eserin tamamında kıssaların kaynağının Kitab-ı Mukaddes olduğunu iddia etmiştir.⁵⁷

Kur'ân'ın kaynağını vahiyden başka yerde aramak büyük bir hatadır. Çünkü Allah Teâlâ, Necm suresinin 4. âyetinde “*O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir.*” buyurarak bize kıssaların kaynağını bildirmiştir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in ümmîliği de tarihi bir gerçektir. Dolayısıyla onun, eskilerin kitaplarını inceleyip; kıssaları da kendisinin yazdığını söyleyemeyiz. Hz. Peygamber'in okuma-yazma bildiğini farz etsek dahi o zamanlar Kitab-ı Mukaddes'in Arapça tercümesi bile mevcut değildi.⁵⁸ Zira Tevrat M. 718'de, İncil ise M. 9 veya 10. asırda Arapçaya tercüme edilmiştir. Peki, Tevrat ve İncil'in dilini bilmeyen bir peygamber hangi ortam ve şartlarda kıssaları yazmış olabilir? Daha önce de belirttiğimiz gibi kitap ehlinin neden bu iddiaları bahane edip itirazlarda bulunmadıkları da bu konudaki iddiaların yersizliğinin göstergesidir. Kur'ân'da çoğu kıssanın sonunda ifade edilen durumun

⁵⁴ İdris Şengül, “Kıssa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yayınları, 2002), 25/498.

⁵⁵ Şengül, “Kıssa” 25/498; Nurettin Turgay, “Kur'an Kıssaları”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2000), 2/ 68.

⁵⁶ Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 150.

⁵⁷ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 172.

⁵⁸ Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 137.

sadece vahiy eseri olduğu vurgulanmış ve ortaya çıkabilecek yanlış anlaşılmanın önüne set çekilmiştir.⁵⁹

1.2.3. Kur'ân Kıssalarının Tarihsel Gerçekliği

Kur'ân kıssalarının tarihin bir döneminde yaşanıp yaşanmadığı konusu Mısırlı bir doktora öğrencisi olan Muhammed Ahmed Halefullah'ın 1947'de yazmış olduğu “*el-Fennu'l-Kasasî fi'l-Kur'ân*” adlı doktora teziyle gündeme gelmiştir. Halefullah, Kur'ân kıssalarının naklettiği olayların hakikat olup olmadığına önem vermediğini belirterek kıssaların tamamen edebî kıssalar olduklarını iddia etmiştir. Bu iddia o yıllarda geniş yankı uyandırmış ve bu tepkilerin boyutu tezinin kabul edilmemesine kadar gitmiştir. O dönemden sonra da kıssalar konusunda çalışma yapan herkes bu meseleye yer verme ihtiyacı duymuştur.⁶⁰

Halefullah'a göre müşriklerin Kur'ân'la ilgili söyledikleri “evvelkilerin masalları” söylemleri Kur'ân'da reddedilmemiştir. Oysaki Halefullah'ın referans olarak kullandığı şu âyetler onun görüşüne muhaliftir:

*“İnkâr edenler, “Bu Kur'ân onun uydurduğu, birilerinin de bu konuda kendisine yardım ettiği bir düzmecedен ibarettir” dediler; böylece onlar açık bir haksızlık ve iftirada bulunmuş oldular. Yine dediler ki: “Bunlar, onun başkalarına yazdırdığı, sabah akşam kendisine okunan eskilerin masallarıdır!” De ki: “Onu göklerin ve yerlerin sırlarını bilen Allah indirdi. Doğrusu O, çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.”*⁶¹

Bu âyetler, müşriklerin iftira attığının, Kur'ân âyetlerinin uydurma değil gerçek olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca neredeyse Kur'ân'daki kıssaların tamamının ardından kıssaların gayb haberlerinden olduğu ve bu olaylar meydana geldiğinde Hz. Peygamber'in orada olmadığı vurgulanmıştır.⁶² Aynı şekilde Âl-i İmran sûresinin 62. âyetinde de “*İşte bunlar, gerçek haberlerdir...*” buyrularak anlatılanların gerçek olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kıssalar, geçmiş dönemde yaşamış peygamberlerin İslam'a davetleri, cihatları vb. konularda bilgi vererek İslam ümmetini o peygamberlere de şahit kılmışlardır. Kıssalara gerçeği yansıtmayan hikâyeler olarak bakmak bu şahitliği de yok saymak olur.⁶³

⁵⁹ Sait Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş* (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1993), 12.

⁶⁰ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 50.

⁶¹ el- Furkân 25/4-6.

⁶² Âl-i İmrân 3/44-62.

⁶³ Selâme, *Menhecü'l Furkan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, 157.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, kıssaların edebî bir dille anlatılmış olması onların hayal ve hikâyeden ibaret olmalarını gerektirmez. Aksine Kur’ân kıssalarında tarihî gerçekler en etkili ve tesirli yolla edebî bir dille muhataplarına sunulmuştur.

1.2.4. Kur’ân Kıssalarının Tekrarı

İnsan tabiatının unutma özelliği bilinen bir gerçektir. Bu nedenle bir fikrin insan zihninde yer etmesi ve iyice anlatılması için takip edilecek en etkili yöntemlerden birisi tekrardır. İnsan bu yolla unutkanlığının önüne geçebilir. Kalıcı olmasını istediğimiz bir düşünceyi yerleştirmek istediğimiz zaman ölçülü bir tekrar etkili bir yöntemdir. Kur’ânî bir metot olan tekrar üslubunu Hz. Peygamber de kullanmıştır.⁶⁴

Kur’ân’daki tekrarlar “tekrir” şeklinde olup ayetlerin i’cazına işaret eder. Tekrir ise ifadeyi sağlamlaştırmak ve sözü pekiştirmek için yapılan tekrardır. Kıssaların tekrarı da ilahî tebliğde olayların somutlaştırılması ve pekiştirilmesinde etkili olduğu gibi her bir tekrarda ayrı bir mana ve hikmet de keşfedilmiş olur.⁶⁵ Kur’ân’da gereksiz ve bir hikmete dayanmayan, muhatabı bıktıran bir tekrar söz konusu değildir. Şayet böyle olsaydı Kur’ân’ın kendi dilleriyle indiği Arap edebiyatçıları bu durumu bahane ederek itirazda bulunurlardı. Kur’ân bu yönüyle de onlara meydan okumuştur.⁶⁶

Kıssaların gayesi, peygamberlerin ve eski milletlerin tarihçesini anlatmak olsaydı o zaman tekrarın lüzumu yoktu. Fakat asıl gaye kıssalardan ibret almak olduğu için aynı kıssanın tekrarının olduğu farklı yerlerde konunun önemine binaen farklı önemli olaylar ve mesajlar ön plana çıkmıştır. Mesela Hz. Âdem’in kıssası birçok sûrede tekrar edilmiştir. Bu kıssa ile Bakara sûresinde Allah’ın nimetleri anlatılırken A’râf sûresinde Allah’ın nimetlerine karşı insanların şükürlerinin azlığına vurgu yapılmıştır. Aynı kıssa ile Tâhâ sûresinde insanların zaafları ve her daim Allah’ın yardımına muhtaç oldukları hatırlatılmaktadır.⁶⁷ Bu bağlamda Kur’ân’da tam bir tekrar söz konusu değildir.⁶⁸

Sonuç olarak, Kur’ân kıssalarında ayrıntı sayılabilecek bilgilere yer verilmemiş ve Kur’ân’ın indiriliş gayesiyle ilgili tevhit, nübüvvet gibi konularda tekrara gidilmiştir. Farklı sûre ya da âyetlerde tekrar edilen bölümler de farklı gayelere hizmet ettiği gibi bu

⁶⁴ Şengül, *Kur’ân Kıssalarının Tarihî Değeri*, 223-224.

⁶⁵ Hidayet Zertürk, *Ulûmu’l Kur’ân ve Tefsir Usûlü* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2012), 112.

⁶⁶ Zertürk, “*Ulûmu’l Kur’ân ve Tefsir Usûlü*”, 113.

⁶⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 174.

⁶⁸ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 216.

bölümler arasında da hiçbir çelişki ve zıtlık bulunmamaktadır. Bilakis aynı kişiyle ilgili tekrar edilen kısımlar birleştirildiğinde tam bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu durum da tekrarların Kur'ân'ın i'cazı olduğunun büyük bir kanıtıdır.

1.2.5. Kıssaların Edebî Yönü

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in peygamberliğini ispat eden en büyük ve daimi bir mucizesidir. Allah Teâlâ bu mucizeyi her türlü tahriften koruyacağını vaad etmiştir. Bu bağlamda kelim ve beyan mucizesi olarak gönderilen Kur'ân'ın ilahi mesajı iletmek için seçtiği en çarpıcı ve etkili yöntemlerden biri kıssalardır. Kıssalar üslubunda din, tarih ve i'cazlı anlatım vardır. Fakat tarih ve i'cazlı edebî yön dini gayeye ulaşmada birer vesiledir.⁶⁹ Esasında Kur'ân'da kıssaların yer alması edebî/sanatsal bir gaye gütmaz. Fakat bu durum kıssanın anlatımı esnasında edebî/sanatsal özelliklerin ortaya çıkmasına da mâni değildir.⁷⁰

Kıssalardaki anlatım üslubu, etkiyi duyulardan alıp insanın vicdanına ve nefsin derinliklerine taşır. Psikolojik durumlar tasvir edilerek hissedilir bir şekilde ortaya çıkar. Geçmişte yaşanmış olaylar, insan tipleri, azap ve nimet tabloları hayal/canlandırma yoluyla somut bir şekilde sunulur.⁷¹ Bu çerçevede kıssaların giriş bölümünde ânî ve temsilî anlatım metotlarıyla tasvir yöntemi, kişilik tiplerini ve karakterlerini tespit etme noktasında yardımcı faktör mahiyetindedir. Kur'ân kıssalarında olay, kişilik ve diyalog öğeleri temel, zaman ve mekân öğeleri tâli unsurlardır.⁷²

Kıssaların anlatım metodunda muhatabı dinî gayeden uzaklaştıracak ayrıntıdan kaçınılmıştır. Bu nedenle kıssalarda zaman ve mekân unsurlarına çok rastlanmaz. Mesela Ashab-ı Kehf⁷³ ve Ashabü'l-Karye⁷⁴ kıssalarında kıssanın geçtiği mekânlar bildirilmemiştir. Korkutma, uyarma öğelerinin hedeflendiği kıssalarda olay öğesi, Hz. Peygamber'e ve ona tâbî olan müminlere teselli ve coşku veren kıssalarda kişilik öğesi, İslam mesajının savunulduğu kıssalarda ise diyalog öğesi öne çıkarılmıştır. Netice olarak kıssalarda, ilgili kıssanın gayesine hizmet edecek unsur ön plana çıkarılmıştır.⁷⁵

⁶⁹ Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 180.

⁷⁰ Çayır, *Kur'an Kıssalarında İnsan Tipleri*, 88.

⁷¹ Seyyid Kutub, *Kur'an'da Edebî Tasvir* (İstanbul: Ravza Yayınları, 1999), 291.

⁷² Çayır, *Kur'an Kıssalarında İnsan Tipleri*, 119.

⁷³ el-Kehf 18/9-26.

⁷⁴ Yâsîn 36/13.

⁷⁵ Çayır, *Kur'an Kıssalarında İnsan Tipleri*, 118-119.

Kur'an-ı Kerîm, geçmişe dair verdiği bilgilerin tamamında inkâra yer vermeyecek bir usul ve yöntem kullanmıştır. Bundan dolayı bazı âlimler kıssa konusunu Kur'ân'ın i'cazının bir alt dalı saymışlardır.⁷⁶ Kıssalarda hayır-şer, hak-batıl, iman ve küfür mücadelelerinin siyak-sibak uyumu içinde anlatılması bu üsluba canlılık katmıştır. Kıssalar lafız yönünden mucize olduğu gibi gayelerinin önemi ve insanlarda bıraktığı olumlu neticeler dolayısıyla da mana yönünden de mucizedirler.⁷⁷

1.3. KUR'ÂN KISSALARINDAKİ GAYELER

Kıssa yöntemi ile ilahi mesaj tarihi bir gerçeklik içinde, anlaşılır bir üslupla beşer idrakine takdim edilir, olaylar somutlaştırılır ve kişi adeta kendini olayların içinde bulur. Bu vesileyle kıssayı okuyan kişide empati duygusu da gelişmiş olur. Bu durum vahyin daha kolay anlaşılmasına katkı sağlar. Mesela “Lût, Âd ve Semûd kavimleri neden helak oldu? Peygamberlerin toplumlara mesajları iletirken yaşadıkları zorluklar ve takındıkları tavırlar nasıldı? İnanmayanlar hangi konularda itiraz etti?” Bu ve benzeri soruların cevabı kıssalarda işlenmiştir.⁷⁸ Bu bağlamda kıssaların esas gayesi Yüce Allah'tan gelen ve Hz. Peygamber'de hayat tarzı olarak modelleşen dinî mesajı bütün insanlığa ulaştırmak ve bu mesaja göre toplumu terbiye etmektir. Nitekim Kur'ân'ın ana gayesi “tevhit” ise kıssalardaki esas gaye de “tevhit” gerçeğini tecrübî bir tarzda, tarihi gerçeklik içinde anlatmaktır. Yine Kur'ân, vahiy ve peygamberlik gerçeğini kanıtlıyorsa kıssalar da aynı gerçeği akl-ı selim sahibi muhatapların dikkatine sunmaktadır.⁷⁹

Esasında kıssaların asıl gayesi “Kur'ân'ın indiriliş maksatlarını gerçekleştirmektir.” Yani Kur'ân'ın gayesi ne ise kıssaların da gayesi odur.⁸⁰ Kıssalar vasıtasıyla insanlara ulaştırılmak istenen hedefler şu cümle ile özetlenebilir: “İman eden kurtulur, küfre giren helak olur.”⁸¹

1.3.1. İnsanların İbret Almalarını Sağlamak

Kıssalar nasihat ve güzel örneklerle insanları ruhen, aklen ve bedenlen eğitip terbiye etme gayesi taşımaktadır. Kıssalar aynı zamanda insanlarda Allah'a itaat, ibadet, emanete riayet etme, iffetli olma gibi güzel davranış ve duyguları geliştirerek insanların

⁷⁶ Selâme, *Menhecü'l-Furkân*, 159.

⁷⁷ Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 180.

⁷⁸ Kara, *Güncel Değeri Açısından Kur'ân Kıssaları*, 108; Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 71.

⁷⁹ Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 245-247.

⁸⁰ Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, 106; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 213.

⁸¹ Turgay, *Kur'an Kıssaları*, 71.

İslami bir kimlik kazanmasını sağlar.⁸² Bu kimliğin kazanılmasında yaşanmış olaylar üzerinden tecrübeleri öğrenen kişi bunlarda ibret alma yoluna gitmelidir. Âyetlerde de bu durum açıkça ifade edilmiştir:

*“And olsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır.”*⁸³

Fahreddîn er-Râzî (v. 606/1210) bu âyetteki ibret alma hakkında şöyle demiştir; ibret almaktan kasıt düşünmek ve tefekkür etmektir. Hz. Yusuf'u zindana atıldıktan sonra aziz kılmaya Kâdir olan Yüce Allah, Hz. Muhammed'i de aziz kılmaya, dinini yüceltmeye Kâdir'dir.⁸⁴ Bu değerlendirmeden hareketle insan yarının kendisine ne getireceğini ve karşılaştığı olayların hangisinin kendisine hayırlı sonuçlar doğuracağını bilemeyeceği sonucuna varılabilir. Âyetler üzerinde gereği gibi düşünüp ibret almak aynı zamanda akıl sahipleri için bir emirdir. Feraset sahibi bir mümin; akıl, vicdan ve irade melekelerini kullanarak etrafında olup biten olaylara ibret nazarıyla bakmalıdır. Zira akıllı kullanma, insanı hayvanlardan ayıran en önemli özelliktir. Akıl nimetinin şükrü ancak bu yolla eda edilir.⁸⁵ Başka bir âyetle Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

*“Peygamberlerin haberlerinden kendisiyle kalbinizi pekiştireceğimizden her türlüünü sana anlatıyoruz. Bu haberlerin içerisinde sana gerçek ulaşmakta; müminlere de bir öğüt ve uyarı gelmektedir.”*⁸⁶

Peygamber ve kavimlerinin kıssalarından alınabilecek birçok ders vardır. Mesela Hz. Nûh 950 yıl tevhit mücadelesinde bulunmuştur. Kavmine uzun yıllar tebliğde bulunarak onları, inanmadıkları takdirde gelecek olan azaba karşı uyarmıştır. Buna rağmen kendisine az sayıda kişi inanmış, hatta eşi ve oğlu da inkârcılar arasında olmuştur. Sonunda Allah'ın emriyle kendisine inananlarla yaptıkları gemiye binerek kurtulmuşlardır. Hz. Nûh'un oğlu ve eşi de dâhil olmak üzere inkârcıların hepsi malum tufanda helak olmuşlardır.⁸⁷ Bu kıssadan tevhit mücadelesinin yıllar alabileceğini, peygamber eşi ve çocuğu bile olsa iman etmedikten sonra kişinin kurtulamayacağı dersini çıkarabiliriz.

⁸² Turgay, *Kur'an Kıssaları*, 71.

⁸³ Yûsuf 12/111.

⁸⁴ Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsîl'l-Arabî, 1420), 5/257-258.

⁸⁵ Kara, *Güncel Değeri Açısından Kur'an Kıssaları*, 110; Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, 79.

⁸⁶ Hûd 11/120.

⁸⁷ Hûd 11/25-44.

Firavun, Hz. Musa'nın davetine yüz çevirmiş, onu sihirbazlık ve yalancılıkla suçlamış, İsrailoğullarına inanılmaz işkencelerde bulunmuştur. Ona verilen cezanın ibret olması için şu âyetlere yer verilmiştir:

“Bize karşı öfkelenendirici davranışlarını sürdürünce onlara hak ettikleri cezayı verdik ve hepsini suya gömdük. Onları, arkadan gelecek diğerlerinin geçmişi ve ibretlik örneği kıldık.”⁸⁸

Âyetler, ilahlık iddiasında bulunan ve insanlara zulümde sınır tanımayan kişilerin ibretlik sonunu beyan etmiştir.⁸⁹ Aynı şekilde Hicr sûresi 59-74 arası âyetlerde Lût kavminin ahlaksız bir hayatı tercih etmeleri ve bunun neticesinde başlarına gelen helak hadisesi anlatıldıktan sonra *“İşte bunda ibret alacak olanlar için dersler vardır.”*⁹⁰ buyurulmuştur. Buradan akıl ve feraset sahibi kişilerin ibret alacağı anlaşılmaktadır.⁹¹

Kur'ân'da bahsi geçen peygamber ve topluluk kıssalarının her biri farklı farklı gaye ve mesajlar ihtiva etmektedir. İnsanın geleceği daha net görebilmesi için geçmişten gerekli olan dersi çıkarması gerekir. Bununla birlikte insan içinde bulunduğu konuma aldanmamalı zamanın kendini iyiye ve kötüye sürükleyebileceğinin farkında olarak iyiyi tespit etmelidir.⁹² Kıssalar vasıtasıyla iyiliğin hak, kötülüğün batıl olduğu mesajı verilerek insanları hakka çağırmak, doğruyu buldurmak hedeflenmiştir.⁹³

1.3.2. Tevhit İnancını Hâkim Kılmak

Kur'ân kıssaları insanları tevhide çağıran vasıtalarından biridir. Kıssalar genelinde bakıldığında da Kur'ân'ı Kerîm'in öncelikli konusunun “iman” olduğu görülmektedir. Kıssaların gayesi de tevhidi hâkim kılmak ve insanlara imanda kurtuluşun, küfürde helakin olduğunu bildirmektir.⁹⁴ Gönderilen peygamberlerin kavimleriyle girdikleri diyaloglarda Yüce Allah'ın bir ve tek olduğu gerçeği üzerinde ısrarla durulmuştur.⁹⁵ Konu ile ilgili bazı âyetler şu şekildedir:

⁸⁸ ez-Zuhruf 43/55-56.

⁸⁹ Kara, *Güncel Değeri Açısından Kur'ân Kıssaları*, 111-112.

⁹⁰ el-Hicr 15/75.

⁹¹ el-Hicr 15/59-75.

⁹² Ahmet Çelik, “Birey ve Toplumun Islahı Açısından Kur'an Kıssaları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (Haziran 2005), 87.

⁹³ Kara, *Güncel Değeri Açısından Kur'ân Kıssaları*, 108.

⁹⁴ Turgay, “*Kur'an Kıssaları*”, 73.

⁹⁵ Ömer Güldemir, *Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve İlâhi Mesajları* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 24.

“Âd kavmine de kardeşleri Hûd’u gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah’a kulluk edin; Ondan başka tanrınız yoktur. Siz sadece uydurmaktasınız.”⁹⁶ Başka bir âyette de:

(Musa kavmine dedi ki) “Sizin yegâne tanrınız o Allah’tır ki O’ndan başka ilah yoktur. O ilmiyle her şeyi kuşatmıştır.”⁹⁷

Âyetlerden, peygamberlerin tevhit inancını hâkim kılmak için çaba sarf ettiklerini anlıyoruz. İlahi iradeyi esas almayıp peygamberlerin rehberliğinde gitmeyen her insan yolunu şaşırır. Çünkü insanda fitrî olarak var olan inanma duygusuna bir istikamet verilmezse kişi kendisini şirk bataklığında bulur.⁹⁸

1.3.3. Peygamberlerin Tebliğ Ettikleri Dinin İslam Olduğunu Açıklamak

Kıssaların gayelerinden birisi de Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e (s.a.v.) kadar gelen dinin İslam olduğunu ve aynı kaynaktan geldiğini ispat etmektir. Bu hakikat zaman değişse de asla değişmez. Rabbimiz bu gerçeği pekiştirmek için çoğu durumda peygamber kıssalarını peş peşe getirmiştir. Mesela Enbiyâ sûresinin 48-92 âyetleri bu konuda verilebilecek güzel bir örnektir. Sûrede Hz. Musa, Hz. İbrahim, Hz. İshak, Hz. Yakub, Hz. Lût, Hz. Nûh, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Eyyub, Hz. Yunus, Hz. Zekeriyya ve Hz. Yahya peygamberlerin bazılarının isimleri zikredilmiş bazı peygamberlerin de kıssalarından kesitlere yer verilmiştir. Kıssalar anlatıldıktan sonraki âyette de “Gerçekten bu, tek bir din topluluğu olarak sizin ümmetinizdir; ben de sizin Rab’binizim. Şu halde bana kulluk edin.”⁹⁹ Buyrularak uzun anlatımın gayesi açıklanmıştır.¹⁰⁰ İkinci bölümde de ele alınacağı üzere A’râf¹⁰¹ ve Hûd¹⁰² Sûrelerinde de bazı peygamberlerin kavimlerine yaptığı tevhit inancıyla ilgili benzer bölümler bulunmaktadır.

Gönderilen bütün Nebi ve Resuller tevhit inancı üzere birleşmişler, tek amaçlarının da Allah rızası için davet ve irşat olduğunu söylemişlerdir. Bunun karşılığında bir ücret almayacaklarını da belirten peygamberler, çeşitli mucizelerle teyit edildiler.¹⁰³ Âyet-i kerîmelerde birçok dinin temelde aynı olduğu vurgulanmıştır. Hz.

⁹⁶ Hûd 11/50.

⁹⁷ Tâhâ 20/98.

⁹⁸ Şengül, *Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 249.

⁹⁹ el-Enbiyâ 21/92.

¹⁰⁰ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 214; Şengül, *Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 265, 269. ; Yıldırım, *Kur’ân-ı Kerîm ve Kur’ân İlimlerine Giriş*, 107.

¹⁰¹ A’râf 7/59, 65, 73, 85.

¹⁰² Hûd 11/ 25-26, 50, 61, 84.

¹⁰³ Şengül, *Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 263-271.

Âdemle temelleri atılmış olan hak din, Hz. Peygamberle kemâle ermiş ve Kur'ân-ı Kerîm'de "İslam" adını almıştır.¹⁰⁴

1.3.4. Hz. Muhammed'e (s.a.v) Moral Vermek

Geçmişte gönderilen her peygamber gibi Hz. Peygamber de ilahi mesajı tebliğ ederken çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Bundan dolayı kıssaların bazı bölümlerde Hz. Muhammed'in (s.a.v) nübüvvetini ispat eden, ona moral veren ve teselli içeren âyetlerle Hz. Peygamber desteklenmiştir.

Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat etmek kıssaların gayelerindendir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber de kavmi de geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerin durumları hakkında geniş bir bilgiye sahip değillerdi. *"İşte bu kıssa, (Yusuf kıssası) gayb haberlerindendir. Onu sana vahyediyoruz. Onlar, tuzak kurmak üzere ittifak ettikleri zaman, sen onların yanında değildin."*¹⁰⁵ âyetinde ve pek çok âyette Hz. Peygamber'in ilettiği bilgilerin vahiy kaynaklı olduğu gerçeğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle de Hz. Peygamber'in kıssaları bilmediği halde onları Kur'ân yoluyla doğru bir şekilde anlatması onun Allah'ın vahyine mazhar olduğuna ve peygamberliğine en büyük delildir.¹⁰⁶

Hz. Peygamber'in dini tebliği esnasında davetini kabul edenler olduğu gibi inkâr edenler de olmuştur. Hz. Peygamber bu yolda çeşitli alay ve saldırılara, işkence ve komplolara maruz kalmıştır. Müşriklerin kendisi hakkında söyledikleri mecnun, şair, sihirbaz, yalancı gibi sözlerden ve onların İslamiyet'in gerçek dışı olduğunu söylemelerinden dolayı üzülmüştür. Aşağıdaki âyet-i kerîmeler bu duruma örnektir:

*"Onların söylediklerinin gerçekten seni üzmemekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar; fakat o zalimler açıkça Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar. Doğrusu senden önce de elçiler yalanlanmıştı. Fakat onlar, yalancılıkla itham edilmelerine ve eziyete uğramalarına rağmen sabrettiler; sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın sözlerini değiştirebilecek hiç kimse yoktur. Muhakkak ki peygamberlerin haberlerinden bazısı sana da geldi."*¹⁰⁷

¹⁰⁴ el-Mâide 5/3.

¹⁰⁵ Yûsuf 12/102.

¹⁰⁶ Kutup, Kur'ân'da Edebî Tasvir, 73.

¹⁰⁷ el-En'âm 6/33-34.

Bu âyetlerle, önceki peygamberlerin de aynı ithamlara maruz kaldığı bildirilmiş ve Hz. Peygamber teselli edilmiştir.¹⁰⁸ Geçmiş peygamberlerin kıssalarında anlatılanların Hz. Peygamberi derinden etkilediğini rivayet edilen hadislerde görüyoruz. Resûlullah Huneyn savaşı ganimetlerinin taksimini yaptıktan sonra birisi itiraz etti. Bu taksimin Allah rızası gözetilmeyen bir dağıtım olduğunu söyledi. Haber kendisine iletilen Hz. Peygamber çok sinirlendi ve “Allah ve Resûlü adalet etmezse hiç kimse adalet etmez. Allah Mûsa’ya rahmet etsin. O, bundan daha ağır bir ithama maruz kalmıştı da sabretmişti.”¹⁰⁹ dedi. Kıssaların Hz. Peygamber’e yönelik gayeleri olduğu gibi müminlere yönelik de gayeleri vardır.

1.3.5. Müminlere Moral Vermek

Kur’ân kıssalarının gayelerinden birisi de müminleri teselli edip onlara moral vermektir. Zira İslam’ın ilk yıllarında Müslümanlar, çeşitli sıkıntı ve işkencelere maruz kalmış hatta yurtlarını terk edip hicret etmek zorunda bırakılmışlardır.

Kıssalarda din yolunda çekilen sıkıntıların her dönemde yaşandığı fakat sonunda müminlerin galibiyete erdiği müjdesi verilerek müminlere sabır tavsiye edilmiş ve moral verilmiştir. İslam’ın ilk yıllarında sayıca az olan müminler şöyle teselli edilmiştir:

“...Nice az birlik vardır ki, Allah’ın izniyle sayıca çok birliği yenmişlerdir, Allah sabredenlerle beraberdir.”¹¹⁰

“Gevşeklik göstermeyin, üzülmeyin; eğer inanmışsanız şüphesiz en üstün olan sizsiniz.”¹¹¹ Güç ve cesaret veren âyetlerle iman edip gereğini yerine getiren bütün müminlere mutlaka üstün gelecekleri vurgulanmıştır. İlâhi kelimeler sadece geçmişte değil günümüzde de manevi desteğin ana kaynağı olmuştur.

“Yoksa sizden öncekilerin çektikleriyle karşılaşmadan cennete girebileceğinizi mi sandınız? Onlar öylesine yoksulluk ve sıkıntı çekmişler, öyle sarsılmışlardı ki peygamber ve yanındakiler, “Allah’ın yardımı ne zaman gelecek?” diye niyaz etmişlerdi. Bilesiniz ki Allah’ın yardımı yakındır.”¹¹²

¹⁰⁸ Hayrettin Karaman vd. *Kur’ân yolu Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 2/395-397.

¹⁰⁹ İmam Nevevî, *Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, terc. , Yaşar Kandemir vd. (İstanbul: Erkam Yayınları, 2001), 1/252; Şimşek, *Kur’ân Kıssalarına Giriş*, 74.

¹¹⁰ el-Bakara 2/249.

¹¹¹ Âl-i İmrân 3/139.

¹¹² el-Bakara 2/214.

İnkârcıların baskılarından bunalan müminleri teselli için inen âyet, başarının gösterilen özveri sonunda geleceğini hatırlatmaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v) ve ashabı da maruz kaldıkları zorluklar neticesinde acı ve sıkıntılara katlanmışlardır. Ormanlık bir arazinin yağmur bulutlarını çekmesi gibi onların iman, sabır ve fedakârlıkları da Allah'ın yardımını üzerlerine çekmiş bu sayede nice zaferler kazanıp İslam Dini'ni güçlendirmişlerdir.¹¹³ Esasında bu ve benzeri âyetler sadece geçmişte değil günümüzde de Müslümanlara manevi destek vermektedir. Nitekim öğüt ve uyarı kıyamete kadar gelecek bütün müminlere yapılmaktadır. Her dönemin şartları sıkıntı ve imtihanları farklı olsa da müminlerin gayeleri özünde birdir. Bundan dolayı her mümin, kıssaları bilinçli bir şekilde okumalı ve hayatına doğru yönde bir istikamet vermelidir.

1.3.6. İnsanları Şeytana Karşı Uyararak

Şeytan kelimesinin sözlükte “uzaklaşmak, haktan ayrılmak” anlamındaki *şetane* veya “kızgınlıktan yandı, öfkesinden yanıp tutuşmak” manasındaki *şeyt* kökünden türediği bildirilmektedir. Bu bağlamda insanın kötü huylarına da şeytan denildiği rivayet edilmiştir.¹¹⁴ Çoğulu *şeyâtîn* olan şeytan kelimesi “hayır ve rahmetten uzaklaşmış, yanıp helake maruz kalmış varlık” anlamına gelmektedir. Bu kelimenin Arapça ya da İbrânice'den geldiği, “iblis, cin, insanüstü varlık” gibi isimlerle anıldığı bilinmektedir.¹¹⁵

Şeytanın insan için açık bir düşman olduğunu bildirme ve ona karşı uyarma da yine kıssaların amaçlarından biridir. Allah'a isyan eden şeytan, Allah'ın huzurundan kovulmuş ve insanı kendisine en büyük düşman etmiştir. Ayrıca tek hedefini de Hz. Âdem ve neslini doğru yoldan saptırmak olarak belirlemiştir.¹¹⁶ Hz. Âdem ile başlayan ve kıyamete kadar sürecek olan ezeli düşmanlık Kur'ân'da kıssalar yoluyla ibretli bir şekilde dile getirilmiştir:

“Babası “yavrucuğum” dedi, “Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.”¹¹⁷ Aynı şekilde Fâtır sûresinde şeytana karşı şu şekilde uyarı yapılmaktadır:

¹¹³Karaman vd. , *Kur'ân Yolu*, 1/333-334.

¹¹⁴ İsfahânî, *Müfredât*, 551, 552.

¹¹⁵ İlyas Çelebi, “Şeytan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/101.

¹¹⁶ Güldemir, *Kur'ân-ı Kerîm ve İlahi Mesajları*, 40.

¹¹⁷ Yûsuf 12/5.

“Şüphesiz şeytan sizin için bir düşmandır. Öyle ise (siz de) onu düşman tanıyın. O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşe girecek kimselerden olmaya çağırır.”¹¹⁸

Âyetlerde şeytanın “azgın, sinsî, yanıltıcı ve kışkırtıcı” olduğu bildirilmiştir.¹¹⁹ Hile ve aldatmalarına dikkat çekilmiş, şerrinden Allah’a sığınmak gerektiği vurgulanmıştır.¹²⁰ İnsan aklını kullanarak da söz konusu tuzaklara karşı kendini koruyabilir. Nitekim : “Şüphesiz, (gerçek) kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin olmayacaktır. Vekil olarak Rabbin yeter!”¹²¹ Âyet-i kerîmesinde şeytanın iman ve kulluğunda samimî olanlar üzerinde bir etkisinin olmayacağı vurgulanmıştır.

Şeytan ile insan arasındaki irtibat insanın nefsi vasıtasıyla da kurulmaktadır. Bu bağlamda terbiye edilmemiş nefis, şeytanın bir askeri gibi insanın benliğine yerleşir ve onun tüm hayatına hükmeder. Kişinin şeytanın telkinlerinden korunmasının yollarından biri de nefsini terbiye etmesidir. İnsan nefsin aşırı isteklerini makul ölçüye indirmeli ve nefsini kontrolü atına almalıdır.¹²² Allah, kullarını kıssalar vasıtasıyla çok kez şeytana karşı uyarmış¹²³ ve hata yapanların da bu konuda ümitsizliğe düşmemeleri gerektiğini hatırlatarak onlardan samimi tövbe edenleri affedeceğini müjdelemiştir.¹²⁴

Kıssalar, insanlara dünya ve ahiret hayatında huzur ve mutluluk verecek ilkeleri konu edinmiştir. Bu bakımdan kıssaların farklı bir gayesi de şükür, sabır, tevekkül ve dua gibi değerleri insanlara en güzel kişilerin ağzından en etkili bir biçimde anlatmak olmuştur. Çalışmamızın sınırlılığı dolayısıyla bu kadarla yetinmiş olsak da kıssaların dile getiremediğimiz daha başka gayeleri de bulunmaktadır.

Bu bölümde, kıssalar ve kıssalarla ilgili bazı konuları ele alarak çalışmamızla ilgili bir temel oluşturmaya çalıştık. İkinci bölümde çalışmamızın asıl konusu olan Hz. Salih kıssasını 11 sûrede geçtiği âyetlerde, kronolojik tefsire göre ele alacağız.

¹¹⁸ Fâtır 35/6.

¹¹⁹ Çelebi, “Şeytan”, *DİA*, 39/102.

¹²⁰ Fussilet 41/36.

¹²¹ el-İsrâ 17/65.

¹²² Kara, *Güncel Değeri Açısından Kur’ân Kıssaları*, 129-130.

¹²³ Nûr 24/21.

¹²⁴ Nûr 24/31.

İKİNCİ BÖLÜM
KUR'ÂN-I KER'ÎM'DE HZ. SALİH KISSASI VE İLGİLİ ÂYETLERİN NÜZUL
SIRASINA GÖRE TEFSİRİ

Hız. Salih'in kıssasına, Kur'an'da toplam 21 sûrede değinilmiştir. Bunlardan 11' inde kıssa detaylı olarak anlatılmış, 10'unda ise bu kıssaya işaret edilmiştir. Cahiliye dönemi Araplarının şiir ve hitabetlerinde de Hız. Salih ve Semûd kavmine göndermeler yapıldığı görülmektedir. Bu durum bize Arapların, bu kıssa hakkında önceden bilgilerinin olduğunu gösterir.¹²⁵ Dolayısıyla onların da bilgisi dâhilinde olan Hız. Salih'in kıssası ile yine kendilerine uyarılarda bulunulmuş ve kıssadan ibret almaları istenmiştir. Âyetlerin tefsirine geçmeden önce Kur'an'da sûre ve âyetlerin tertibi, sonra da Hız. Salih ve Semûd kavmi ile ilgili genel bir bilgi verilecektir.

2.1. NÜZUL SIRASINA GÖRE TEFSİR YÖNTEMİ

Kur'an-ı Kerim'in nüzul süreci diğer semavi kitaplardan farklıdır. Çünkü Kur'an, 22 yılı aşkın bir sürede tamamlanmasına rağmen diğer semavi kitaplar bir defada indirilmiştir.¹²⁶ Bilindiği üzere Kur'an'da, Hız. Osman mushafına göre 114 sûre bulunmaktadır. Sûrelerin Kur'an'daki tertibi konusunda İslam âlimleri arasında farklı görüşler vardır. Âlimlerden bazıları tertibin tevkifi olduğunu söylerken bazıları sahabe içtihiyâyla meydana geldiğini söylemektedir. Bu tertibin hem sahabe içtihiyâ hem de Hız. Peygamber tarafından yapıldığını söyleyen âlimler de bulunmaktadır. Nazil olan her âyetin ise hangi sûrede nereye konulacağını Cebrail (a.s) Hız. Peygamber'e, Hız. Peygamber ise vahiy kâtiplerine bildirmiştir. Dolayısıyla âyetlerin tertibi tevkifidir. Kur'an kronolojisi sahasında yapılacak bir araştırma için başlıca problem âyetlerin nazil olduğu ay, yıl ve günü belirleyebilmekle yani âyetlerin tarihlendirilmesiyle ilgilidir.¹²⁷

Bu çalışmaların temel kaynakları, tefsir, hadis kitaplarında bulunan ve âyetlerin tarihi bağlamını belirten rivayetlerle, sûre literatüründe tarihi olaylarla âyetler arasında bağ kuran haberlerdir. Âyetleri tarihi bağlamlarına ve onlarla ilgili olaylara taşımakla âyetin nüzul sebebine yani "âyetin dünyasına" ulaşılır. Yeni bir zihinsel gayretin ürünü olan bu durumun âyetleri, daha kolay anlamaya katkısı olduğu kadar maksadından uzaklaştırma ihtimali de bulunmaktadır.¹²⁸

İslam tarihi boyunca tüm dönemlerde Kur'an'ı anlama çabaları sürekli var olagelmıştır. Vahyin özünü anlamaya yönelik çalışmalar ise yöntem arayışlarını

¹²⁵ Mehmet Paçacı vd. , *Hayat Rehberi Kur'an*, 2/153.

¹²⁶ Yaşar Kurt, "Kur'an'ın Nüzul Süreci ve Nüzul Sırasını Esas Alan Tefsir Üzerine", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2012), 7.

¹²⁷ Esra Gözeler, *Kur'an Âyetlerinin Tarihlendirilmesi* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016), 17.

¹²⁸ Gözeler, *Kur'an Âyetlerinin Tarihlendirilmesi*, 17; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 56, 58.

gündeme getirmiştir. Bu çaba içinde müfessirler, genel olarak tefsirlerin mushaf tertip sırasına göre yapıldığı rivayet ve dirayet metodunu takip etmişlerdir. Bununla birlikte yöntem arayışları içerisinde zamanla “nüzul sırasına göre tefsir” veya “kronolojik tefsir” olarak isimlendirilen çalışmalar da yerini almıştır. Bu tefsir yönteminde âyetlerin değil sadece sûrelerin nüzul sırasına göre tertibi söz konusudur. Bu yolla bir yandan çağdaş eleştirilere cevap aranırken diğer yandan Kur’ân mesajının modern dünyaya daha canlı bir şekilde iletilmesi hedeflenmiştir. Esasında Kur’ân’ın daha iyi anlaşılmasına imkân tanıdığı, ilk muhataplarınca nasıl anlaşıldığının ortaya konması ve indiği ortamın değerlendirilmesi açısından nüzul sırasına göre tefsir dikkat çekicidir. Zira bazı âlimler bu metot olmasa sûrelerin iniş sırasındaki ortamı yansıtamayacağını, bazı hususların da kapalı kalacağını söylemişlerdir.¹²⁹ Kronolojik tefsir sayesinde siyere, Kur’ân paralelinde bakılabilir. Bu durumun da daha gerçekçi bir tarih bilincinin oluşmasına katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda bu metot Mekkî-Medenî, i’caz, nesh, esbâb-ı nüzul gibi ilimlerle iç içedir. Bu vesileyle de Kur’ân ilimlerinin bir hareketlilik kazandığını söyleyebiliriz.¹³⁰

Bu yaklaşımın temel sloganı “Kur’ân’ı indiği sosyal ortam çerçevesinde değerlendirmektir.” Çünkü bu tefsirlerde toplumun geçirdiği evreler incelenerek daha iyi sosyal ve psikolojik tahliller yapmak hedeflenmiştir. Çağdaş bir yaklaşım olarak ortaya çıkan nüzul sırasına göre tefsirin yeni bir yöntem olarak ortaya çıkmasının farklı sebepleri vardır. Bunlardan birisi, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren İslam coğrafyasında etkisini gösteren oryantalist akımlardır. Oryantalistler, “Kur’ân’ı Kronolojik Oku” iddiasıyla çıktıkları bu yolda güya Kur’ân’ı Kerîm’in, Hz. Peygamber’in zihinsel bir ürünü olduğunu ispatlayacaklardı.¹³¹ Bu alanda çalışan ilk Batılı araştırmacı İskoç asıllı Sir William Muir’dır. (v.1905) Bu müsteşrik Hz. Peygamber’in hayatına ve bu konudaki rivayetlere bakarak Kur’ân’ı altı merhaleye ayırmıştır. Eleştirel bir inceleme yapan Muir, pek çok hataya düşmüş ve zayıf rivayetleri almıştır.¹³² Her ne kadar müsteşrikler kendi ideolojileri doğrultusunda kronolojik tefsirle ilgili çalışmalar yapsalar da islam âlimleri bu yöntemi, İslam dünyasında hali

¹²⁹ Necmettin Çalışkan, “Nüzul Sırasına Göre Tefsir Yaklaşımının Kur’ân Yorumuna Etkisi (Beyân’ul-Hak Örneği)”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/40 (2017), 400-403; Hikmet Koçyiğit, “Kur’ân’ın Nüzul Sırasına Göre Tefsir Edilmesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/23 (2013), 184.

¹³⁰ Koçyiğit, “Kur’ân’ın Nüzul Sırasına Göre Tefsir Edilmesi”, 199-200.

¹³¹ Mesut Okumuş, *Kur’ân’ın Kronolojik Okunuşu* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2009), 17; Çalışkan, “Nüzul Sırasına Göre Tefsir Yaklaşımının Kur’ân Yorumuna Etkisi”, 40-402.

¹³² Subhi Salih, *Mebâhis fi Ulûmi’l-Kur’ân* (İstanbul, Dersaadet, t.y.), 176.

hazırda yaşanan sorunların çözülmesine katkı amacıyla uygulamışlardır.¹³³ İzzet Derveze'nin (ö.1984) bu yöntem hakkındaki görüşleri şöyledir:

*“Biz Kur’ân’ı anlama ve ona hizmet etmede bu yöntemin en üstün yöntem olduğuna inanıyoruz. Çünkü bu yöntem sayesinde Nebevî seyrin aşamalarını izlemek mümkün olduğu gibi, tenzîlin merhalelerini de en açık ve detaylı şekliyle izlemek mümkündür. Bu yöntemle okuyucu Kur’ân’ın indiği atmosfere girecek, Kur’ân’ın indiği ortamı ve o ortamla olan münasebetini ve boyutlarını görecektir, böylece tenzilin hikmeti kendisine tecelli edecektir.”*¹³⁴

Kronolojik tefsirin ortaya çıkış sebeplerinden bir diğeri Müslümanların islâmı yeniden anlama noktasında Kur’ânî yönelimleri ve ortaya koydukları modernist yaklaşımlardır. Bu metot gerek Kur’ân’ı savunma, gerekse farklı amaçlarla uygulanmıştır.¹³⁵

Netice itibariyle çağdaş dönemde geleneksel tefsirin izlediği yöntem yeterli görülmemiş ve sûrelerin nüzul sırasına göre meal ve tefsirler hazırlanmıştır. Bu döneme ait kronolojik tefsir çalışmalarından bazıları şöyledir: İzzet Derveze'nin (1887-1984) *“et-Tefsîru'l-Hadîs: Tertîbu's-Suver Hasebe'n-Nüzûl”* tefsiri sûrelerin kronolojik sırasına göre yazılmış ilk eserdir. Buna benzer hazırlanan diğer bir çağdaş eser, Abdurrahman Hasen Habenneke el-Meydânî'nin (1927-2004) telif ettiği 15 ciltlik *“Me'âricu't-Tefekkur ve Dekâ'iku't-Tedebbur”* adlı eseridir. Bu eserde de sûreler, kronolojik ve tematik olarak çağdaş bilimin verilerine göre ele alınmıştır. Yakın dönemde yapılan diğer bir çalışma Âbid el-Câbirî'nin (1936-2010) *Fehmü'l-Kur'ânî'l-hakîm* isimli üç ciltlik tefsir çalışmasıdır. Sûrelerin nüzul sırasına göre hazırlanan diğer bir çalışma da Mehmet Zeki Duman'ın *“Beyânü'l-Hak Nüzul Sırasına Göre Tefsir”* isimli eseridir. Bu eserlerde de aynı şekilde her âyet, indiği zaman ve şartlar çerçevesinde ele alınmış, âyetlere tarihi kültürel bağlamları göz önünde bulundurularak anlam verilmiştir.¹³⁶ Kronolojik tefsirle ilgili farklı bir çalışma da *“Tefsir (Sûrelerin Nüzul Sırasına Göre Analizi)”* isimli tek cilt halinde komisyon tarafından yazılmış eserdir.

Hiz. Salih'in kıssasıyla ilgili çalışmamızda sûreler, kronolojik sıraya göre ele alınmıştır. Bundaki maksadımız Kur'an-ı kerîm'in nazil olduğu, önceden Semûd

¹³³ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs* (Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1383), 1/10.

¹³⁴ Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs*, 1/9.

¹³⁵ Çalışkan, “Nüzul Sırasına Göre Tefsir Yaklaşımının Kur’ân Yorumuna Etkisi” 414.

¹³⁶ Okumuş, *Kur’ân’ın Kronolojik Okunuşu*, 23; Gözeler, *Kur’ân Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, 22, 23, 24.

kavminin bilindiği ve izlerinin görüldüğü bir ortamda Hz. Salih kıssasını, sûreler üzerinden tarihi seyir içinde görebilmektir. Bunun yanında, birinci bölümde ele aldığımız kıssaların gayelerini, tarihsel gerçekliğini, kıssalar üzerinden yapılan tekrarın tam bir tekrar olmadığını bu kıssa üzerinden tekrar görmüş olacağız. Belirlenen sûrelerin tefsirine geçmeden önce Hz. Salih ve Semûd kavmi hakkında kısa bir bilgi verelim.

2.2. HZ. SALİH VE SEMÛD KAVMI

Kur’ân-ı Kerîm’de Semûd kavmine peygamber olarak gönderildiği bildirilen Hz. Salih¹³⁷, kavmi içinde seçkin ve itibarlı bir aileye mensuptu. Soyu, İslam kaynaklarında Nûh oğlu, Sâ’m oğlu, İrem oğlu Âbir (Âmir) oğlu Semûd oğlu Hâzir (Hadir, Câdir veya Hâzir) oğlu Ubeyd, Mâsih (Kemâsic, Mâsic) oğlu Esif (Âsif) oğlu Ubeyd oğlu Salih şeklinde Hz. Nûh’a dayanmaktadır.¹³⁸

Semûd kavmi, putlara taparken kavmin eşrafından saygıdeğer birinin “Salih” isminde bir oğlu dünyaya geldi. Bir gün bile putlara tapmayan çocuk, büyüdükçe fazilet ve olgunluğu ile kavminin sevgisini kazanmıştı. Kavmi onda büyük bir kabiliyet görüyor ve ilerde ondan istifade etmek istiyordu. Bundan dolayı putlara tapmayışına bile ses çıkarmayıp aksine onu korumaya devam ediyorlardı. Hz. Salih, hal ve hareketleri de salih olan, ismiyle müsemma bir insandı. Kavmi arasında fakir fukaraya yardım eden, hastaları ziyaret eden, hayır işleriyle uğraşan bir kişi olarak tanınırdı.¹³⁹ Hûd sûresinde belirtildiği gibi Hz. Salih’e “*Sen bundan önce içimizde ümit beslenen biriydin*”¹⁴⁰ demişlerdi. Kavminin Salih’i (a.s.) kendilerine hükümdar yapma niyetleri bile vardı fakat Allah ona peygamberlik verdi.¹⁴¹

Hz. Salih’in ismi, Kur’ân-ı Kerîm’de 9 yerde geçmektedir.¹⁴² Bir rivayete göre Hz. Salih, beyaza yakın kırmızı tenli biriydi. Ergenlik dönemi başlarına denk gelen, genç bir yaşta kavmine peygamber olarak gönderildi. Kavmi arasında yaklaşık kırk yıl

¹³⁷ el-A’râf 7/73; en-Neml 27/45.

¹³⁸ Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 125; Ahmet Güç, “Salih” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/32-33.

¹³⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1964), 3/1490; Bünyamin Ateş – Mehmet Dikmen, *Peygamberler Tarihi* (İstanbul: Yeni Asya Yayınevi, 1981), 178-179; Güç, “Salih”, 36/32.

¹⁴⁰ Hûd 11/62.

¹⁴¹ Osman Nûri Topbaş, *Kur’ân-ı Kerim Işığında Nebiler Silsilesi* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2004), 1/283.

¹⁴² el-A’râf 7/73,75, 77; Hûd 11/61, 62, 66,89; eş-Şuarâ 26/142; en-Neml 27/45.

kalarak ilahi vahyi onlara tebliğ ettiği bilinmektedir.¹⁴³ Salih Peygamber'in 258 ya da 280 yaşlarında Mekke'de vefat ettiği, mezarının Dâru'n-nedve ile Hicr arasında olduğu rivayet edilmiştir.¹⁴⁴

Semûd kelimesinin Arapça olduğunu söyleyenler olduğu gibi Arapça olmadığını da bildirenler olmuştur. Bu kavme, *Semûd* isminin verilmesi konusundaki görüşlerden bazıları şöyledir:

1. *Semûd* kelimesi, “suyu az” manasında olan “semed” kelimesinden türetilmiştir. Çünkü bu kavmin suyu azdı.

2. *Semûd* ismi, Hz. Nûh'un soyundan gelen ataları *Semûd* b. Amir'e nisbetle de kullanılmıştır. Onlar, dedeleri “*Semûd*” un adı verilen meşhur bir kabile idi.

3. *Semûd* kelimesi bir kabile veya yer adı olarak da kullanılmıştır. Nitekim Kur'ân'da her iki şekliyle de yer almıştır.¹⁴⁵ Yüce Allah, “*Haberiniz olsun ki Semûd kavmi de Rab'lerini inkâr ettiler, gözünüzü açın ki Semûd'a uzaklık verilmiştir.*”¹⁴⁶ buyurmuştur.

Semûd kavmine verilen diğer isimler konusunda da farklı görüşler vardır:

1. Âd, *Semûd*, Medyen, Cürhüm, Kahtan kabileleri gibi Hz. İsmail'den önce yaşamış olan Araplara, halis Arap anlamında “Urbul-Arîbe” ya da “Arab-ı Ârîbe” denirdi. *Semûd* kavmi de Hz. İsmail'den önceki dönemde yaşamış Arabü'l-Ârîbe diye de isimlendirilen, soyu kesilmiş, eski Arap kabilelerinden biridir.¹⁴⁷ Bununla birlikte, Hz. İsmail'in soyundan gelenlere ise “Araplaşmış Arap” anlamında “Arab-ı Müsta'ribe” denirdi. Hz. Muhammed de (s.a.v) bu soya dayanmaktadır.¹⁴⁸

2. *Semûd* Kavmi, Âd kavminin devamı ve onlardan geriye kalanlar oldukları ikinci Âd (Âd-ı uhrâ, âd-ı sâni) olarak da bilinir.¹⁴⁹

¹⁴³ Celâluddîn Abdurrahmân es-Suyûtî, *el-Itkân fî Ulûmi'l-Kur'ân* (Dimeşk: Dâru ibni Kesîr 1993), 2/1066.

¹⁴⁴ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 134; Cahit Eriş, *Kur'ân'da İsimleri Geçen Peygamberler, Hayat Hikâyeleri ve Mucizeleri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 98.

¹⁴⁵ Muhammed Ali es-Sabûnî, *Peygamberlik ve Peygamberler*, çev. Suat Cebeci - Bilal Delice (İstanbul: Kültür Yayınları, ty.), 303; İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur-ân*, 209; Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-gayb* (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2008), 10/485.

¹⁴⁶ Hûd 11/ 68.

¹⁴⁷ Sabûnî, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 303; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Âyet ve Hadislerle Peygamberler Tarihi*, terc. Hanefî Akın (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2017), 1/232.

¹⁴⁸ Sabûnî, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 303; Hakkı Dursun Yıldız, “Arap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/322; Güç, “Salih”, 36/32.

¹⁴⁹ Güç, “Salih”, *DİA*, 36/32; Celal Kırca “Semud”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/500; Ateş - Dikmen, *Peygamberler Tarihi*, 178.

3. Semûd kavmi, Suriye ile Hicaz arasındaki Hicr'de yaşadıkları¹⁵⁰ ve sarp dağları yontarak evler yaptıkları için¹⁵¹ Kur'ân'da "Ashâbü'l-Hicr" tabiriyle de isimlendirilmiştir.¹⁵²

Hicr, Medine-Tebük yolu üzerinde bulunan Arap yarımadasının kuzeybatısında, sarp kayalıklarla çevrili bir vadinin ve bu vadideki beldenin adıdır. Bu bölgenin İslami kaynaklarda bugünkü Medine ile Şam arasındaki Vad'ül-kurra'da bulunduğu belirtilir. Ayrıca bu bölge, Salih Peygamber'le olan ilgisinden dolayı da "Medâinü Salih" diye isimlendirilmiştir.¹⁵³

Bazı tarihçiler Semûd toplumunun, Âd'dan sonra gelen en eski Arap kavmi olup aslen Yemenli olduklarını, Himyeriler tarafından Hicr bölgesine sürüldüklerini iddia etmişlerdir. Ayrıca Semûd kavmi hakkında Amelikâlıların devamı oldukları, Güney'den gelip Kuzey'e yerleşen bir Arap topluluğu oldukları şeklinde de farklı görüşler ortaya atılmıştır.¹⁵⁴

Arapça kaynaklarda olduğu gibi Arap kökenli olmayan bazı eski kaynaklar da Semûd ismini ve toplumunun varlığını doğrulamaktadır. Semûd'dan bahseden en eski belgeler, milattan önce 715 yılına ait Sargon Kitabesinde, Semûd kavminden Asurluların egemenliği altına aldıkları Orta ve Doğu Arabistan toplumlarından biri olarak bahsedilmiştir.¹⁵⁵ Buna yakın bir şekilde Aristo, büyük Pliny ve Ptolemy gibi Grek yazarların eserlerinde Semûdiye ve Semûdlulardan söz ettikleri nakledilmektedir. Görüldüğü üzere, Arap kökenli olan ya da olmayan kaynaklar Semûd ismi ve kavminin tarihsel varlığını doğrulamaktadır. Aynı zamanda Semûd toplumuna atfedilen kaya yazıtlarına Hicr bölgesinde dağınık bir vaziyette rastlamak mümkündür.¹⁵⁶

Farsça olan peygamber kelimesi, sözlükte "haber getiren" demektir. Eski Türkçe karşılığı yalvaç (yalavaç) olan bu kelime erken dönemde Türkçeye geçmiş ve yerleşmiştir. Kur'ân'da "Nebi, Resul ve Mürsel" kelimeleri peygamber karşılığında kullanılmıştır. Tarihte farklı zaman dilimlerinde, bazen peş peşe bazen de aynı zaman

¹⁵⁰ Güç, "Salih", *DİA*, 36/32.

¹⁵¹ Ateş - Dikmen, *Peygamberler Tarihi*, 178.

¹⁵² el-A'râf 7/73-79; el-Hicr 15/80.

¹⁵³ Ömer Faruk Harman "Hicr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/454-455; Güç, "Salih", *DİA*, 36/32.

¹⁵⁴ Ömer Özsoy - İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'ân*, (Ankara: Fecr Yayınevi, 2003), 720; Kırca "Semud", 36/500-501.

¹⁵⁵ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı Meal Tefsir*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 1/285; Özsoy - Güler, *Konularına Göre Kur'ân*, 719; Kırca, "Semud", 36/500.

¹⁵⁶ Esed, *Kur'ân Mesajı Meal Tefsir*, 1/286.

diliminde peygamberler gönderilmiştir.¹⁵⁷ Peygamberlik veraset ya da galibiyet yoluyla elde edilmez. Allah, peygamberlerini bağış ve ihsanıyla kulları arasından seçmiştir.¹⁵⁸ Peygamberler, yaratana karşı saygılı, yaratılana şefkatli, dürüst ve sadık kimselerdir. Allah Teâlâ’dan vahiy almaları yönüyle diğer insanlardan farklılık gösterirler. Fakat Allah Teâlâ yaratmadıkça mucize gösteremez, bildirmediğe de gaybı haber veremezler.¹⁵⁹

Cenab-ı Hak, bazı kullarını peygamberlik vazifesi ile görevlendirmiş, ilahi hükümlerini vahiy vasıtasıyla onlara bildirmiş, bu hükümlerin insanlara tebliğ ve talim edilmesiyle de onları sorumlu tutmuştur.¹⁶⁰ Semûd kavmine de kardeşleri olarak nitelenen, Hz. Salih, peygamber olarak gönderilmiştir.¹⁶¹ Nitekim Âd kavminden sonra yaşamış olan Semûd kavmi, onların sonlarından ders alamamışlardı. Öyle ki, kudret sahibi Yüce Allah’ı inkâr ederek putlara tapıyorlardı.¹⁶² Hz. Salih, Cenâb-ı Hak’tan aldığı emir üzerine peygamberliğini ilan ederek kavmine şöyle seslendi:

*“Ey kavmim! Allah’a kulluk edin; sizin O’ndan başka tanrınız yoktur. O sizi yerden var etti ve size orayı mamur hale getirme görevi verdi. O halde O’ndan mağfiret isteyin; sonra O’na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır, duaları kabul eder.”*¹⁶³

Kavmini, bir ve tek olan Allah’a kulluk etmeye ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmamaya çağıran Hz. Salih’in davetine, onlardan çok az kimse olumlu karşılık verdi. Onların çoğu, çeşitli bahaneler ileri sürerek haktan yüz çevirdiler. Aralarında Hz. Salih’in bu işi, mallarına el koyma ya da kendilerine reis olma gibi amaçlarla yaptığını konuşanlar bile olmuştu.¹⁶⁴ Bunun üzerine Salih Peygamber kavmine:

*“Bakınız, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık, Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Bunun için sizden bir karşılık beklemiyorum. Benim ecrimi vermek yalnız âlemlerin Rabbi’ ne aittir.”*¹⁶⁵

Hitabıyla hakkı tebliğ etmekten vaz geçmedi. Şimdi, Hz. Salih’in, Semûd kavmiyle olan tevhit mücadelesini âyetler ışığında ele alalım.

¹⁵⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/257.

¹⁵⁸ Sabûnî, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 10-11.

¹⁵⁹ Yavuz, “Peygamber”, 34/257.

¹⁶⁰ en-Nisâ 4/164; el- Mü’min 40/78.

¹⁶¹ en- Neml 27/45.

¹⁶² İbn Kesîr, *Peygamberler Tarihi*, 1/232, 238, 304.

¹⁶³ Hûd 11/61.

¹⁶⁴ Ateş - Dikmen, *Peygamberler Tarihi*, 180-181.

¹⁶⁵ eş-Şuarâ 26/143-145.

2.3. SEMÛD KAVMIYLE İLGİLİ MEKKÎ SÛRELERDEKİ ÂYETLERİN NÜZUL SIRASINA GÖRE TEFSİRİ

Konumuz olan Salih'in (a.s.) kıssası kronolojik tefsirde ilk olarak Fecr sûresinde geçmiştir. Şimdi Fecr sûresinden başlayarak giriş bölümünde de belirttiğimiz 11 sûrede¹⁶⁶ yer alan Hz. Salih kıssası ile ilgili âyetleri inceleyelim.

2.3.1. Fecr Sûresi'nin 9-14 Âyetleri

Fecr sûresi, iniş sırasına göre 10, Mushaf'ta ise 89. sıradadır. Mekke döneminin ilk yıllarında, Müslümanlara zulmün yapıldığı dönemde, Habeşistan'a hicretten önce nazil olmuştur.¹⁶⁷

Sûrede, peygamberlere karşı çıkararak ilahi mesajı reddeden bazı eski kavimlerin başlarına gelen felaketler hatırlatılır. İnsanın imtihan için yaratıldığı, kıyamet halleri, insanların ahiretteki durumları sûrenin konularından bazılarıdır.¹⁶⁸ Konumuz olan Hz. Salih kıssasının nüzul sırasına göre ilk olarak bu sûrede geçtiğini belirtmiştik. Şimdi sûrenin konumuzla ilgili olan âyetlerini, giriş bölümünde bildirdiğimiz tefsirlerden inceleyelim. Bu sûrede Semûd kavmiyle ilgili konu bütünlüğünün oluşması açısından, Âd kavmi ve Firavun' la ilgili âyetler de ele alınmıştır.

(6-7-8-9-10) “(Ey Muhammed!) Rabbinin, (Hûd'un kavmi) Âd'e, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan sütunlarla dolu İrem'e, vadide kayaları oyan (Salih'in kavmi) Semûd'a, kazıklar sahibi Firavun'a ne yaptığını görmedin mi?”

Bu âyetlerle, geçmişte helak olan bazı kavimlerden örnekler verilerek özelde Mekke müşriklerine genelde tüm insanlığa verilmek istenen mesajlar vardır.

“Vadide kayaları oyan (Salih'in kavmi) Semûd'a”:

(جَاب) Câbe fiili bir şeyi kesmek demektir. Oymak aynı zamanda kesmektir. Bu kesme tıpkı, cebin kesilip oyulması gibi bir anlamı ifade eder. İbn Abbas bu konuda "Onlar, beldeleri oyuyor, orada evler, kavimler ve istedikleri her türlü binayı yapıyorlardı." demiştir. Dağları, kayaları, surları, mermerleri ve yumuşak taşları ilk yontanların Semûd kavmi olduğu bilinmektedir. Bunların taştan 1700 şehir, 2.700.000

¹⁶⁶ el-Fecr 89/9-14; eş-Şems 91/11-15; el-Kamer 54/23-31; el-A'râf 7/73-79; eş- Şuarâ 26/141-159; en-Neml 27/45-53; el-İsrâ 17/59; Hûd 11/61-68; Fussilet 41/17-18; ez-Zâriyât 51/43-45; Hâkka 69/4-5.

¹⁶⁷ Emin Işık, “Fecr suresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1995), 12/ 290.

¹⁶⁸ Karaman vd. , *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 5/614.

de ev ve konak inşa ettikleri rivayet edilmektedir.¹⁶⁹ Yüce Allah onların dağlardan evler yonttuğunu farklı âyetlerde de bildirmiştir.¹⁷⁰ Dağları oyup kayaları çıkararak evler yapmaları Semûd kavminin oldukça güçlü olduklarını gösterir.

“Bi'l-vâdi”(بِالْوَادِ) ifadesiyle de o beldelerin vadileri kastedilmiştir. Vadi ile dağların veya tepelerin arasında bulunan sellerin aktığı ve geçit teşkil eden yerler kastedilir. Hz. Peygamber, Tebûk gazvesine giderken Semûd vadisinden geçti. Ashabına "Buradan çabuk geçiniz. Çünkü sizler lanetlenmiş bir vadidesiniz." buyurdu.¹⁷¹

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ Kazıklar sahibi Firavun'a

Kazık, kuvvetli ve sabit olma vasıtalarından birisi olduğu için (ذِي الْأَوْتَادِ) “zi'l-evtd” yani “kazıklar sahibi” vasfı da kuvvetli ve sabit olmayı ifade eder. Bu lafız "dünyaya kazık çakmak istiyor" tabirimizin de kaynağı gibidir.¹⁷² Tefsircilerin “kazıklar sahibi” ifadesiyle ilgili farklı açıklamaları vardır.

Bazı âlimlere göre bu isim Firavun'a kendisine kızdığı kimseleri işkence için kazığa oturtması sebebiyle verilmiştir. Hanımı Asiye ve kızı Maşita'ya bu türden bir eziyet yaptığı rivayet edilir.¹⁷³ Bazılarına göre bu ifade “melikleri, adamları, maiyyeti bulunan...” anlamındadır. Zira O, her sokağa gözetleyici ve muhafız olarak bir adam dikmişti. Bazı âlimlere göre de "kazıklar sahibi" denmesinin sebebi, askerinin çokluğundan ve bir yere konakladıkları zaman kurdukları çadırlardan dolayıdır. Çünkü kurdukları çadırlar kazıklara dayanıyordu.¹⁷⁴ Elmalılı'ya göre burada açıkça Mısır'da meşhur olan dağ gibi piramlara işaret edilmektedir. Zira "Mısır mülkü benim değil mi?"¹⁷⁵ diyen Firavun bu piramlara sahip bulunuyordu.¹⁷⁶

¹⁶⁹ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1420), 31/154; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an* (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Misriyye, 1964/1384), 20/47; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, sad. Lütfullah Cebeci vd. (Ankara: Akçağ Yayınları, 2018), 9/180.

¹⁷⁰ eş-Şuarâ 26/149; el-Hicr 15/82.

¹⁷¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/178; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 20/48.

¹⁷² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, 9/181.

¹⁷³ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, thk. Mecdî Basillûm, 2005), 10/519; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 20/49.

¹⁷⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/154.

¹⁷⁵ ez-Zuhruf 43/51.

¹⁷⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, 9/181.

(11-12) “Bunlar şehirlerde azgınlık eden ve oralarda pek çok bozgunculuk çıkaran kimselerdi.”

Âyetlerde kastedilenler, Âd, Semûd kavimleri ile Firavun ve taraftarlarıdır. Bunlardan her biri kuvvetlerine aldanmış, hak ve adalet sınırını aşarak günahlara dalmış, zorbalıkla halkın ve yaratanın hakkını çiğnemişlerdir.¹⁷⁷

Âyette geçen “fesat” kelimesi, “salah” kelimesinin zıddıdır. Nasıl ki “salah” kelimesi bütün iyilik çeşitlerini içine alan bir kelime ise “fesat” kelimesi de bütün günahları içine alan bir kelimedir. Nitekim Âd, Semûd kavmi ve Firavun, zulümleri, zevk ve eğlenceye düşkünlükleriyle yeryüzünde fesat çıkarmışlar ve düzeni bozmuşlardır.¹⁷⁸

(13) “Bu yüzden Rabbin onların üzerine azap kamçısı yağdırdı.”

“Sevt” (سوط) kelimesi, aslında karıştırmak anlamında mastar olup deriden örülmüş, katları birbirine karıştırılmış olan “kamçı”yı ifade eden bir tabir olarak kullanılır. Birbirine karışmış çeşitli azabın darbeleri kamçıya benzetilmiştir. (صب) “sabb” kelimesi ile de azabın yağması, şiddetle peş peşe indirilmesi ifade edilmiştir. Âyette “azap” kelimesi belirsiz kullanılmıştır. Bu da Allah Teâlâ’nın Âd ve Semûd kavmine, Firavun ile yandaşlarına farklı türlerden azaplar ettiğine işaret etmektedir.¹⁷⁹

“Azap kamçısı” azaptan bir pay, azabın şiddeti diye de açıklanmıştır. Çünkü onlara göre, “kamçı” kendisi ile azap edilen araçların en üstünüydü. Kamçı ile işkence ve azabın en ileri derecesi yapıldı. Hasan Basri’nin (r.a) (v. 110/728) bu âyeti okuduğu zaman, “Allah katında pek çok kamçılar vardır, ama onları, bunlardan birisiyle muaheze etmiştir. (cezalandırmıştır)” dediği rivayet edilmiştir.¹⁸⁰

(14) “Şüphesiz Rabbin, gözetlemededir.”

Mirsâd (مِرْصَاد), gözetleyicilerin etrafı kolaçan ederek gözetledikleri yerdir. Nitekim rabbin kullarını her an, her durumda gözetleme yerinden gözetleyen bir şahittir. Bu ifade, Allah Teâlâ’nın, asi kimselere ceza vermek için beklediğini ve bu kimselerin, onun elinden kurtulamayacaklarını bildiren teşbihî bir ifadedir. Yüce Allah hiçbir şeyi

¹⁷⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 31/154; Kurtubî, *el-Câmi‘ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 20/49; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili Tefsiri*, 9/182.

¹⁷⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 31/154; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili Tefsiri*, 9/182.

¹⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili Tefsiri*, 9/182; Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 10/519.

¹⁸⁰ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 20/50.

kaçırmaz, her bir kuluna yaptığı işe göre karşılığını verir. Bu beyandan hareketle O'na bir mekân isnadında bulunmaya kalkışmak ise bir kuruntudan ibarettir.¹⁸¹

Cenâb-ı Hak, özelde Kureyş müşriklerine genelde de tüm insanlığa geçmiş ümmetlerden ibret almalarını istemiştir. Bu bağlamda başta, Âd ve Semûd kavimlerine, Firavun ve taftartlarına verilen güç ve ihtişam dile getirilmiştir. Fakat sonra, isyanları ve azgınlıkları neticesinde hiçbir şeyin onları Allah'ın azabından kurtaramadığı dile getirilmiştir.

2.3.2. Şems Sûresi'nin 11-15 Âyetleri

Şems sûresi Mushafta 91. sırada olup nüzul sırasına göre 26. sûredir. Bazı önemli kozmik varlıklara ve olaylara yeminle başlayan sûrede, insan tabiatına yerleştirilen iyilik ve kötülük eğilimleri bildirilmiştir. Bu eğilimleri doğru kullanmayanların akıbetlerine, Semûd kavminin helak edilmesi örnek verilmiştir.¹⁸² Şems sûresi iki bölüm halinde incelenecek olursa sûrenin ilk bölümünde yeminlerden sonra insanın yaradılışına iyi ve kötü kabiliyetlerin yerleştirildiğine dikkat çekilmiştir. İkinci bölümünde ise Hz. Salih'den mucize talep eden Semûd kavmine olağanüstü özellikleri olan bir devenin gönderildiği ve ona zarar vermemeleri konusunda uyarıldıkları bildirilmiştir. Fakat Semûd halkının uyarıları dinlemedikleri ve içlerinden en azgın olanın deveyi kestiği bunun neticesinde de helak edildikleri vurgulanmıştır.¹⁸³ Çalışmamızla ilgili kıssa sûrenin 11-15 âyetleri arasında yer almaktadır.

(11) “*Semûd kavmi, azgınlığı sebebiyle yalanladı.*”

Azgınlık diye tercüme edilen (طغوى) “tağva” kelimesi hakkında Ferrâ (v. 207/822) şöyle der: Tuğyan ve tağva iki mastar olup âyet başlarına “tağva” daha uygun olduğu için bu kelime tercih edilmiştir.¹⁸⁴ Bu kelime aynı zamanda dua kökünden olan da'va kalıbındandır.¹⁸⁵ Bu âyetin tefsiri iki şekilde yapılmıştır.¹⁸⁶

¹⁸¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 10/519; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/155; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, 9/183.

¹⁸² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/628.

¹⁸³ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Şems Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/510-511.

¹⁸⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/178.

¹⁸⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, 9/581.

¹⁸⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/178.

1. Semûd kavminin, Hz. Salih'in nübüvvetini yalanlayıp ona isyan etmelerinin sebebi azgınlıkları, fiske ve fücür yolunda olmaları ve bu yolu terk etmeye hazır olmamalarıydı. Azgınlıklarından maksat ise isyanda haddi aşmalarıydı.¹⁸⁷

2. “Tağva”, kendisinden dolayı helak edildikleri azaba verilen isimdir. “Tuğyan” kelimesinin anlamının Arapçada alışlagelmiş ölçü ve miktarı aşmak olduğu düşünülürse, onlara gelen azabın “tağva” olarak isimlendirilmesi de muhtemeldir. Bu durumda mana “*Semûd başlarına gelecek azabı yalanladı.*” olur. Abdullah b. Abbas (v. 68/687-688) ve Katâde (v. 117/735) de bu âyeti “*Semûd kavmi Salih Peygamber'in, kendilerine bildirdiği o yıkıp yok eden azaplarını yalanladılar.*” şeklinde ifade etmişlerdir.¹⁸⁸ Bunun delili ise “*Semûd ve Âd başlarına gelecek azabı yalanladı...*”¹⁸⁹ âyet-i kerîmesidir.

(12) “*En azılısı cüretle ileri atıldığında*”

Yalanlamanın görünen alameti gerçekleşti ve içlerinde en azgınlardan olan Kudâr b. Sakif adlı birisi kavminin de kışkırtmasıyla azap tehdidini yalanlayarak Hz. Salih'in mucizesi olan olağanüstü deveyi boğazladı. Kavmi de ona ve yanındakilere engel olmayıp sustukları için azgınlıkta ona ortak oldular. Devenin kesilmesi olayı hem Semûd kavminin peygamberlerini topluca yalanlamalarına hem de peygamberlerinin risâlet davasının doğruluğuna delildir. Çünkü Hz. Salih'in kavmini korkuttuğu azap başlarına geldi.¹⁹⁰

Abdullah b. Zem'a'dan (v. 63/683) şöyle bir hadis rivayet edilmiştir: Resûlullah hutbe okudu, dişi deveden bahsetti ve buyurdu ki : “En bahtsızları, kavmi arasında en güçlü, sert ve kibirli olanı atılmıştı. Ebu Zem'a gibi.”¹⁹¹ Âyette kastedilmiş olan Kudâr b. Sakif öyle meşhur biriydi ki darbimesel olmuştu. Öyle ki Arapçada: “Falanca Kudâr'dan daha uğursuzdur.” denilmektedir.¹⁹²

¹⁸⁷ Ebû'l A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân Kurân'ın Anlamı ve Tefsiri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 7/139; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr fî'l-akîdeti ve's-şerîati ve'l-menhec* (Dimeşk: Dâru'l-fikr, 2009), 30/263.

¹⁸⁸ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 31/178; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001), 24/446.

¹⁸⁹ el-Hâkka 69/4.

¹⁹⁰ Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 30/263; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, 9/580; Taberî, *Câmiu 'l-beyân*, 24/448.

¹⁹¹ Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 30/263; Ebu'l-Fidâ İsmâîl İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed Selâmet (Dâru Taybe li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1420/1999), 8/414.

¹⁹² Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 31/179.

Dahhâk'ın, (v. 105/723) Hz. Ali'den rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber ona: “Öncekilerin en bedbahtlarının kim olduğunu biliyor musun?” diye sordu, ben: “Allah ve Resulü daha iyi bilir” dedim. “Dişi deveyi kesendir” buyurdu. Sonra: “Sonrakilerin en bedbahtlarının kim olduğunu biliyor musun?” diye sordu. Ben: “Allah ve Resulü daha iyi bilir” dedim, “Seni öldürecek olan” diye buyurdu.¹⁹³

Râzî'ye göre âyetle ilgili ikinci bir görüş de “En şakîsi yakalandığı zaman” ifadesi müfret yani tek kişilik bir lafız üzere gelmiş olmasına rağmen bir grup kastedilmiştir. Bu durum “Onu yalanladılar da deveyi boğazladılar...”¹⁹⁴ âyetindeki ifadenin çoğul getirilmiş olması ile kuvvetlenmiştir.¹⁹⁵

(13) “Allah’ın Resûlü de onlara şöyle demişti: “Allah’ın devesini ve onun su içme hakkını koruyun.”

Âyette geçen “Resûl” kelimesiyle Allah’ın Peygamberi olan Salih (a.s.) kastedilmiştir. (نَاقَةَ اللَّهِ) “Nâkatallâhi” (Allah’ın devesi) lafzı, tahzir (sakındırma) manası üzere naspedilmiş olmakla birlikte fiili zikredilmemiştir. Allah’ın devesine ilişmeyin, onu kesmekten sakının ve onun sukyâsına, yani ona ayrılan günde de onun suyuna dokunmayın anlamına gelmektedir.¹⁹⁶

Matürîdî'ye göre ise yukarıdaki anlamın yanında âyetten “Allah’ın devesini bırakın Allah’ın yeryüzünde otlasın deve ile suyu arasına girmeyin, dilediği gibi içsin” manası da çıkar.¹⁹⁷ “Nâkatallâhi”(Allah’ın devesi) ibaresinde devenin Allah’a nispet edilmesi iki şekilde açıklanabilir.

1. Hiç kimsenin mülkünde olmayan mescitler nasıl Allah’a nispet ediliyorsa, deve de Allah’a nispet edildi.

2. Yüceltme kastıyla Allah’a nispet edildi. Nesnelerin bazı parçalarının diğerlerine nispetle üstün olduğunu göstermek için nesnelerin bazı parçaları Allah’a nispet edilebilir.

Nesnelerin bütünüyle Allah’a izafe edilmesi ise bizzat Allah’ı yüceltme anlamına gelmektedir. Bu durumda “Rabbu’n-nâka” denilmesi halinde devenin durumuyla ilgili bir yücelik belirtilmiştir. “Rabbü’l-âlemin” denildiğinde ise Yüce

¹⁹³ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 20/78.

¹⁹⁴ eş-Şems 91/14.

¹⁹⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 31/179.

¹⁹⁶ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 20/78; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili Tefsiri*, 9/581.

¹⁹⁷ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 10/546.

Allah'ı ta'zim kastedilmiştir.¹⁹⁸ Râzî'nin bildirdiğine göre Semûd kavmi, kendi sürüleri konusunda devenin su içmesinden zarar gördüklerini ileri sürüyor, bundan dolayı onu öldürmek istiyorlardı. Salih (a.s.) da onları bundan sakındırmak için zaman zaman başlarına gelecek azaba karşı uyarılarda bulunuyordu.¹⁹⁹

(14) “Fakat onlar, ona inanmayıp deveyi kestiler. Bunun üzerine Rableri, günahları sebebiyle onlara ardı arkası kesilmez felaketler göndererek hepsini helak etti.”

Bu âyette Cenâb-ı Hak, Semûd kavminin ne peygamberleri Hz. Salih'i yalanlamaktan ne de deveyi boğazlamaktan geri durmadıklarını bildirmiş, neticede de yurtlarının yerle bir olduğunu ve azaptan kurtulamadıklarını beyan etmiştir. Deveyi kesme işini tek bir kişinin yapmış olması mümkündür fakat Semûd kavmi de yapılan işe razı oldukları ve bunu onayladıkları için işlenen suç, kavme nispet edilmiştir. Ferra'ya göre dişi deveyi iki kişi kesmişti.²⁰⁰ Bu konuda Katade şöyle demektedir:

“Semûd kavminin en azgını olan ve “Ühaymir” diye sıfatlanan kişi, Semûd kavminin büyük küçük bütün fertlerinden biat almadan deveyi kesmedi. Bütün kavim deveyi kesme suçuna iştirak ettikleri için Allah onların hepsini birden helak etti.”²⁰¹

(دَمَدَمَ) “Demdeme” Kelimesi, *demme* kelimesinin tekrarlanmasıyla elde edilen bir fiildir. Bu fiil de birbiri ardınca bir yineleme her bir tarafını kaplayacak bir kuşatma ve kuvvet anlamındadır. Hışım, öfke ve gazap anlamlarına da gelir.²⁰² “Azabın kat kat edilmesi ve tekrarlanmasıdır.”²⁰³ Zeccâc'a (v. 311/923) göre “demdeme” kelimesi “Allah onların üzerine o azabı kapattı...” anlamına gelirken Ferrâ'ya göre de “Yer onları sarstı, zelzele oldu...” anlamındadır.²⁰⁴

(فَسَوَّاهَا) “Fesevvâhâ” kelimesi ile ilgili ise iki tür izah yapılabilir. Birincisi, “ed-demdemetu” kelimesini “bürümek, her taraftan kuşatmak” anlamında alırsak “fesevvâ” fiilinin anlamı, “bu azap onların hepsini sarıp kuşattı” şeklinde olur. İkinci olarak da eğer “sevâ” kelimesini “tesviye, düzleme” manasında alırsak o zaman anlam, Allah onları yerle bir etti...” şeklinde olur.²⁰⁵ Farklı bir açıklamaya göre de “fesevvâhâ”

¹⁹⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 10/546.

¹⁹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/179.

²⁰⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/179; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24/449.

²⁰¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24/449.

²⁰² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, 9/581.

²⁰³ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 20/79.

²⁰⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/180.

²⁰⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/180.

kelimesi “ve hepsini bir yaptı” anlamında olup, “üzerlerine azabı indirme bakımından; büyük ve küçükler, zayıflar ve güçlüler, erkek ve dişiler hepsi birbirine eşit ve müsavi kılındı” demektir.²⁰⁶

(15) “O, yaptığının sonucundan korkacak değildir.”

Elmalılı’nın da: “*Ve O, onun akıbetinden korkmaz*”²⁰⁷ şeklinde mealini verdiği âyetin tefsiri hakkında farklı görüşler vardır:

1. Âyetin başındaki vâv harfî, belirli bir soruya cevap olarak gelen başlangıç cümlesinin başında gelmiş olup “Allah” lafzının yerini tutmaktadır.²⁰⁸ Bu durumda anlam, Abdullah b. Abbas, Hasan Basri, Katâde, Mücâhid’in de belirttiği gibi “Allah Teâlâ, Semûd kavmini bu şekilde helak etmenin sonucundan korkmaz. Zira O’ na bir sorumluluk yoktur.” şeklinde olur.²⁰⁹ İbn Kesîr de âyetin seyrinin bu anlama daha uygun olduğunu söyler.²¹⁰ Genel kabul de bu yöndedir. Nitekim her kral, verdiği cezadan az da olsa çekinip tedbirli olduğu halde, Allah verdiği kararın akıbetinden korkmaz. Ayrıca Allah Teâlâ hakkında korku tasavvur edilemeyeceğinden dolayı bu ifadenin, inkârcıların Allah katında hakir ve zelil olduklarını tasvir etmek için “istiare-i temsiliyye” olduğu da söylenmiştir.²¹¹

2. Dahhâk, Süddî (v. 127/745), Mukâtil (v. 150/767) ve Zeccâc’ın görüşlerine göre âyetin başındaki vâv, hal bildirir. Cümleye Semûd kavminin en azılısı olan o şakinin, bu işin sonucundan korkmadığı anlamını katar. Bu durumda ifade anlam yönünden önde olan bir ifade hükmünde olur ve “*Neticesinden korkmayarak bu işe onların en şakisi koyuldu...*” anlamına gelir.²¹²

3. Zamirin “resul” isminin yerini tutmasıdır. Bu durumda mâna “Salih, onların başına gelen o azabın neticesinden korkmadığı halde...” şeklinde olur.

Matürîdî, Semûd kavminin kıssasının bu sûrede anlatılmasının iki hikmeti olduğunu söyler. Bunlardan ilki, Hz. Peygamber’in risaletinin ispatıdır. Çünkü Hz. Peygamber’in, geçmiş kavimlerin bilgilerine sahip olan kimselerden bilgi aldığı, gidip geldiği kimse yoktu. Ayrıca okuma-yazma da bilmezdi ki bu yollarla bilgi sahibi olsun.

²⁰⁶ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-Ahkâmi’l-Kur‘ân*, 20/79.

²⁰⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur‘ân Dili Tefsiri*, 9/581.

²⁰⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur‘ân Dili Tefsiri*, 9/581.

²⁰⁹ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 24/452; Mâtürîdî, *Te‘vîlâtü’l-Kur‘ân*, 10/546.

²¹⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur‘ânî’l-Azîm*, 8/415.

²¹¹ Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 30/264.

²¹² Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 24/452; Mâtürîdî, *Te‘vîlâtü’l-Kur‘ân*, 10/547.

Bu durumda onun bu kıssayı vahiy yoluyla aldığı kesindir. İkinci sebep; inkâr edenleri uyarmaktır. Onlar, Salih (a.s.) peygamberi yalanlayanların başlarına gelen azaba karşı uyarılmışlardır.²¹³

Elmalılı, Şems sûresinde, nefsin mertebeleri açıklandığı için özellikle bu kıssanın burada zikredildiğini söyler. Ona göre, “Allah’ın devesi” bedene; “Salih”, ruha; “devenin su nöbeti” de marifete işaret eder. Semûd kıssası, insan nefsinin hallerine uygundur.²¹⁴ Netice olarak, başta da belirttiğimiz üzere Semûd kavmi, insanın kötülüğe olan meyline ve kötülükte ısrarına örneklik etmiştir. Bu kavim, Peygamberlerinin uyarılarını dikkate almayıp azabı ve mucizeyi yalanlayarak, azabın en ağırına maruz kalmışlardır. Burada başta Mekke müşriklerine sonra tüm inkârcılara büyük uyarılar olduğu açıktır.

2.3.3. Kamer Sûresi’nin 23-31 Âyetleri

Mekke’de nazil olan Kamer sûresi, 55 âyettir. Mushafta 54. sırada olan sûrenin iniş sırası 37’dir. Sûrede, müşriklerin inkârcılıktaki inat ve taassupları eleştirilmekle birlikte hakikatleri yalanlayan geçmiş toplumların başına gelen felaketlerden de örnekler verilmektedir.²¹⁵ Kamer sûresi, üç bölüm halinde ele alınabilir. İlk bölümün Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber’den mucize istemeleri üzerine nazil olduğu bildirilmektedir. Sûrenin ikinci bölümünde, Nûh, Âd, Semûd, Lût ve Firavun kavimlerinin peygamberlerini yalanlamaları ve bunun neticesinde uğradıkları cezalar etkili bir üslupla anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise inkârcılara yapılan uyarılar tekrarlanmakta ve müminlere güven verilmektedir.²¹⁶ Konumuz olan kıssa ile ilgili âyetler sûrenin 23-31 âyetleri arasında geçmektedir.

(23-24) “Semûd kavmi de uyarıcıları yalanlamış ve şöyle demişlerdi: “İçimizden bir insana mı uyacağız? (Asıl) o takdirde biz apaçık bir sapıklık ve delilik içine düşmüş oluruz.”

23. âyetteki (نُذُور) “nüzûr” ifadesi uyarma ve nasihat anlamına gelen nezîrin çoğulu olabileceği gibi peygamberler manasına gelen münzirin çoğulu da olabilir. Bundan dolayı “Semûd kavmi yalanladı” sözü, peygamberleri (uyarıcıları) yalanladı ya

²¹³ Mâtürîdî, *Te’vilâtü'l-Kur’ân*, 10/547.

²¹⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri*, 9/582.

²¹⁵ Karaman vd. ; *Kur’an Yolu*, 5/178.

²¹⁶ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Kamer Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/276.

da peygamberlerin haber verdiği azabı inkâr etti anlamınlarına gelebilir.²¹⁷ Fakat âyetin devamı “nüzûr ” kelimesinin “uyarıcılar” anlamında olduğunu teyit etmektedir.²¹⁸

Âyette “beşeren” kelimesi başa alınmış, fiil sona bırakılmıştır. Çünkü belagat sahibi bir kimse söylediği sözde hangi kelime kast edildiyse o kelimeyi başa alır. Onlar “beşeren” kelimesini nekre yani belirsiz getirdiler, bu ise hakaret içindir. Ayrıca bu kelime “tek, güçsüz, meşhur değil halktan birisi” anlamlarına da gelir.²¹⁹

Kâfirlerin ileri gelen reisleri, “İçimizden tek başına bir beşere mi uyacağız?” diyerek halkın kafasını karıştırıyorlardı. Onlara göre Hz. Salih insanüstü bir varlık olmalıydı, mucizevî yollarla gelmeliydi ya da güçlü ve şöhretli bir kabile reisi olmalıydı. Bu takdirde Allah’ın birini peygamberlik görevi için seçebileceğini düşünüyorlardı.²²⁰

Mekkeli müşrikler de aynı cehalet içinde aynı gerekçelerle Hz. Muhammed’in peygamberliğini reddediyorlardı Hz. Peygamber’in kendilerinin yediklerinden yediğini içtiklerinden içtiğini, alışveriş yaptığını söylüyorlardı. Aslında halkın kendisi gibi bir insana tâbi olmasını yasaklayan zihniyet kendisiyle çelişmektedir. Çünkü onlar da insanları kendileri gibi sıradan olan atalarının yolundan gitmeye davet ediyorlardı. Üstelik atalarının ellerinde hiçbir kanıt da yoktu. Oysa peygamberlerin mucize ve delilleri vardı. Dolayısıyla onların sözleri kendi içinde çelişkili ve fâsittir.²²¹

(25) “İlahi mesaj içimizden ona mı gönderilmiş? Hayır! O, yalancının, küstahın biridir!”

Soru yoluyla getirilen olumsuzluk ifadesi daha belîğdir. Bahsi geçen şey kimseye gizli kalmayıp apaçık bir şekilde inkâr edilmiş olur. Âyette “zıkr” kelimesi marife yani belirli getirilmiştir. Yani Allah onların, inkâr edilmesi asla uygun olmayan, apaçık malum olan bir şeyi inkâr ettiklerine dikkat çekmiştir.²²²

Âyetin ilk bölümü olan “İlahi mesaj içimizden ona mı gönderilmiş?” sözünü Mekkeliler’in Hz. Peygamber için söylemiş olmaları muhtemeldir. Nitekim Yüce Allah, Sâd sûresinde de onların benzer sözlerini bildirmiştir.²²³ Fakat âyetteki ifadeyi Semûd

²¹⁷ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 9/450; Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29/305.

²¹⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili Tefsiri*, 9/58.

²¹⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29/305.

²²⁰ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 9/451.

²²¹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 9/451; Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 6/57.

²²² Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29/307.

²²³ es-Sâd 38/8.

kavminin Hz. Salih için söylemiş olması daha isabetlidir gözükmetedir. Çünkü burada anlatılan kıssa Hz. Salih’le ilgilidir.²²⁴ Âyet-i kerîme bu bağlamda değerlendirilirse onlara göre, Semûd kavmi içerisinde malı Hz. Salih’ten daha çok, durumu daha iyi ve peygamberliğe ondan daha layık kimseler vardı. Dolayısıyla bu soru inkâr ve ret anlamı taşımaktadır.²²⁵

“Hayır! O şımarık ve yalancıdır.” Âyetin bu bölümünde geçen (كذاب) “kezzâb” kelimesi kemmiyet itibariyle yalanı çok şiddetli ve yoğun olan anlamında kullanılmıştır. Kavmi Hz. Salih’i “kezzâb” vasfıyla niteledikleri gibi kendini üstün görerek onlara lider olmayı ve insanları kendine tabi kılmayı arzulamasından dolayı “şımarık” vasfıyla da nitelemişlerdir.

Onlara göre kendilerince Hz. Salih’e isnat ettikleri bu nitelikler ona tâbi olmaya engeldir.²²⁶ Semûd kavminin bu tespitleri kendileriyle çelişmektedir. Çünkü daha önce bahsi geçtiği üzere kendisine peygamberlik verilmeden önce Hz. Salih, fazilet ve olgunluğuyla kavmi arasında sevilen²²⁷ ve kendisinden ümit beslenen biriydi.²²⁸ Semûd kavminden çoğuna iman etmek zor geldiği için Salih’i (a.s.) karalama yoluna gittiler. Sonraki âyette Allah Teâlâ onlara, şiddetli bir tehdit ve kuvvetli bir korkutmayla²²⁹ şöyle buyurdu:

(26) “Onlar yarın bilecekler: Kimmiş yalancı, kimmiş şımarık!”

Âyetteki “yarın” ifadesi yakınlığı anlatmak üzere kullanılmıştır. Çünkü Araplar, akıbetlerin yakınlığını anlatmak için “yarın bugünle beraberdir.” derler. Ayrıca âyetle dünya hayatında azabın üzerlerine ineceğini göreceklər yahut da kıyamet gününde azabı göreceklər anlamı kastedilmiştir.²³⁰ Bu bağlamda azap başlarına geldiğinde yalancı ve şımarığın kim olduğunu göreceklər. Allah’ın davetini tebliğ eden Hz. Salih mi yoksa onu yalanlayan kavmi mi? denilerek inkârcılar tehdit edilmektedir.²³¹

²²⁴ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 9/451.

²²⁵ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 17/138.

²²⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29/307.

²²⁷ Ateş vd. , *Peygamberler Tarihi*, 178.

²²⁸ Hûd 11/62.

²²⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, 7/479.

²³⁰ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 17/139.

²³¹ Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 27/169; Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 9/452.

(27) “(Salih’e şöyle demiştik:) Şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere, o dişi deveyi göndereceğiz. Şimdi onları gözetle ve sabret.”

Âyetin bu ifadesi, gelecek zaman manasındadır. Bir önceki âyetteki “yarın bilecek onlar” ifadesi bunun delilidir. Bu bağlamda “o dişi deveyi göndereceğiz” ifadesi de bu ifadenin açıklayıcısı gibidir. Azap ve helak mazi sîgalarla ifade edilmiştir. Gelecek zaman kalıbıyla ifade edilen bölümler ise hadiseyi Hz. Peygamber’e olayı sanki onun zamanında yaşanmış gibi canlı bir şekilde sunmuştur. Böylece Hz. Muhammed’in (s.a.v), Hz. Salih’i örnek almasını sağlamak, düşmanlarına karşı ilahi yardımın geleceği konusunda, Rabbine olan güvenini sağlamlaştırmak amaçlanmış olmalıdır.²³²

Cenâb-ı Hakk, Kamer sûresinde anlattığı beş kıssada en tafsilatlı anlatımı Salih’e (a.s.) ayırmıştır. Çünkü Hz. Salih’in durumu, Hz. Muhammed’in (s.a.s.) durumuna çok benzemektedir.²³³ Râzî’ye göre, Hz. Salih yeryüzünde bulunan ve diğer peygamberlerin mucizelerinden daha dikkat çekici bir mucize getirmiştir. Hz. İsa Allah’ın izniyle ölüleri diriltti fakat o hayata kabiliyeti olan bir yerde hayatı gerçekleştirmiştir. Hz. Musa’nın asası ejderhaya dönüşmüştür. Allah Hz. Musa’nın bir ağaç parçasında hayatı yaratmıştır. Fakat asa da büyüme bakımından kendisinde kuvvet bulunan bir bitkidir. Dolayısıyla büyüme ve gelişme bakımından canlılara benzer. Hz. Salih’in mucizesinde ise Allah’ın izniyle, hayata, büyüüp gelişmeye müsait olmayan cansız bir varlık olan büyük bir kayadan dişi bir deve çıkıvermiştir. (doğuvermiştir) bu daha şaşırtıcı bir mucizedir. Hz. Muhammed (s.a.s.) ise anlatılanlardan daha harika olanı getirmiş ve müşriklerin, “Hiç kimsenin göğe çıkıp, ayı ikiye yarması mümkün değildir.” dedikleri gök cisimleri üzerinde tasarrufta bulunmuştur. Böylece Hz. Salih’in mucizesi, Hz. Muhammed (s.a.s.) dışındaki peygamberlerin mucizelerinden daha mükemmel görülmüştür.²³⁴

Semûd kavmi, Hz. Salih’ten peygamberliğine delil olacak bir mucize getirmesini istemişlerdir.²³⁵ Bunun üzerine bir imtihan olmak üzere dişi bir devenin gönderildiği bildirilmiştir.²³⁶ Bu konuda Râzî şöyle demiştir: Âyette geçen “fitne” kelimesi, tümleçtir. Buna göre irsalden yani devenin gönderilmesinden maksat da fitnedir (imtihan). Fakat asıl maksat ise peygamberi tasdiktir. Çünkü bu, Salih’in (a.s.)

²³² Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29/309.

²³³ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29/309.

²³⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29/309.

²³⁵ eş-Şuarâ 26/154.

²³⁶ el-Kamer 54/27; el-A’râf 7/73.

mucizesidir. Burada iki mesele vardır. Birincisi; mucize, bir fitnedir (imtihan). Çünkü mucize sayesinde mükâfatı hak edenin durumu ile azabı hak edenin durumu ortaya çıkar. Mucize, tasdikten ibaret sayılacağı için bir imtihandır. Çünkü bu tasdikle peygamberi doğru kabul edenlerle yalanlayanlar ayrılır. İkincisi; devenin kayadan çıkarılması mucizedir. Onun salınarak aralarında dolaşması ve suyun taksim edilmesi de bir imtihandır. Bundan dolayı da “*Şüphesiz ki biz bir imtihan için deveyi çıkaracağız.*” değil de “*Biz bir imtihan için deveyi salacağız.*” buyurulmuştur.²³⁷ Bize göre ikinci görüş daha isabetli görülmektedir.

Rivayete göre Hz. Salih, iki rekât namaz kılarak Allah Teâlâ’ya dua etmiştir ve akabinde kavminin tespit ettikleri bir kaya parçası açılmıştır. Önce devenin hörgücü sonra da çokça tüylü ve on aylık gebe bir şekilde kendisi ortaya çıkmıştır.²³⁸

Âyetin son kısmında ise Cenab-ı Hak, (فَارْتَقِبْهُمْ) “onları gözetle” buyurarak onlara azabın gelmesini beklemeyi kastetmiştir. Burada güzel edebe ve şerri istemekten kaçınmaya bir işaret olsun diye Yüce Allah “o azabı gözetle” değil “onları gözetle” buyurmuştur.²³⁹ Devamında da “sabret” denilerek Hz. Salih’ten kavminden gelecek ezalara ve onların başına gelecek belâya karşı sabretmesi istenmiştir.²⁴⁰

(28) “Onlara, suyun (deve ile) kendileri arasında (nöbetleşe) paylaştırıldığını bildir. Her su nöbetinde sahibi hazır bulunsun.”

Su sırası bir gün dişi devenin bir gün de Semûd halkınındı. Nitekim Allah Teâlâ, Şuarâ sûresinin 155. âyetinde de aynı konuya vurgu yapmıştır. Yüce Allah, deve ile insanlar arasında suyu taksim etti fakat yemi taksim etmedi. Çünkü o bölgede su azdı. Otların, deveyle diğer hayvanlar arasında taksimine gerek görülmedi çünkü ot boldu.²⁴¹

İbn Abbas’tan şöyle rivayet edilmiştir: Dişi deve, su içme günü kendinde olunca suyun tamamını içti. Semûdluların su içme gününde ise hiç su içmez aynı zamanda onlara bol süt verirdi. Âyette (بَيْنَهُمْ) “kendileri arasında” lafzı geçmiştir. Araplar hayvanlarla birlikte insanlar hakkında bir durumu bildirecek olduklarında insanlara ait zamiri kullanırlardı. Ebu’z-Zübeyr (v. 126/743-744), Câbir’den (v. 78/697) şöyle bir rivayette bulunmuştur:

²³⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29/309.

²³⁸ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 17/140.

²³⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 29/310.

²⁴⁰ Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 26/71.

²⁴¹ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 9/452.

“Bizler Resûlullah ile birlikte Tebuk gazasına çıktığımızda Hicr diyarında konaklayınca Resûlullah şöyle buyurdu: “Ey insanlar, siz de bu türden mucizeler isteyip durmayın. İşte Salih kavmi! Bunlar peygamberlerinden Allah’ın kendilerine bir dişi deve göndermesini istediler. Yüce Allah da onlara o dişi deveyi gönderdi. Şu yoldan suya gidiyor ve kendi su içme günlerinde sularının tamamını içiyordu. Onlar da su içmediği günde kendilerinin içtikleri su kadarını o deveden süt olarak sağıyorlardı.”²⁴²

Kurtubî âyetin devamında gelen “...ve suyun aralarında pay edilmiş olduğunu onlara haber ver” buyruğunun anlamının da bu olduğunu söyler.²⁴³ Çoğunluğun görüşüne göre ise buradaki hitap Hz. Salih’e yapılmıştır. Allah ona suyun kendileriyle deve arasındaki taksimini kavmine bildirmesini emretmiştir.²⁴⁴ “Her biri su içme sırasında hazır olsun” ifadesi ile sudan hak edilen pay kastedilmiştir. Deve su içeceği gün suyun yanına gelir, onların su içecekleri gün ise yanlarından kaybolurdu.²⁴⁵

(29) “Derken, (kavmin en azgını olan) arkadaşlarını çağırdılar. O da işe koyuldu ve deveyi kesti.”

Semûd kavmi su taksiminden usandı ve bir an önce bu deveden kurtulmaya baktılar. Dokuz çetenin başı olan, Semûd’un kızılı denilen o azgın arkadaşlarına, Kudar b. Sâlif’e, imdat isteyen çağrısı gibi çağrıda bulunup feryat ettiler.²⁴⁶ Çünkü o, aralarında en cesurları ve tehlikeden korkmayanlarıydı. Onların reisleri olma ihtimali de vardı. Kudar kılıcını aldı ve devenin ayaklarına vurdu, bacak sinirlerini kesip boğazladı. Âyette geçen (عقر) “akr”, “Bir hayvanı ayağından biçerek devirip yıkmaktır.” “akare” de “deveyi vurdu, öldürdü” demektir. Hz. Salih’in “bari yavrusuna yetişin” dediği, dağa koştukları ancak onun da annesinin geldiği kayaya girdiği rivayet edilir.²⁴⁷

(30) “Fakat azabım ve uyarılarım nasılmış!”

Salih (a.s.) onlara: “Yurduzda üç gün daha yaşayın. İşte o söz, yalanlanmayan bir tehdit idi.”²⁴⁸ diye tebliğ etti. Rivayet edildiğine göre Salih (a.s.) kavmine, ilk gün yüzlerinin sararacağını, ikinci gün kızaracağını, üçüncü gün ise kararacağını sonra da başlarına azabın geleceğini bildirdi. Semûdlular, bu alâmetleri

²⁴² Ebu’l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî (Beyrut: Matbaatu İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, 1374/1955), “Zühûd”, 39.

²⁴³ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 17/141.

²⁴⁴ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 9/453.

²⁴⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 17/141.

²⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili Tefsiri*, 9/65.

²⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili Tefsiri*, 9/65; Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 27/168.

²⁴⁸ Hûd 11/65.

görmeye başladıklarında Hz. Salih'i öldürmek istediler. O ve beraberindeki müminler Allah'ın emri doğrultusunda Filistin'e giderek kurtuldular. Dördüncü günde de gözleri göre göre ve titreyerek aniden helak oldular.²⁴⁹ Âyette Kureyş topluluğuna da dolaylı olarak bir uyarı vardır. Zira Semûd kavmine yapılan azaba dikkat çekildiği gibi benzer topluluklara yapılan uyarı da dile getirilmiştir.²⁵⁰

Yüce Allah, “*Fakat azabım ve uyarılarım nasılmış!*” âyetini, sûrede sırasıyla anlatılan Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin kıssalarını anlatırken dört yerde kullanmıştır.²⁵¹ Bu ifade, Nûh kıssasında korku ve dehşet vermek için ilgili azabı anlattıktan sonra, Semûd kıssasında azap anlatılmadan önce, Âd kıssasında azabın gelişi bildirilmeden hem önce hem de sonra zikredilmiştir. Farklı bir açıdan bakıldığında “*Fakat azabım ve uyarılarım nasılmış!*” ifadesi, Nûh kıssasında azabın dehşetini anlatmak için, Semûd kıssasında izah için, Âd kıssasında ise hem izah hem de soru için iki kez zikredilmiştir.²⁵²

(31) “Şüphesiz biz, onların üzerine tek bir korkunç ses gönderdik de, onlar, ağıldaki hayvanların çiğneyip ufaladıkları kuru çöpler gibi oldular.”

Onlara sadece bir ses kadar azap yolladık. Onlar evlerinin önünde titreşerek bakışıp dururlarken gökten şiddetli bir gürültü koptu, yerde ise bir deprem oldu.²⁵³ Âyette geçen (هَشِيم) “heşîm” kelimesi “kırılmış, dökülmüş, ufalmış” manasındadır. Genelde kuru olup kırılan, ufalanan dal ve odunlar için kullanılır. Müfessirler bu kavmin çürüdükten sonra ağıldan toplanıp da dışarı atılan ufalanmış çerçöp gibi olduklarını bildirmişlerdir. Râzî'ye göre bu teşbih onların cehennemdeki hallerini anlatmak için de kullanılmış olabilir. Bu durumda anlam, “*Onlar, yakıt için olan kuru odunlar gibi oldular.*” şeklindedir. Bu durumda da mecaz değil hakiki anlam kullanılmış olur. Çünkü Allah Teâlâ'nın “*Siz ve Allah'ı bırakıp taptıklarınız, cehennemden kütüğüdürler*”²⁵⁴, “*boğuldular ve cehenneme sokuldular.*”²⁵⁵ âyetlerinde buyurduğu gibi onlar da öldüler ve sadece yakıt için kullanılan odunlar gibi oldular.

²⁴⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, 9/66.

²⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 22/143.

²⁵¹ Kamer 54/16, 18, 21,30.

²⁵² Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29/311; Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 26/167.

²⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, 9/68.

²⁵⁴ el-Enbiyâ 21/98.

²⁵⁵ Nûh 71/25.

Çünkü (هشيم)“heşîm” denen odun türü, bina yapımında kullanılmaya değil de yakılmaya daha elverişlidir.²⁵⁶

Sûrenin konumuzla ilgili olan bölümünde öncelikle beşer bir peygamber istemeyen Semûd kavminin Hz. Salih’i küçümsemeleri, uyarılara rağmen imtihan için gönderilen dişi deveyi kesmeleri anlatılmıştır. Sonrasında korkunç bir sesle helak olmaları üzerinde durulmuştur. Burada dolaylı olarak, beşer bir peygamber istemeyen Mekke müşriklerine uyarı, Hz. Peygamber’e de teselli vardır.

2.3.4. A’râf Sûresi’nin 73-79 Âyetleri

A’râf sûresi, Mushaf’taki sıralamada 7. , nüzul sırasına göre 39. sıradadır. Sûre uzunluk bakımından Kur’ân’da üçüncü sırada yer almakla birlikte Mekkî sûrelerin de en uzunudur. Sûrede geçmiş peygamberlerin hayatlarından örnekler verilerek onların iman yolundaki mücadelelerine dikkat çekilir.²⁵⁷ Nûh’un (a.s.) kavmi azgınlık ve taşkınlığıyla, Hûd’un (a.s.) kavmi nankörlüğüyle, Semûd kavmi kendini beğenmişlikleriyle, Lût kavmi hayâsızlığa sapmalarıyla ele alınan ve helak olan kavimlerden bazılarıdır. İman ve itikat konuları işlenen sûrede, bütün yönleriyle ahirete iman konusu ele alınmıştır.²⁵⁸

A’râf sûresinde, Hz. Nûh ve Hz. Hûd’un kavminden sonra anlatılan üçüncü kısma Hz. Salih’in kıssasıdır.²⁵⁹ Şimdi bu sûredeki konumuzla ilgili olan âyetleri inceleyelim.

(73) “Semûd’a da kardeşleri Salih’i (gönderdik). Onlara, “Ey kavmim” dedi, “Allah’a kulluk edin; sizin O’ndan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da, size bir işaret olarak Allah’ın şu devesidir. Onu bırakın, Allah’ın toprağında otlasın. Ona kötülük etmeyin; sonra sizi elem verici bir azap yakalar.”

Bu Âyet-i kerîme, Hz. Salih ve Semûd kavminin durumunu özet olarak anlatmakta olup “Nûh’u elçi olarak kavmine gönderdik.”²⁶⁰ Âyetinin bağlantısıdır. Kardeşleri kelimesinin dört anlama gelmesi muhtemeldir. Bunlar: Soy kardeşliği, öz ve şekil kardeşliği, din kardeşliği ile sevgi ve dostluk kardeşliğidir. Salih’in (a.s.) Âd

²⁵⁶ Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 26/170; Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 29/312.

²⁵⁷ Karaman vd. , *Kur’ân Yolu*, 2/498.

²⁵⁸ Emin Işık, “A’râf Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/259-260.

²⁵⁹ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 14/304.

²⁶⁰ el-Â’râf 7/59.

kavmi ile olan kardeşliği, sevgi ve din kardeşliği değil soy kardeşliğidir. Bütün peygamberler gibi Hz. Salih de insanları Allah'ın birliğine ve O'na kulluğa, O'ndan başka kulluk yapmaya layık mabut bulunmadığına davet etmek için gönderilmiştir.²⁶¹

Semûd kavmi, Âd kavminden sonra ortaya çıkmış, büyümüş ve sınırları genişlemişti. Hatta Âd kavmine, helak oldukları zamana kadar İrem Âd'ı denilirken helak olduktan sonra İrem Semûd'u denilmeye başlandı.²⁶² Medâin-i Salih'in eski adı Hicr idi. Bu kavim tepe ve yamaçlara oydukları evlerle günümüzde bile büyük bir alana yayılmış durumdadır. Bu ölü şehre genel anlamda bakıldığında o zamanlar için nüfusunun yaklaşık beş yüz bin civarında olduğu düşünülebilir.²⁶³

İbn Âşûr'un bildirdiğine göre Semûdlular başta muvahhitlerdi, Âd kavminin başına gelenlerden ibret almışlardı. Fakat sonra yaşayışları iyileşip de uzun ömür sürmeleri neticesinde Allah'ın nimetlerini unutup putlara taparak sapıttılar. Daha sonra Yüce Allah onları tevhide çağırımları için Hz. Salih'i gönderdi. Fakat ona Semûd'un ileri gelenleri isyan ederken sadece zayıflardan oluşan bir azınlık tabi oldu. Bununla birlikte kavminin Salih Peygamber'e Nûh ve Hûd'un (a.s.) kavimleri gibi ağır söz söylemedikleri de bildirilmiştir.²⁶⁴

Abdullah b. Ömer'den nakledildiğine göre Resûlullah, yanındakilerle birlikte Tebük'te konaklayınca beraberindekiler Semûd'un su içmiş olduğu kuyulardan su içip kazanlarına doldurdular. Onlardan hamur yaptılar ve bu suların yemek pişirmek için tencereleri yerleştirdiler. Bu durumu gören Hz. Peygamber onlara kazanları dökmelerini ve hamurları develere yem yapmalarını emretti. Sonra yollarına devam ettiler, devenin su içtiği kuyuya kadar gidip orada konakladılar.²⁶⁵ Hz. Peygamber ashabından Hz. Salih'in devesinin su içtiği kuyudan su içmelerini istedi. Onlara halen Feccu'n-Nika (dişi devenin geçidi) olarak anılan devenin su içmek için geçtiği geçidi gösterdi. Daha sonra da kalıntılar içinde dolaşmak isteyenleri toplayarak şöyle dedi: "Burası Allah'ın cezasını başlara geçirdiği, helak ettiği bir kavmin arazisidir. Bu yüzden buradan

²⁶¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 4/479.

²⁶² Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 26/71.

²⁶³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2/55.

²⁶⁴ Muhammed et-Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr et-Tûnusî, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnusîyye: 1984), 8b/216; Hûd 11/62.

²⁶⁵ Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 8/270; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3/439.

olabildiğince nefret ederek tiksinti duyarak geçin. Burası eğlenilecek bir yer değil, aksine hüznülenecek, matem tutulacak bir yerdir.”²⁶⁶

Hiz. Peygamber, Hicr bölgesinden geçerken ashabına helak olan Semûd kavmi vasıtasıyla önemli dersler vermiştir. Mesela geçmişten ibret almak için geçmişe dair olayların hatırlanması hatta onlara karşı bazı tavırların sergilenmesi gerektiğine işaret etmiştir. Aynı şekilde itaatsizlikleri sebebiyle Allah’ın gazabına uğrayan kavimlerin yurtlarının sonrakiler tarafından “sabıkalı” yerler olarak anılacağına işaret etmiştir. Hiz. Peygamber “burası matem tutulacak bir yerdir” ifadesiyle ashabına orada yaşanan olayları sonuçlarıyla birlikte iyice düşünmelerini, ibret alıp yaşayışlarını düzeltmelerini isteyerek onları tefekküre sevk etmiştir.²⁶⁷

Hiz. Salih, kavmi Semûd’a sadece Allah’a ibadet etmelerini emretmiş, önceki peygamberlerde olduğu gibi tevhit ve nübüvvetin doğruluğunu ispatlamak için de “açık bir mucize” getirdiğini beyan etmiştir.²⁶⁸ Âyette geçen “beyyine” kelimesi “âyet” kelimesinin eş anlamlısı olup iddianın doğruluğunu gösteren delil demektir. Bu bağlamda bu âyette açıkça “açık delil” sonraki âyette “bir âyettir” denilmiştir.²⁶⁹

İbn Kesîr’in bildirdiğine göre de Semûd kavmi, onlarla birlikte sahraya çıkan Hiz. Salih’ten gösterdikleri bir kayadan bir devenin çıkarılmasını istedi. Bu kaya Hicr tarafında tek başına duran el-Kâtibe diye anılan bir kayaydı. Hiz. Salih kavminden bunu yaptığı takdirde kendisine iman edeceklerine dair söz aldı.²⁷⁰ Sonra iki rekât namaz kılarak Allah’a dua etti. Bunun ardından kaya, hamile birinin karnında yavrusunun hareket etmesi gibi hareket etti. Kayanın ortasından son derece büyük, karnında cenini hareket eden, tüylü dişi bir deve çıktı. Bu sırada başkanları olan Cunda’ b. Amr ve onun emrine uyanlar iman ettiler. Semûdlular’ın diğer eşrafı iman etmek istedilerse de Zuâb b. Lebîd, putlarının bakıcısı el-Hubâb ve diğer bazı kişiler onlara engel oldular.²⁷¹

Hiz. Salih “İşte size bir âyet olarak Allah’ın dişi devesi” diyerek peygamberliğine kat’î bir delil getirdiğini bildirdi. Cenab-ı Hak, “Beytullah” (Allah’ın evi) ifadesinde olduğu gibi deveyi de şeref ve yüceliğini göstermek için “Allah’ın dişi

²⁶⁶ Ebu’l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdûlbakî (Beyrut: Matbaatu İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, 1374/1955), “Zühûd”, 39; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, 3/439; Mevdûdî, *Tefsîmu’l-Kur’ân*, 2/56.

²⁶⁷ İmam Nevevî, *Riyâzü’s-Sâlihîn*, 5/23-24.

²⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 14/304.

²⁶⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 8b/218.

²⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, 3/440.

²⁷¹ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, 3/440.

devesi” diye kendine izafe etmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu durum deve için teşrifi ifade eder ve onun şanını yüceltir.²⁷² Ayrıca devenin vasıtasız yaratılmış olması, sahibinin Allah olması, devenin kavmi üzerinde bir delil olması gibi gerekçelerden dolayı da Allah’ın deveyi kendine nispet ettiği açıklamaları yapılmıştır. Âlimler devenin hangi yönüyle mucize olduğu konusunda farklı görüşler beyan etmişlerdir. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Devenin tam ve kâmil bir şekilde kayadan çıkması, doğma ve gelişme olmadan, kademe kademe büyümeden mükemmel bir şekilde yaratılmasıdır.²⁷³
2. Su nöbetinin bir gün devenin bir gün de Semûd halkının olmasıdır. Çünkü bir dişi devenin bütün kavme yetecek kadar suyu bir günde içmesi şaşılacak bir durumdur. Deve aynı zamanda, içtiği suya denk olarak kuru ve yaş ot yerd.
3. Semûd kavmi, su içme sırasının devenin olduğu günlerde içtikleri bir günlük su miktarı kadar süt içmiştir.
4. Devenin su içmeye geldiği günde, diğer bütün hayvanlar su içmekten geri durur devenin su içmediği gün ise bütün hayvanlar su içmeye gelirdi.²⁷⁴
5. Dişi devenin mucize oluşunun delillerinden biri de A’râf sûresi’nin 73. âyetinde geçtiği üzere Salih Peygamber’in onun bir mucize olduğuna dikkat çeken sözleridir.²⁷⁵

Görüldüğü gibi Kur’ân, bu olayda mucizenin olduğunu göstermiştir. Fakat bunun hangi bakımdan mucize olduğu açıkça belirtilmemiştir. Kur’ân’da devenin meydana gelişi ve fiziksel yapısı hakkında bir bilgi bulunmamakla birlikte sahih hadislerde de onun mucizelerine bir işaret yoktur. Fakat dişi devenin bir mucize oluşu kesindir.²⁷⁶

“...Onu bırakın, Allah’ın toprağında otlasın. Ona kötülük etmeyin; sonra sizi elem verici bir azap yakalar.” İncelemekte olduğumuz 73. âyetin devamında Allah; devenin selametini, onların azaptan korunacaklarına alamet kılmıştır. Bu, padişahların bir şeyi koruma altına alması gibidir. Buna karşın içlerinden biri diğerlerinin de rızasıyla deveye bir kötülük dokundurursa, bütün kavim Allah’ın korumasını ihlal etmiş ve peygamberlerine kızgınlık beslemiş olurlardı. Nehiy üzerine “kötülük dokundurmak”

²⁷² Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 14/306; Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 8/273.

²⁷³ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 14/305.

²⁷⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 14/305.

²⁷⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 2/56.

²⁷⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 2/56.

kaydının konulmasıyla deveye kötülük maksadıyla yapılacak her türlü erişim yasaklanmıştır. Çünkü hayvana kavramlar üzerinden algısal bir eziyet yapılamaz. Ona eziyet etmek ancak birebir kendisine veya yavrusuna müdahale etmekle olur.²⁷⁷ Dişi deve ve yavrusu, Semûd kavminin aralarında bir süre kaldılar. Daha önce de bildirildiği üzere Semûd kavminin içecek suları az olduğu için suyun tamamını bir gün kavmi için bir gün de deve için olmak üzere nöbete bindirdiler.²⁷⁸

“Onu (kendi haline) bırakın, Allah’ın arzında otlasın.” Yer sizin olmadığı gibi yeryüzünde olanları da siz bitirmiyorsunuz. Bu durumda ona kötülük yapmayın, ona vurmayın, eziyet ve cefa vermeyin anlamındadır.”²⁷⁹

Gönülleri razı olmasa da bir gün de devenin kuyularından su içmesine ve çayırlarında serbestçe otlamasına izin veren Semûd kavminden bir grup günlerce istişarenin ardından onu öldürmek için gizli bir plan kurdular. Bu zaman zarfında kavmi, Salih (a.s.) Peygamber’in kendilerini engelleyebilecek bir güce sahip olmadığını biliyordu. Devenin tek başına istediği gibi her yerde dolaşabilmesi de onun arkasında bazı gizli güçlerin olduğunu gösteriyordu.²⁸⁰

(74) “Düşünün ki Allah, Âd kavminden sonra yerlerine sizi getirdi ve yeryüzünde sizi yerleştirdi. O’nun düzlüklerinde saraylar yapıyorsunuz, dağlarında evler kuruyorsunuz. Artık Allah’ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde fesatçılar olarak karışıklık çıkarmayın.”

“Düşünün ki Allah sizi Âd’dan sonra hükümdarlar yaptı” daha önce belirtildiği gibi Yüce Allah Âd kavminden sonra onların yurtlarına Semûd kavmini yerleştirdi, onları halef kıldı. Onlara çok nimetler, bol rızık ve uzun ömürler verdi. Âyette diğer insanlardan farklı olarak onlara verilen dağlardan ev yapma gücü hatırlatılmıştır.²⁸¹ Semûd kavmi kış aylarını dağlarda yaz aylarını ise vadilerde geçirirlerdi. Bu da onların refah içinde yaşayışlarına bir delildir. Allah Teâlâ, Hûd kavmini kuvvet, atılganlık ve güç bakımından diğer insanlara üstün kılarken, Semûd kavmini de bol rızık ve geniş servete sahip olmakla üstün kılmıştır.²⁸²

²⁷⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 8b/218.

²⁷⁸ Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 8/273; el-Kamer 54/28, eş-Şuarâ 26/155.

²⁷⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/306.

²⁸⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2/56.

²⁸¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 4/481.

²⁸² Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/306.

Bilindiği üzere Semûd kavmi, Hicaz ile Şam arasındaki Hicr mevkiinde yaşamışlardır. Bu kavim tepe yamaçlarına büyük evler oyarlardı. Öyle ki onlardan bazıları halen Medain-i Salih’de bulunmaktadır. Bu durum da o insanların mühendislikte ileri seviyede olduklarını gösterir.²⁸³ Bu âyetten hareketle bazı âlimler bina yapmanın hükmüne dair farklı görüşlerde bulunmuşlardır.²⁸⁴

Âyetin devamında Semûd halkından Allah’a isyan etmeleri neticesinde sapıtan ve helak olan Âd kavminin akıbetinden ibret almaları istenmiştir. Allah Teâlâ âyette aynı zamanda Semûd kavmine, Âd kavmi gibi sapıttıkları takdirde yok edilip yerlerine başkalarını geçirecek güçte olduğu mesajını da vermiştir.²⁸⁵

“Ovalardan köşkler yapıyorsunuz.” “Yeryüzünün ovalarındaki köşklere oturuyorsunuz.” Köşkler yeryüzünün ovalarında bulunan çamur, kerpiç ve kiremitle yapılır.²⁸⁶

“Dağlarından evler yontuyorsunuz.” dağları ve kayaları yontup içlerine tavanlı evler yapıyorsunuz. Allah’ın size verdiği nimetlerden bir kısmı size hatırlatıldı, aklınızı kullanarak diğerlerini de siz hatırlayın ve düşünün.²⁸⁷

“Yeryüzünde fesatçılar olup taşkınlık yapmayın.” âyeti, Semûd kavmini deveye zarar vermekten men etmiştir. Âyeti zahiri manaya hamlettiğimizde ise insanları fesadın her türlüünden men etme anlamı çıkmaktadır.²⁸⁸ Bu ifade Bakara sûresinin 60. âyetinde İsrailoğulları için de kullanılmıştır.

(75) “Kavminin ileri gelenlerinden büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf gördükleri kesimden inananlara dediler ki: “Siz Salih’in, Rabbi tarafından gönderildiğini gerçekten biliyor musunuz?” Onlar da, “Şüphesiz biz onunla ne gönderilmişse ona inananlarız” dediler.”

(المال) “Mele” kelimesi, “Kalpleri, heybetleri ile korku ile dolduran kimseler” manasındadır. Kâfirler, “kibirlenen, ileri gelenler” müminler de “zayıf düşürülenler” diye nitelendirilmiştir. Büyüklenme, kınamayı gerektiren bir durum olduğu gibi

²⁸³ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 2/57.

²⁸⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 7/239.

²⁸⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 2/57.

²⁸⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 14/306.

²⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 2/57.

²⁸⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 14/306.

müminlerin “mustaz’af” olma manası ise başkaları tarafından zayıf görülüp küçümsenmesi demektir.²⁸⁹

Kibirli topluluk, Hz. Salih ile mücadele etmektense iman edenlerin kalplerine şüphe sokmaya çalışarak onların sebatını denedi. Onların büyüklük taslayanlar olarak vasıflandırılmalarının sebebi ise kibirli olmaları, kendilerini kavimlerinin genelinden üstün görerek bu kimseleri aşağılamalarıdır. Hz. Nûh’un (a.s.) kavminden inkâr edenler ve Mekkeli müşrikler de âyette geçen benzer cümlelerle inananları hakir görmüşlerdir.²⁹⁰

“İçlerinden zayıf gördükleri kesimden inananlara” ifadesiyle zayıf olanların içlerinde inanmayanların olduğunu bununla birlikte peygamberlere ilk önce zayıfların tabi olduğunu söyleyebiliriz. Müstekbirlerin, “Siz Salih’in Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz?” sorusu bazı müfessirlere göre alay ve eğlence için sorulmuş bir soru,²⁹¹ bazılarına göre ise mustaz’afların Hz. Salih’e inanıp inanmadıklarının sorulmasıydı. Bu durumda ise onlar “Biz onunla ne gönderilmişse ona inanırız.” dediler.²⁹² Bunun akabinde

(76) “Büyüklük taslayanlar ise, ‘Biz de sizin inandığınızı minkâr edenleriz’ diye karşılık verdiler.”

Müstekbirlerin tekit edilmiş bir isim cümlesiyle cevap vermeleri, onların küfürde ne kadar sabit ve katı olduklarının göstergesidir.²⁹³ Bu âyeti, fakirliğin zenginlikten hayırlı olduğunu izah için delil sayanlar olmuştur. Bu görüş sahiplerine göre büyüklenme ancak makam büyüklüğü ve mal çokluğundan ileri gelirken zayıf görülme ise bu iki şeyin azlığından olur. Büyüklenmenin insanları directmeye, kabul etmemeye, küfre sevk ettiği inanmanın, imana, tasdiğe ve boyun eğmeye sevk ettiği beyan edilmiştir.²⁹⁴ Bununla birlikte her zenginin de malıyla büyüklenmediği ve malını infak eden zenginlerin de olduğu unutulmamalıdır.

²⁸⁹ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 14/307.

²⁹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 8b/222; Hûd 11/27, el-Ahkâf 46/11.

²⁹¹ Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 8/274.

²⁹² Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 4/482.

²⁹³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 8b/223.

²⁹⁴ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 14/307.

(77) **“Derken, o deveyi keserek öldürdüler, böylece Rablerinin emrinden dışarı çıktılar ve “Ey Sâlih! Eğer sen gerçekten peygamberlerden isen, bizi tehdit ettiğin azabı bize getir!” dediler.”**

“Derken, o dişi deveyi keserek öldürdüler.” Semûd kavminin Hz. Salih’i yalanlamaları ileri dereceye vardığında deveyi öldürme kararı aldılar ve sonunda bunu gerçekleştirdiler.²⁹⁵ Cenab-ı Hak deveyi boğazlama işini bir kişi yaptığı halde bu iş hepsinin rızasına uygun olarak yapıldığı için “siz şöyle yaptınız!” buyurmuştur. Çünkü bütün kabile suçu işleyen kişiyi desteklemiş ve ona arka çıkmıştır.²⁹⁶ Hz. Ömer’in (v. 23/644) bir olay üzerine söylediği şu sözü bu durumu doğrulamaktadır: “Eğer bütün San’a halkı o adamı öldürmeye katılacak olsaydı, onların hepsini (kısas olarak) öldürürdüm.”²⁹⁷

Netice olarak toplumun iradesini yansıtan her suç toplumun suçu sayılır, suçu işleyen kişi de bir maşadır. Kur’ân’a göre bir birey tarafından işlenip ilgili toplum tarafından kabul edilen suç “milli suç” sayılmaktadır.²⁹⁸

“Böylece Rablerinin emrinden dışarı çıktılar.” Rablerinin emrinden maksat devenin kendi haline bırakılmasıydı. Fakat Semûd kavmi, yasaklanan şeyin peşine düştüler ve Rablerinin emrine uymaktan uzaklaşıp isyana giriştiler. Bu bağlamda âyette geçen (عتو) “utuv” kelimesi, Yüce Allah’ın emrettiği bir şeyi cehalet ve gafletle değil bilerek onun tersini yapmak için gösterilen inat ve muhalefettir.²⁹⁹

“Ey Salih! Eğer sen gerçekten peygamberlerden isen bizi tehdit ettiğin azabı bize getir!” dediler. Vehbe Zuhaylî’nin deyiimiyle böyle bir istek beyinsizliğin ve ahmaklığın ifadesidir.³⁰⁰ Onların bu sözleri üzerine şu âyet indi:

(78) **“Bunun üzerine onları, o dehşetli bir sarsıntı yakaladı da yurtlarında yere serildiler.”**

(فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ) “Onları o dehşetli sarsıntı yakaladı.” Kendilerinin azabı hemen istemelerinden ve peygamberi yalanlamalarından dolayı azap başlarına hemen geldi. “fehezethüm” lafzında “fâ” harfi takibiye fâ’sıdır. Bundan “racfe” nin (şiddetli

²⁹⁵ el-A’râf 7/77; el-Kamer 54/29; eş-Şems 91/14-15.

²⁹⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 14/307; Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 2/59.

²⁹⁷ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 4/483.

²⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 2/59.

²⁹⁹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 4/483.

³⁰⁰ Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 8/275.

sarsıntı), onları bu sözü söylemelerinden hemen sonra meydana geldiğine delalet ettiği anlaşılmaktadır.³⁰¹

Semûd kavminin başına gelen musibet; racfe, (طاغية) tağiyeh (şimşek), sayha (korkunç bir ses, gök gürlemesi) ve saigah (yıldırım) kelimeleri ile ifade edilmiştir. Bazı din karşıtları bu hadiseyi anlatırken Kur'ân'ın lafızlarının farklı farklı olduğunu ileri sürmüş ve bunun bir tenakuz (zıtlık) oluşturacağını iddia etmişlerdir.³⁰² Oysa bir zıtlık söz konusu değildir. Çünkü bu kavramlar, farklı ceza türlerini ifade etmek için değil, helak olma anındaki farklı aşamaları anlatmak için kullanılmıştır. Mesela burada yer sarsıntısıyla meydana gelen bir ışık, şimşek ve yıldırım kast edilmiş olabilir.³⁰³ Semûd kavminin helakıyla ilgili kullanılan kavramları şöyle izah edebiliriz:

(طاغية) Tağiyeh kelimesi, şimşek anlamındadır. Tağiye; canlı ve cansız, haddi aşan, sınırı aşan her şeye verilen isimdir. Müslümanlar hak hukuk bilmeyen zalim hükümdara “tağiye”, “tağut” derler. Şems sûresi 11. âyette “*Semûd kavmi azgınlığı yüzünden (peygamberlerini) yalanladı.*” Hâkka sûresi 11. âyette de “*Su azıp da her yeri bastığı zaman*” şeklinde buyrulmuştur.³⁰⁴

(رجفة) Recfe; “alışılmışın dışında ortaya çıkan bir hareket” olup “yerde meydana gelen zelzele” dir. “Devenin yük altında titremesi, ağacın rüzgârı sallaması, şiddetli sarsıntı” şeklinde geçmektedir. İmam-ı Matürîdî, âyette geçen sarsıntının “deprem” olduğunu söyler.³⁰⁵

(صيحة) Sayha; “korkunç ses, zelzelenin korkunç ve dehşetli bir sesle ortaya çıkması” olmakla birlikte genel bir vafıdır.³⁰⁶

(صاعقة) Saigah kelimesi; “yıldırım³⁰⁷ ve kulakları patlatan ses” anlamındadır.

308

(فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَائِمِينَ) “Yurtlarında yere serildiler.”

Onlar, yurtlarında hareketsiz bir şekilde ölmüş cesetler haline geldiler. (جَائِمِينَ) “casimin” lafzına “öldüler” anlamı veren³⁰⁹ olduğu gibi “diz üstü çökenler” anlamını

³⁰¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/307.

³⁰² Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/307.

³⁰³ Kırca, “Semûd”, *DİA*, 36/500.

³⁰⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/307.

³⁰⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/307; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2/59. Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 4/48 4.

³⁰⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/308.

³⁰⁷ Kırca, “Semûd”, 36/500.

³⁰⁸ Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 8/276. Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 4/48 4.

³⁰⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 4/484.

veren de olmuştur. İnsanlar ve kuşlar için kullanılan bu kelime, deve hakkında kullanılan bürük (çökmek) kelimesine benzer. Dolayısıyla cüsüm, (kuşun diz çökmesi) de kuşun gece hareketsizleştiğinde yere yapışıp kalması anlamında kullanılırken, insanlar için hiçbir şey hissetmeksizin ve hareket etmeksizin oturmak demektir. Semûd kavmi, bir kayadan devenin çıktığını, devenin suyu bir gün içip diğer gün onlara bıraktığını müşahade etti. Salih deveyi boğazlamaları halinde onları şiddetli bir azap ile korkuttu ve tehdit etti. Fakat onlar bunu deveyi boğazladıktan sonra kendi renklerinin ilk gün kırmızıya, ikinci gün sarıya, üçüncü gün siyaha dönmesiyle gördüler. “Onların, işin başından beri kesin mucizeleri görüp azabın başlarına gelmesine dahi şahit olmalarına rağmen tövbe etmeksizin küfürde ısrar etmeleri muhtemel midir?” diye sorulacak olursa onlar, azabın alametlerini görmeden önce kendilerini uyarın Hz. Salih’i yalanlıyorlardı. Alametleri gördüklerinde ise artık mükellef tutulma ve tövbelerinin kabul edilmesi hakkını yitirmişlerdi.³¹⁰

(79) “Salih o zaman onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi”: “Ey kavmim! And olsun ki ben size rabbimin vahy ettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz.”

Âyetteki ifade, Allah’ın Semûd kavmini hidayetden yüz çevirip körlüğe yönelmeleri sebebiyle helak etmesi neticesinde Hz. Salih’in kavmini suçlaması ve ayıplamasından ibarettir. “O da onlardan yüz çevirdi.” Hz. Salih başlarına azabın geleceğini anlayınca onlardan yüz çevirdi ve iman etmeyişlerine kederlenerek oradan uzaklaştı.³¹¹ Yüz çevirmenin onlar öldükten sonra mı yoksa ölmeden önce mi olduğu konusunda iki farklı görüş vardır:

1. “Hz. Salih onlar öldükten sonra yüz çevirdi.” Bunun delili “ve onlar böylece...” ifadesidir. فَتَوَلَّى (Fetevellâ), “yüz çevirdi” tabirinin başındaki “fâ” harfi, takibiyye fâ sıdır. Bu da yüz çevirmenin onların helak olmasından sonra olduğunu gösterir.³¹²

Hz. Salih’in kavmine: “Ey kavmim, and olsun ki ben size Rabbimin vahyettiğini bildirdim ve size öğüt verdim fakat siz bundan yararlanmadınız, öğüt verene tabi olmuyorsunuz.” şeklinde onların cesetleriyle konuşarak yanındakilere de “Siz onlardan daha iyi duyuyor değilsiniz ancak ne var ki onlar cevap veremezler.”

³¹⁰ Râzî, *Mefâtihu 'l-gayb*, 14/308.

³¹¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 4/485; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 7/242.

³¹² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 10/304.

demiştir. Bazı yorumlara göre Salih (a.s.), bu sözü geride kalanlara ibret olsun, bu tür yollardan vazgeçsinler diye söylemiştir. Bu sözü söyleyince onun, kalbindeki sıkıntının etkisini azalttığı yorumunu yapanlar da olmuştur.³¹³

Bu durum, Hz. Peygamber'in Bedir'de öldürölüp kuyuya gömölün Mekke müşriklerine şu şekilde seslenmelerini andırmaktadır:

“Ey Hişamoğlu Ebu Cehil, ey Rabiaoğlu Utbe, ey Rabiaoğlu Şeybe, ... Allah ve Resulüne itaat etmiş olsaydınız sevinmez miydiniz? Şüphesiz bizler Rabbimizin bize verdiğini gördük, siz de Rabbinizin size vaat ettiğinin hak olduğunu gördünüz mü?” Nakledildiğine göre hadisin devamında Hz. Ömer 'in “Ey Allah'ın Resulü! Sen leşe dönüşmüş bir toplulukla mı konuşuyorsun?” dediği Hz. Peygamber'in de “Nefsim elimde olan Allah'a yemin olsun ki, sizler benim söylediklerimi onlardan daha iyi işitiyor değilsiniz, fakat onlar cevap veremiyorlar.” dediği rivayet edilmiştir. Semûd kavminin helakından sonra Hz. Salih'in inananlarla Mekke'ye gittiği rivayet edilmiştir. Bu bağlamda, bazı müfessirler ümmeti helak olan her peygamberin Mekke'nin haremine gidip orada kaldığını zikretmişlerdir.³¹⁴

2. “Salih onlar ölmeden önce yüz çevirmiştir.” diyenlerin delili, bahsi geçen âyetteki Hz. Salih'in “*Ey kavmim! And olsun ki ben size Rabbimin vahy ettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz.*” sözleridir. Bu da şu açılardan bakıldığında onların diri olduğuna işaret eder:

- a. Salih (a.s.), onlara “*Ey kavmim...*” demiştir. Kavm kelimesi ayakta durabilmeyi kaim olmayı gerektirir. Oysa ölümler kaim olmakla nitelenemez.
- b. Bu hitap kelimelerini ölüye kullanmak uygun düşmez.
- c. Hz. Salih “*Fakat siz nasihat edenleri sevmezsiniz.*” demiştir. Buradan da onların sevgi gösterebilecek bir durumda olmaları gerektiği sonucu çıkmaktadır.³¹⁵

Kanaatimize göre birinci görüş yani Hz. Salih'in kavmine hitabını onlar helak olduktan sonra yapmış olması anlam akışına daha uygun düşmektedir.

A'râf sûresi, Kur'an tertibine göre Hz. Salih ve Semûd kavminden bahseden ilk sûre, kronolojik tefsirde ise dördüncü sûredir. Kronolojik sıraya göre kıssa bu sûrede daha detaylı anlatılmıştır. Salih'in (a.s.) kıssasından hemen önce, Hûd'un (a.s.) tevhit mücadelesi ve kavminin inkârları neticesinde helak olmaları anlatılmıştır. 73. âyetle

³¹³ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, 3/44; Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 8/276.

³¹⁴ Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 8/276; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, 3/444.

³¹⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 10/304.

birlikte de Hz. Salih'in kavmini Allah'a davet etmesi, getirdiği mucize ve Allah'ın nimetlerini hatırlatması konu edilmiştir. Âyetin devamında, büyüklük taslayanların zayıf olanlara söylediği sözler yer almıştır. Bu bölümde karşımıza müstekbir ve mustaz'af olarak bilinen iki grup çıkmaktadır. Kıssanın devamında müstekbirler Salih'den (a.s.) azabın hemen gelmesini istemişlerdir. Nihayet, Allah'ın azabı onları ansızın yakalamıştır. Netice itibariyle de Hz. Salih'in kavminin arkasından söylediği sözlerle konumuz olan kıssa tamamlanmıştır. Bu sûrede Hz. Salih ve Semûd kavmiyle ilgili genel bir portre çizilmiştir.

2.3.5. Şuarâ Sûresi'nin 141-159 Âyetleri

Şuarâ sûresi, Mekke'de nazil olmuştur. Mushafta 26, kronolojik tefsirde 47. sıradadır. Birçok peygamberin kıssasını içerdiği için "Câmia sûresi" olarak da isimlendirilmiştir. Sûre bir girişten sonra iki bölüm halinde incelenebilir. İlk âyetlerde sûrenin gerçeği apaçık şekilde ortaya koyan ilahi kitabın âyetlerinden olduğu, müşriklerin inen âyetlerden devamlı yüz çevirmeleri, Hz. Peygamber'in üzüntüden neredeyse kendini harap edeceği, oysa ilahi kudretin tecellilerinin gözler önüne serildiği bildirilmiştir.³¹⁶

Sûrenin birinci bölümünde, ilahi vahyin Hz. Nûh'dan itibaren 7 peygamber tarafından tebliğ edilmesi ibretli sahnelerle dile getirilmiştir. Kıssalar anlatılırken kronolojik sıra güdülmemiştir. Mesela öncelikle Hz. Musa ve kardeşi Harun'un Firavun'a karşı mücadelesi³¹⁷ anlatılmış, daha sonra Hz. İbrahim'in tevhit mücadelesi³¹⁸ dile getirilmiştir. Son olarak da Hz. Nûh, Hûd, Salih ve Şuayb peygamberlerin tebliğ mücadelelerine değinilmiştir. Sûrenin ikinci bölümü giriş bölümüyle uyumludur. Hz. Peygamber'in daveti ve ona gelen mesajın ilahi kaynaklı olduğu belirtilmiştir.³¹⁹ Kıssalarda peygamberlerin tebliğlerine, insan karakterinin değişmediğine ve insanlarda her dönemde inkâr eğiliminin görülebileceğine dikkat çekilmiştir. Sûrede geçen kıssalarda ayrıca, insanoğlunun iktidar, zenginlik ve şöhret düşkünlüğü, kültür ve ideolojilere körü körüne bağlılığına da vurgu yapılmıştır.³²⁰ Bu konular bağlamında Şuarâ sûresinde Hz. Salih kıssasının anlatıldığı âyetleri inceleyelim.

³¹⁶ Bekir Topaloğlu, "Şuarâ Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/221.

³¹⁷ eş-Şuarâ 26/10-68.

³¹⁸ eş-Şuarâ 26/69-104.

³¹⁹ Topaloğlu, "Şuarâ Sûresi", *DİA*, 221.

³²⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 142.

(141-145) “Semûd kavmi de Peygamberlerini yalanladı. Hani kardeşleri Salih onlara şöyle demişti: Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Öyle ise Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin! Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir.”

Semûd kavmi, daha önce de bildirdiğimiz gibi Âd kavminden sonra, Hz. İbrahim'den önce gönderilmiştir. Peygamberleri olan Hz. Salih, onlara kendisine daha önce güvenilir, sözü kabul gören biri olduğunu söyledikleri halde bugün ise kendisini nasıl yalancılıkla itham ettiklerini sordu.³²¹ Hz. Salih onlara nasihatte bulunmuş, kendilerine Allah'ın azabının gelmesinden sakındırmasına karşılık onlardan bir ücret istemediğini; sevabını ancak Allah'tan beklediğini haber vermiştir.³²² Bu diyalog akıllara Hz. Peygamber ve Mekke müşriklerini getirmektedir. Nitekim Hz. Peygamber de kavminden bir ücret istemediğini onlardan beklentisinin olmadığını bildirmiştir.³²³ Bu sûrede aynı diyalog, Hz. Nûh, Hûd, Lût ve Şuayb peygamberler ve kavimleri arasında da geçmiştir.³²⁴

Peygamberlerini yalanlayan, onun davetini ve uyarılarını dikkate almayan Semûd kavmine Allah Teâlâ, onlar üzerine olan nimetlerini hatırlatarak şöyle buyurdu:³²⁵

(146-149) “Siz burada, bahçelerin, pınarların içinde; başlarında, ekinlerin, meyveleri uç vermiş hurma ağaçlarının arasında güven içinde bırakılacağınızı ve dağlardan ustaca evler oyup yapmaya devam edebileceğinizi mi sanıyorsunuz?”

Âyetteki ifade sorudan ziyade haber verme kabilinden olup nehiy ifade eder. Yani sözü edilen hususta güven içinde bırakılmazsınız anlamına gelmektedir.³²⁶

Bu âyetlerde inkârcılar; “Siz, dünyada nimet içinde ebedi olarak kalacağınızı mı zannediyorsunuz? Amellerin karşılığının verileceği bir yurt olmadığını mı zannediyorsunuz?” soruları üzerinde düşünmeye sevk edilmiştir. Onların nimetler içinde yaşarken şirk ve küfür içinde kalmalarının makul olmadığı vurgulanmıştır.³²⁷ İbn Abbas'ın bildirdiğine göre onlara çok uzun ömür verilmişti. Öyle ki yaptıkları binalar

³²¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 8/77.

³²² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, 6/155.

³²³ Sebe' 34/47.

³²⁴ Şuarâ 26/ 109, 127, 164, 180.

³²⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, 6/155; Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 19/999.

³²⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 8/77.

³²⁷ Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 19/999.

onlar kadar varlığını sürdüremiyordu.³²⁸ Bundan dolayı Kurtubî bu âyeti : “Dünyada ölüm ve azaptan yana emniyet içerisinde bırakılacağınızı mı sanıyorsunuz? Dünyada ölümsüz olarak kalacağınızı mı zannediyorsunuz?” şeklinde yorumlamıştır.³²⁹

“*Bir de dağlardan ustalıklarla evler yontuyorsunuz.*” âyetin metninde geçen (فَارِهِيْنَ) “fârihîne” kelimesi “elif” ile okunduğunda ustaca, hakkını tam vererek anlamına gelirken “elifsiz” okunduğunda (فَرِهِيْنَ) “ferihîne” şeklinde okunur ve bu durumda neşeli, şımarık anlamına gelir. Bundan dolayı âyeti “...şımarıklık olsun diye evler yontuyorsunuz.” şeklinde tercüme edenler olmuştur.³³⁰

(150-151) “Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Yeryüzünde düzeni bozan ama düzeltmeye yanaşmayan aşırıların istediklerini yapmayın.”

Bu âyette “aşırılığı ve bozgunculuğu bilinen kimselere, yeryüzünde düzeni bozdukları bilindiği halde düzeltmeye yanaşmayan kimselerin emrine uymayın” mesajı anlaşılabilir. Bu bağlamda Hz. Salih; madem bana itaati, çağrım icabeti sırf ben de sizin gibi beşer olduğum için reddediyorsunuz, o halde benden daha aşağı mertebede olan, aşırılığa düşen ve bozgunculuk yapan kimselere de uymayın! Mesajımı vermiş oluyor.³³¹ “Fesat çıkarıyorlar” ifadesinden sonra “İslah etmeye çalışmıyorlar” ifadesinin gelme sebebi fesatlarının, amelleri salih amellerle karışmış bazı fesatçıların aksine Râzî'nin deyimiyle “İçinde hiç salah olmayan bir fesat” olduğunu anlatmak içindir.³³² Âyetlerin devamında Semûd kavminin Hz. Salih'e nasıl cevap verdikleri bildirilmiştir.

(153) Dediler ki: “Sen ancak büyülenmişlersensin”

Semûd kavmi peygamberleri Salih'e (a.s.); “Sen de bizim gibi sıradan bir insansın, ne hükümdarsın ne de servet sahibisin sana neden uyalım ki?” dediler. Nitekim Mekke müşrikleri de Hz. Peygamber'e benzer söylemlerde bulunmuşlardı.

Âyette geçen “musahhar” (büyülenmiş) kelimesi hakkında şu izahlar yapılmıştır:

1. Musahhar kelimesi, sihir'den gelmiş olup sihir isabet eden, aklını başından alacak şekilde büyülenmiş kimse anlamına gelir.

³²⁸ Hûd 11/61.

³²⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 13/127.

³³⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 8/77.

³³¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 8/77.

³³² Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 19/200; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 24/525.

2. Musahhar, “sahr” (mide) kelimesinden gelmiştir. Her yiyen canlı musahhar olur. Bu bağlamda Hz. Salih’e sen de bizim gibi bir beşersin bizim gibi yiyip içiyorsun denilmek istenmiştir.³³³

Semûd kavminin bu ifadesi “Hz. Salih’in de kendileri gibi bir beşer olduğunu” vurgulamıştır. Sonra “eğer peygamberse de ondan mucize beklentilerinin olduğu” söylemleri de diğer âyette ifade edilmiştir.

(154-155) “Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru sözlü isen, haydi bize bir mucize getir. “Salih, şöyle dedi: “İşte bir dişi deve! Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır.”

İbn Abbas’tan gelen rivayete göre onlar: “Allah’a dua et on aylık hamile kırmızı bir deve çıkarırsın. Çıkar çıkmaz gözümüzün önünde yavrulasın. Şu suya gitsin oranın suyunu içsin ve içtiği su miktarında bize süt versin.” dediler. Bunun üzerine Hz. Salih Allah’a dua etti ve duası kabul oldu. O da: “İşte bir dişi deve! Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır.” dedi. Dişi deve kendi su içme gününde suyun tamamını içer ve günün sonunda içtiği su miktarı kadar süt verirdi. Onların suyu kullanma nöbetinde ise hiç su içmezdi.³³⁴

(156-159) “Sakin ona bir kötülük dokundurmayın. Yoksa büyük bir günün azabı sizi yakalar. Derken onu kestiler, fakat pişman oldular. Böylece onları azap yakaladı. Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Onların çoğu ise iman etmiş değillerdir. Şüphesiz senin Rabbin mutlak güç sahibi ve çok merhametli olandır.”

Semûd kavminden bazıları, mucize olan deveyi kestiler. Hz. Salih onlara üç gün süre vermişti. Azabın alametleri görülmeye başlayınca pişman oldular fakat pişmanlığın onlara faydası olmadı. Çünkü onlar, hem tövbe etmediler hem de azabın geleceğini anlayınca Hz. Salih’i öldürmek üzere arkasından gittiler.³³⁵ Hiç beklemedikleri bir anda Allah’ın azabı onları yakaladı. Ödlerini koparan büyük bir çığlık koptu ve kasabaları şiddetli bir depremle sarsılmaya başladı. Oldukları yerde dizleri üstüne çöküp kalakaldılar ve helak oldular.³³⁶

³³³ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 8/79; Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 13/130; Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 24/525.

³³⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 13/131.

³³⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 13/131.

³³⁶ Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 19/202.

Hız. Salih'in kıssasında, kavminin onun peygamberliğini yalanlamaları ve mucize olan deveye saldırmalarında alınacak ibretler vardır. Nitekim onlar, peygamberlerini yalanlayarak geçici dünya zevkleriyle aldandılar. Deveyi kestiler ve üzerlerine azap indi. Şüphesiz Allah Teâlâ düşmanlarından intikam alıcıdır. Fakat tövbe edip kendilerine yönelirlerse mümin kullarına çok merhametlidir. Hız. Nûh ve Hız. Hûd kıssalarının sonu da bunlar gibiydi. Bu ümmetlerden toplamda (erkek ve kadın) sadece 2800 kişinin iman ettiğı rivayet edilmiştir.³³⁷

Şuarâ sûresinde, Hûd'dan (a.s.) sonra Salih'in (a.s.) kıssası konu edilmiştir. Hız. Salih kavmine kendisine itaat etmelerini, bunun karşılığında bir ücret istemediğini belirtmiş ve onları Allah'a imana davet etmiştir. Onlara verilen nimetleri hatırlatan Hız. Salih bir gün bu nimetlerden mutlaka hesaba çekileceklerini bildirmiştir. Sûrenin devamında, Semûd kavminin bir mucize istemesi üzerine Salih'in (a.s.) onlara dışı deveyi mucize olarak getirdiğı ona zarar vermemeleri konusunda uyarması, fakat onların uyarıyı dinlemeyerek deveyi kesmeleri anlatılmıştır. Bu durumda Semûd kavminin nimetler karşısında nankör oldukları, hem mucize isteyip hem de istedikleri deve mucizesi verilince onu öldürmelerinden inanmaya niyetlerinin olmadığı çıkarılabilir. Sûrede, bu kıssadan ibret almak isteyenlere büyük bir ibretin olduğu belirtildikten sonra Hız. Lût'un (a.s.) kıssasına geçilmiştir.

Kıssaların gayelerinden birisinin de "Hız. Peygamber'e teselli vermek" olduğunu daha önceden 1. bölümde bildirmiştik. Şuarâ sûresinde, kıssalarından bölümler anlatılan 7 peygamber, onların tebliğ sürecinde yaşadığı zorluklar hatırlatılmıştır. Bu vesileyle müşriklerin inkârcı tutumları karşısında sıkıntı içinde olan Hız. Peygamber teselli edilmiş, kendisine sabır ve tevekkül içinde vazifesini sürdürme mesajı verilmiştir. Ayrıca peygamberlerini yalanlayan ve uyarıları dinlemeyerek, mucize deveyi kesen Semûd kavminin helak olmasında başta Mekke müşriklerine sonra da tüm inkârcılara büyük bir uyarı vardır. Sonuç olarak Hız. Salih'in kıssası ve diğer kıssalarla müşriklere, helak olan kavimlerden ibret almaları gerektiğı Hız. Peygamber'e de teselli mesajı verildiğini söyleyebiliriz.

2.3.6. Neml Sûresi'nin 45-53 Âyetleri

Şuarâ sûresinden sonra nazil olan Neml sûresinin Mushaftaki sıralaması 27, iniş sırası 48'dir. Sûre, tevhit, nübüvvet, vahiy ve ahiret hayatı gibi inanç esasları ile

³³⁷ Zühaylî, *et-Tefsîru 'l-münîr*, 19/202.

ilgili konuları ele almaktadır.³³⁸ Muhteva açısından incelendiğinde Neml sûresinin, islamiyete karşı tepki ve dirençlerin artarak çoğaldığı Mekke döneminin ikinci yarısında nazil olduğu tahmin edilmektedir.³³⁹

Sûreyi, içerik açısından bir giriş ve iki bölüm halinde inceleyebiliriz. Giriş bölümünde âyetlerin, inananlar ve gereğini yerine getirenler için bir kurtuluş vesilesi olduğu belirtilir. Birinci bölümde peygamber kıssalarına yer verilmiştir. Burada ilk olarak Hz. Musa'nın tebliğ hayatından bir kesit anlatılır, sonra Hz. Süleyman'ın peygamberlik ve hükümdarlığı, Sebe' kraliçesiyle olan öyküsüne genişçe yer verilmiştir. Daha sonra da Hz. Salih ve Hz. Lût peygamberlerin tebliğ faaliyetlerine temas edilmiştir.³⁴⁰ Hz. Peygamber'e hitapla başlayan ikinci bölümde müşriklerin yaptıklarının batıl olduğu vurgulanmıştır. Kozmik deliller gösterilerek Allah'ın ilim ve kudretinin ispatı yapılmış, mahşer gününde karşılaşılabilecek bazı durumlar tasvir edilmiştir. Aynı zamanda inanmanın insanın iradesine bağlı olduğu, Hz. Peygamber'in sadece bir uyarıcı olduğu vurgulanmıştır.³⁴¹ Şimdi sûrede geçen Semûd kavmiyle ilgili âyetleri inceleyelim.

(45) “Semûd kavmine, “Allah’a kulluk edin” demesi için kardeşleri Salih’i gönderdik. Ama hemen birbirleriyle çekişen iki grup oluverdiler.”

Daha önce de bahsi geçtiği üzere, Arap asıllı olan Semûd kavmine nesep ve kabile yönünden kardeşleri olan Hz. Salih peygamber olarak gönderilmiştir. Salih (a.s.) kavmine, Allah’a ortak koşmayın, O’nu yegâne mabut bilin ve O’na kullukta bulunun diye uyarılarda bulunmuştur. Âyette bildirilen iki gruptan maksat birinin Hz. Salih’e inanan zayıf ve güçsüz müminler, diğerinin de ona inanmayan güçlü ve mağrur olan kâfirler olduğu bildirilmiştir.³⁴² Nitekim daha önce ele aldığımız A’râf sûresinin 75-76. âyetlerinde bu iki grup açıkça ifade edilmiştir. Sözü edilen çekişmenin Hz. Salih’i inkâr edenlerin önde gelenleri ile ona inananlar arasında olması muhtemeldir.³⁴³ Tartışmalarının sebebi de her iki tarafın da hak üzere olanların kendi grupları olduğunu söylemeleridir.³⁴⁴

³³⁸ Karaman vd. “Kur’ân Yolu”, 4/181.

³³⁹ İshak Yazıcı, “Neml Sûresi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/553-554.

³⁴⁰ Yazıcı, “Neml Sûresi”, 554.

³⁴¹ Karaman vd. , “Kur’ân Yolu”, 4/181-182.

³⁴² Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 19/307; Karaman vd. “Kur’ân Yolu”, 4/197.

³⁴³ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü'l-Kur’ân*, 8/121.

³⁴⁴ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-ahkâmî'l-Kur’ân*, 13/214.

(46) Salih, “Ey kavim!” dedi, “İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz; size merhamet edilmesi için Allah’tan bağışlanmayı dileseniz olmaz mı?”

Âyette geçen “seyyie” (kötü), kelimesi ile “ilahi ceza”, “hasene” (iyi) kelimesi ile de “ilahi mükâfat” kastedilmiştir. İlahi azabın, “kötü” diye isimlendirilmesi mecazdır. Rahmetin ve mükâfatın “iyi” diye adlandırılması bazı âlimlere göre “hakikat”, bazılarına göre ise yine “mecaz”dır.³⁴⁵ Esasında âyette muhataplara: “Allah Teâlâ size, iman etmek suretiyle rahmetine ve sevabına ulaşma fırsatı vermişken neden bundan yüz çevirip azabın hemen gelmesini istiyorsunuz?” şeklinde soru yöneltmiştir.³⁴⁶

Matürîdî’ye göre ise Semûd kavminin iyilikten önce kötülüğü istemeleri; dışı deveyi keserek Allah’ın emrinin dışına çıktıktan sonra “Ey Salih! Eğer sen gerçekten peygamberlerden isen, bizi tehdit ettiğin azabı getir!” demeleridir. Âyetin devamında “Size merhamet edilmesi için Allah’tan bağışlanmayı dileseniz olmaz mı?” denilerek Allah’a yönelmeleri halinde kendilerine Allah’ın rahmetiyle muamele edeceğine ve kendilerinin bağışlanabileceklerine dair umut verilmiştir.³⁴⁷ Sonraki âyet cevap niteliğinde şu şekilde gelmiştir:

(47) Şöyle cevap verdiler: “Sen ve beraberindekiler bize uğursuz geldiniz.” Salih, “Başınıza gelenler Allah katındandır. Doğrusu siz imtihana çekilen bir topluluksunuz” dedi.

(تَطِير) “Tatayyur” kelimesi “uğursuzluk” anlamındadır. “Sen ve beraberindekiler bize uğursuz geldiniz.” Bu âyette Semûd kavminden inkârcılar Hz. Salih’e, “Senin ve yanındakilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık. Sizden hiçbir hayır görmedik aksine üzerimize peş peşe belalar geldi.” ithamında bulundukları görülmektedir. Kâfirler öteden beri başlarına bir sıkıntı gelse Allah’ın peygamberlerinden ve onlarla birlikte iman edenlerden bilmişler, onlara bir iyilik gelince de kendilerinden bilmiş ve “bu bizim hakkımızdır” demişlerdir.³⁴⁸ Zira Mekke müşrikleri, Hz. Peygamber’e, Hz. Musa’nın kavmi de ona aynı isnatta bulunmuşlardı.³⁴⁹

³⁴⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 24/560.

³⁴⁶ Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 19/317.

³⁴⁷ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 8/121.

³⁴⁸ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 8/122.

³⁴⁹ el-A’râf 7/121, en-Nisâ 4/78, Yâsîn 36/18, 19.

İnsanın, sağlam görüşüne zarar vererek olması gereken tedbirleri bozmasında, uğursuzluğa inanması kadar tehlikeli bir şey yoktur. İnsanlar arasında uğursuzluğa en düşkün olan Araplardır. Zemahşeri'nin bildirdiğine göre: Onlar, bir yolculuğa çıkmak istediklerinde bir kuşu ürkütür ve onun peşinden giderlerdi. Kuş sağa doğru uçarsa yollarına koyulur bunu uğur sayarlardı, kuş sola doğru uçarsa da bunu uğursuzluk kabul eder ve geri dönerlerdi.³⁵⁰ Nitekim “hayır-şer”, “iyi-kötü” kuşların uçuş hareketlerine nispet edilince “tayr” (kuş) kökü mecazî olarak hayır ve şer için kullanılmaya başladı.³⁵¹ Arapların “taş”, gibi şeylerle kuş uçurmaları adetlerinden dolayı “Tatayyur (kuş uçurma)” şeklinde adlandırılmıştır. Kaza ve kaderin insana süratle gelmesinden dolayı “Tâir (talih kuşu)” denilmiştir. Oysa bunlar Allah'ın takdiri ve taksimi ile olmaktadır. Bu bağlamda Hz. Salih kavmine, başına gelenlerin Allah'ın kaza ve kaderi ile olduğunu, O'nun dilerse rızık vereceğini dilerse de onları mahrum edeceğini bildirdi.³⁵²

(48) “O şehirde dokuz elebaşı vardı; bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyor, iyileştirme ve düzeltme cihetine gitmiyorlardı.”

Âyette geçen ve “nefer” anlamına gelen (الرهط) “er-Raht” kelimesi üçten dokuz kadar olan topluluk için kullanılır. Bu dokuz kişiyle tabilerden ve diğerlerinden olan dokuz kişi kastedilmiş olabileceği gibi bunların dokuz kabile de olması muhtemeldir. Âyetten onların geleceğe yönelik her daim bozgunculuk yapacakları ve hakikate hiçbir zaman inanmayacakları Allah'ın bildirmesi ile anlaşılabilir. Ya da onların an itibarıyla bozgunculuk yapıp günah işledikleri, iyileştirme ve düzeltme yoluna gitmedikleri sonucu da çıkarılabilir.³⁵³

İbn Abbas'a göre bu dokuz kişi, Hicr'de yaşayan, yoldan çıkmış fasık kimseler olup Semûd kavminin eşrafının çocuklarıydı. İbn Atiyye (v. 541/1147), İbn İshak (v. 151/768) ve Zemahşeri'ye (538/1144) göre bunlar daha önce bahsi geçmiş olan dişi devenin öldürülmesi için çalışanlar, Semûd kavminin azgınları, Kudar'ın arkadaşlarıdır. Bunlar kavimlerinin ileri gelenleri ve servet sahibi kimselerdi. Bununla birlikte küfre sapmış, çok masiyet işleyen, fesat çıkarıp bozgunculuk yapan ve bozgunculuğu emreden kişilerdi.³⁵⁴ Taberi'ye göre kâfirler yeryüzünde bozgunculuk çıkardıkları halde

³⁵⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/214.

³⁵¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/214.

³⁵² Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 19/318.

³⁵³ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 8/122-123; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 24/561.

³⁵⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/215.

özellikle dişi deveyi kesen ve Hz. Salih'i öldüren bu dokuz kişi bozguncular olarak zikredilmiştir.³⁵⁵

(49-50) “Allah’a ant içerek aralarında şöyle konuştular: “Gece baskınıyla onu ve ailesini öldürelim, sonra velisine, ‘Biz Salih ve ailesinin öldürülmesi sırasında orada değildik, gerçekten doğru söylüyoruz’ diyelim. Onlar böyle bir tuzak kurdular, biz de kendileri farkında olmadan bir plan kurduk.”

Semûd kavminden inkârcıların kurduğu tuzaklar ve Allah Teâlâ’nın, onların tuzaklarını boşa çıkarması ile ilgili farklı rivayetler vardır. Bahsi geçen dokuz kişi, deveyi kestikten sonra Hz. Salih’i ve ona iman edenleri geceleyin bir baskın sonucu öldürmeyi planladılar. Daha sonra bunlar, Hz. Salih ölünce husumet çıkarsa kanına veya kisasına talip olacak akrabalarına kimseyi öldürmediklerine dair yemin edeceklerdi. Fakat Cenab-ı Hak onlara, kurduğu ilahi bir tuzakla planlarını boşa çıkarmış ve musibeti kendilerine çevirmişti. Bu yorumu yapanlara göre âyetle takdim ve tehir vardır.³⁵⁶

Bu âyetle, konumuz olan kıssada Hz. Peygamber’e teselli, Kureyş müşriklerine de bir uyarı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü müşrikler de Hz. Peygamber’e bir suikast kurdular onu öldürmeyi planladılar.³⁵⁷

Bazı rivayetlere göre kavminin en şerlileri olan bu dokuz kişi yanlarına şarap alıp mağaralardan birine giderek orada içecekler sonra da Hz. Salih ve ailesini bir gece baskınıyla öldüreceklerdi ki onlar şaraplarını içtikleri sırada kaya düştü ve azaba uğradılar.³⁵⁸ İbn Abbas’tan gelen bir rivayete göre, onlar aralarında sözleştikleri bir gece, Hz. Salih’in evine onu ve ailesini öldürmek için girdiler. O sırada Hz. Salih’in yanında koruma olarak gönderilen melekler vardı. Melekler peygamberini öldürmek isteyen o topluluğu orada taşla öldürdüler.³⁵⁹ Onlar taşları görüyorlardı fakat atanları görmüyorlardı.³⁶⁰

Esasında bu kişilerin Hz. Salih’i öldürme planları, Hz. Salih’in deveyi öldürdükleri için onları tehdit edip “...Yurdunuzda üç gün daha yaşayın işte bu yalanlanamayacak bir tehdittir.”³⁶¹ hitâbından sonra olmuştur. Cenab-ı Hak

³⁵⁵ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 18/88.

³⁵⁶ Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 19/321; Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 8/123.

³⁵⁷ el-Enfâl 8/30.

³⁵⁸ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 8/123.

³⁵⁹ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 8/123.

³⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 24/561.

³⁶¹ Hûd 11/65.

bozgunculara ilahi bir tuzak kurarak onların planlarını boşa çıkarmış ve musibeti üzerlerine çevirmiştir.³⁶²

Farklı bir yoruma göre, Neml sûresinin 50. âyetinde geçen “Allah’ın mekri” ifadesiyle, Allah Teâlâ’nın, Hz. Salih’e kendine tuzak kuranların tuzağını haber vermesi ve Semûd kavmini hiç farkına varmadıkları bir anda helak etmesi, kastedilmiştir. Âyet-i kerîmede ayrıca, “Allah’ın mekri” mecazî olarak insanlarınkine benzetilmiştir.³⁶³

Abdurrahman İbn Ebû Hâtim’e (v. 327/938) göre Salih’in (a.s.), kayanın içinde namaz kıldığı bir kovuk vardı. Kavminden inanmayanlar: “Salih bizden üç güne kadar kurtulacağını iddia ediyor. Gelin biz, ondan ve ehlinden (ailesinden-adamlarından) üç gün gelmeden önce kurtulalım” dediler. Ardından planladıkları şekilde Salih’in (a.s.) namaz kıldığı kovuğa gittiler. Sonrasında Cenâb-ı Hak, onlar kovukta iken kovuğun ağzını tamamen kapatan bir kaya gönderdi ve böylece onlar yok olup gittiler. Geriye kalan kâfirler ise Cebrail’in (a.s.) narası ile helak oldular.³⁶⁴

(51-52) “Bak işte tuzaklarının sonu ne oldu: Onları da kavimlerini de (nasıl) toptan helak ettik! İşte haksızlıkları yüzünden çökmüş evleri! Anlayan bir kavim için elbette bunda ibret vardır.”

Onlara inen azabın izlerinden biri de evlerinin bomboş kalmasıdır. Zulümleri sebebiyle harap olan evlerin durumu, Bakara sûresinin 259. âyetinde “*Yahut evlerinin duvarları çatıları üzerine yıkılmış, ıssız bir kasabaya uğrayan kimsenin durumu gibi*” şeklinde tasvir edilmiştir. Benzer şekilde helak olan bazı kavimlerin yurtları, İsrailoğulları’nın Kıptîler’in yurt ve mallarına varis kılınması gibi başkalarına yurt kılınmıştır. Bazı kavimlerin helak oldukları yurtlar bomboş bırakılmış, Allah bazı kavimlerin ise halkını helak etmiş yurtlarını da harap kılmış ve o şekilde bırakmıştır. Kavimlerin helak edilmesinde, ibret alanlar için alınacak dersler vardır.³⁶⁵

Hz. Salih’e yaklaşık dört bin kişinin iman ettiği rivayet edilir. Mukatil b. Süleyman ve bazılarına göre inanmayanların bedenlerinde kabarcıklar oluştu bu kabarcıklar birinci gün kırmızı, ikinci gün sarı, üçüncü gün siyah rengini aldı. Deveyi kestikten üç gün sonra kabarcıklar patladı. Bu esnada, Cebrail (a.s.) üzerlerine çılgınlığını

³⁶² Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 19/321.

³⁶³ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 24/561.

³⁶⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 24/561; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, 6/200.

³⁶⁵ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 8/124.

kopardı ve kuşluk vaktinde hepsi cansız bir şekilde yere serilip helak oldular.³⁶⁶ Semûd kavmine verilen cezada, ilim ve irfan ehli için Allah'ın yarattıkları hakkında ilahi sünneti bilenler için ibret ve öğütler vardır. Allah Teâlâ'yı inkâr edip peygamberlerini yalanlayanlara inatlarından, tuğyanlarından ve inkârlarından dolayı yazıklar olsun. Müminler ise Allah Teâlâ'nın şu Âyet-i kerîmede buyurduğu gibi kurtuluşa ereceklerdir.³⁶⁷

(53) “İman edip Allah’a karşı gelmekten sakınanları ise o felâketten kurtardık.”

Âyette kastedilen, Allah’a karşı gelmekten sakınan ve felaketten kurtulanlar elbette Hz. Salih ve ona inananlardır. Onların Şam diyarına doğru gittikleri veya Filistin’de Remle kasabasına yerleştikleri, rivayetler arasındadır.³⁶⁸ Dahhak’ın bildirdiğine göre Ashab-ı Ress kıssasında da geçtiği gibi felaketten kurtulanlar, Hâdûrâ adında bir şehir inşa ettiler. Farklı bir rivayete göre ise Salih (a.s.), iman edenlerle birlikte Hadramevt’e gitti. Orda vefat ettiğinden dolayı da buraya “Hadramevt” denildi.³⁶⁹

Neml sûresi’nin Hz. Peygamber ve Müslümanların sıkıntılarının arttığı bir dönemde nazil olduğunu bildirmiştik. Bu bağlamda hem Hz. Peygamber’e hem de ashabına en büyük destek ve moral kıssalar yoluyla verilmiştir. Hz. Süleyman’ın kıssasında Sebe’ Melikesi Belkıs’ın imanı ile umut verilirken arkasından gelen Salih’in (a.s.) kıssasıyla da inkârın insanları sürüklediği helaktan ibret alınması istenmiş olmalıdır. Nitekim Hz. Salih, kavmini iyiliğe, hakka davet etti. Bu konuda iki gruba ayrılan kavmi, Hz. Salih’i uğursuzlukla itham ettiler. Onlardan 9 kişi (elebaşı), Salih Peygamber ve ailesine suikast kurdular. Fakat Allah inkârcıların tuzaklarını boşa çıkardı ve hepsi helak oldular. İçlerinden sadece iman edenler kurtuldu. Sûrede bu kıssadan sonra Hz. Lût’un kavmini hayâsızlığa karşı uyarması, kavminin onu dinlememesi neticesinde azaba uğramaları konu edilmiştir.

³⁶⁶ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmî l-Kur’ân*, 13/218.

³⁶⁷ Zühaylî, *et-Tefsîru l-münîr*, 19/320.

³⁶⁸ Zühaylî, *et-Tefsîru l-münîr*, 19/320.

³⁶⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmî l-Kur’ân*, 13/218.

2.3.7. İsrâ Sûresi'nin 59. Âyeti

Mekke döneminin sonlarında nazil olan İsrâ sûresinin iniş sırası 50, Mushaf' taki sırası 17'dir. Sûre, hicretten yaklaşık bir yıl önce gerçekleşen İsrâ olayı ile başlamaktadır. Sûrede başlıca işlenen konular; İsrâîloğullarının kötülükleri neticesinde uğradıkları işgal ve yıkım, bütün ilahi kitaplarda bulunan dini ve ahlaki buyruklar, müşriklerin inatçı tutumları, müminlerin itaatkârlığıdır.³⁷⁰ Şimdi sûrede bulunan konumuzla ilgili âyeti inceleyelim.

(59) “Bizi âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.”

Mucizeler, yani Allah'ın kudretine delalet eden alâmetler üç kısma ayrılır. Bir kısmı her şeyi kapsar. Nitekim her şeyde Allah Teâlâ'nın birliğine delalet eden âyetler vardır. Bir kısmı gök gürültüsü, yağmur, güneş tutulması, gibi alışlagelmiş olaylardır. Bir kısmı da peygamberlerin mucizeleri, velilerin kerametleri gibi olağanüstüdür. Âyette bahsi geçen mucize bu çeşittendir. Mucizeler arasında inadına, istekle ısrar edilen bir kısım vardır ki, bunlara "âyât-ı mukteraha" denilir. Bunlar gösterildikten sonra inkâra devam edenler Semûd kavmi gibi köklerini kesecek bir azap ile anında yok edilmişlerdir.³⁷¹ Kureyş kâfirleri de, "O halde evvelkilere gönderildiği gibi, o da bize bir mucize getirsin" ³⁷² diyerek Hz. Peygamber'den büyük mucizeler getirmesini istemişlerdir. Said İbn Cübeyr'den (v. 94/713) müşriklerin şöyle dedikleri nakledilmiştir:

"Ey Muhammed, sen, senden önce de birtakım peygamberlerin bulunduğunu ve onların bazısının emrine rüzgârın verildiğini; bazılarının da ölüleri dirilttiğini iddia ediyorsun. O halde sen de bize, bu tür mucizelerden getir."

Bunun üzerine Hz. Peygamber'e:

“İstersen Biz onlara yavaş davranalım, istersen dilediklerini verelim. Ama o zaman küfredelerse; onlardan önceki milletlerin helak edildiği gibi onlar da helak edilir.” denildi. Hz. Peygamber, onlar hakkında yavaş davranılmasını isterim deyince:

³⁷⁰ Karaman vd. , *Kur'ân Yolu*, 456, 457.

³⁷¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili Tefsiri*, 5/368.

³⁷² el-Enbiyâ 21/5.

“Bizi âyetlerle göndermekten alıkoyan şey; ancak öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır...” âyeti nazil oldu.

İbn Abbas’dan gelen farklı bir rivayette: Mekkeliler, Hz. Peygamber'den Safa Tepesi'ni kendileri için altına dönüştürmesini, arazileri ekebilmeleri ve işleyebilmeleri için, aradaki dağları da kaldırmasını istediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, bunu Allah'tan talep etti, Cenâb-ı Hak: "İstersen bunu yaparım; ancak onların, yeniden küfre dönmeleri halinde de onları helak ederim" buyurdu. Buna karşılık Hz. Peygamber de: "Hayır, ben bunu istemiyorum. Bilakis onlara merhamet et; mühlet ver" buyurdu. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu."³⁷³

Allah Teâlâ'nın mucizeler göndermeyişiinin sebebi, önceki ümmetlerin mucize istemeleri, mucize gönderildikten sonra da iman etmemeleri neticesinde helak olmalarıdır.³⁷⁴ Mâtürîdîye göre Allah Teâlâ, vaadi gereği bu ümmeti dünyada azapla ve kökünü kazımakla yok etmeyecektir. O'nun vaadi ve rahmetinin öne geçmesi mucize göndermesini engellemiştir. Hz. Peygamber'in rahmet peygamberi olarak gönderilmesi³⁷⁵ de bunun delillerindendir.³⁷⁶

Esasında Allah Teâlâ geçmişte gönderdiği peygamberlere başka mucizelere ihtiyaç olmayacak şekilde mucize ve deliller göndermiştir. Fakat kavimlerin gönderilen mucizelerden başka mucizeler istemeleri doğruyu bulmak ve hidayete ermek için değil bilakis inatçılık ve inkârcılığa dayalıydı.³⁷⁷ Âyetin devamında mucize isteyen, mucize verildiği halde inkârda direnen Semûd kavmi örnek verilmiştir.

*“Nitekim Semûd kavmine açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik.
Onlar ise (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular.”*

Âyette “açık bir mucize” olarak tercüme edilen (مُبْصِرَةً) “mubsıraten” kelimesi; Allah'ın göndermiş olduğu bir mucize olduğunu “gözleriyle görerek”, “ibretlerle dolu, aydınlatıcı olmak, gerçeği göstermek üzere” veya “insanların idrak ettiği şekilde gösterme özelliğine sahip” anlamlarına gelmektedir.³⁷⁸ Zuhâyî'ye göre, Yüce Allah'ın farklı mucizeler de varken âyette özellikle Semûd kavminden bahsetmesinin sebebi bu

³⁷³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 14/634; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 20/359; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 5/91; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, 5/368.

³⁷⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 7/71; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 14/634; Zuhâyî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 15/106.

³⁷⁵ el-Enbiyâ 21/107.

³⁷⁶ el-Enbiyâ 21/107.

³⁷⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 7/71.

³⁷⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 7/71; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 20/359; Zuhâyî, *Et-Tefsîru'l-münîr*, 15/110.

kavmin helak izlerinin Arap topraklarına yakın olması, onların yolları üzerinde bulunmasıdır.³⁷⁹

Semûd kavmi, Hz. Salih'ten bir mucize isteyince Yüce Allah onlara, belirleyecekleri kayadan dışı bir devenin çıkacağını bildirdi. Salih (a.s.) Rabbine dua etti ve dışı deve kayadan onların istedikleri şekilde çıktı.³⁸⁰ Fakat onlar deveye zulmettiler.³⁸¹ Onu yaratanı inkâr ederek elçisini yalanladılar, mucize olduğunu gördükleri halde deveyi kestiler. Aslında onlar, mucizeyi yalanlayarak kendilerine zulmettiler ve zalimlerden oldular.³⁸²

“Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.”

Mucizeler genelde akıl ötesi olan olağanüstü olaylardır. Bundan dolayı insanda heyecan ve korku uyarırlar. Kendine özgü bir mucize olan, akla ve sağduyuya hitap eden Kur'ân ise ikna etmeyi amaçlamaktadır. Burada mucizenin iknayı değil korku, heyecan ve ürperti vermeyi amaçladığı bildirilmiştir.³⁸³

Burada dolaylı olarak Hz. Muhammed'e gönderilen âyetlerin, azap ve yok etmek için değil korkutmak için gönderildiği bildirilmiştir. Yani onların inat ederek istedikleri mucizelerin gönderilmemesinin sebebi Yüce Allah'ın kudretine karşı bir engel bulunması değil, Semûd kavmi gibi hepsinin kökünü kesecek bir azabın istenmemiş olmasıdır.³⁸⁴ Her mucizenin yalanlanması halinde ya dünyevi ya da ahiret azabına dair korku olduğu ileri sürülmüştür.³⁸⁵ Bunun sebebi insanların gerçeği görmeleri, ibret almaları ve küfürden dönmeleridir.

İbn Kesîr'in naklettiğine göre Abdullah İbn Mes'ûd'un (v. 32/652-653) döneminde Kûfe'de deprem oldu o da şöyle dedi: “Ey insanlar, Rabbim sizin kötülükten dönmenizi istiyor. Öyle ise dönün ondan” Farklı bir rivayete göre Hz. Ömer zamanında Medine'de defalarca deprem olunca Hz. Ömer'in: “Allah'a yemin ederim ki bir takım günahlar işlemeye başladınız. And olsun eğer bir daha zelzele olursa şunları şunları yapacağım.” dediği bildirilmiştir.³⁸⁶

³⁷⁹ Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 15/110.

³⁸⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 5/91.

³⁸¹ Hûd 11/65.

³⁸² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 5/91; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 7/71; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 20/359.

³⁸³ Karaman vd. , *Kur'an Yolu*, 3/497.

³⁸⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, 5/368.

³⁸⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 20/359.

³⁸⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 5/91.

Konumuz bağlamında incelediğimiz İsrâ sûresinin 59. âyetinde ise, müşriklerin Hz. Peygamber’den mucize istemeleri dikkat çekmektedir. Âyette, Semûd kavminin de mucize istediği fakat kendilerine verilen mucize deveyi öldürdükleri, bunun neticesinde helak oldukları anlatılmıştır. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Mekke halkı, yolculukları esnasında Semûd kavminin harabelerini görüyorlardı. Bundan dolayı onlar arasında bilinen, helak olmuş bir kavim ibret maksadıyla anlatılmıştır. Ayrıca Âyet-i kerîmede Hz. Peygamber’e, Semûd kavmi üzerinden mucize göstermenin iman etmek için tek başına yeterli olmadığı mesajı da verilmiştir.

2.3.8. Hûd Sûresi’nin 61-68 Âyetleri

Hûd sûresi, iniş sırasına göre 52. , Mushaf’taki sıralamaya göre 11. sıradadır. İnkârcı topluma yöneltilen sert üsluplar ihtiva eden sûrenin, müşriklerin müslümanlar üzerindeki baskılarının iyice arttığı Mekke döneminin sonlarında nazil olduğu söylenebilir. Sûrede ağırlıklı olarak Allah’ın varlığı ve birliği, peygamberlik olgusu, öldükten sonra dirilme, Kur’ân’ın mucize oluşu, hesap ve ahiret hayatıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir.³⁸⁷ Sûrenin giriş kısmından sonra uzun bir bölüm halinde Hz. Nûh, Hûd, Salih, İbrahim, Lût, Şuayb ve Musa Peygamberlerin kıssalarından bazı bölümler anlatılmıştır. Bu bölümde peygamberlerin, görevlerini dünyevi bir karşılık beklemeden yaptıkları, kavimlerine bir zarar gelmesini istemedikleri ve Allah Teâlâ’nın yardımına güvendikleri ifade edilmiştir. Bunun yanında, bahsi geçen peygamberlerin kavimlerinin ise kendilerine kaba davrandıkları, onları küçümsedikleri ve kötülüklerinde ısrar ettikleri bildirilmiştir. Netice itibarıyla de inkârcıların kendi kötülükleri yüzünden helak olduklarına dikkat çekilmiştir.³⁸⁸ Hûd sûresinde bulunan, Hz. Salih ve Semûd kavmiyle ilgili âyetlerin tefsiri şu şekildedir:

(61) “Semûd kavmine de kardeşleri Salih’i gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin; sizin O’ndan başka Tanrınız yoktur. O sizi yerden var etti ve size orayı mâmur hale getirme görevi verdi. O halde O’ndan mağfiret isteyin; sonra O’na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır, duaları kabul eder.”

Daha önce de bildirildiği üzere eski bir Arap kabilesi olan Semûd kavmi, Suriye ile Hicaz arasında bulunan Hicr bölgesinde yaşamışlardır.³⁸⁹ Hûd’dan (a.s.) sonra

³⁸⁷ Karaman vd. , *Kur’ân Yolu*, 3/142-143.

³⁸⁸ Muhammed Eroğlu, “Hûd Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/281.

³⁸⁹ el-A’râf 7/73-79.

gelen Hz. Salih de Arap ırkından gelen ikinci peygamberdi. Semûd kavmi, Âd kavminden sonra gelişip güç ve kuvvet kazanmıştı. Salih (a.s.) kavmini putları terk edip tövbe etmeye, Allah'tan af dilemeye ve O'na kulluk etmeye çağırmıştır. Buradan Semûdlular'ın başlangıçta tevhit inancına sahip oldukları fakat zamanla Âd kavmi gibi putperest oldukları anlaşılmaktadır. Esasında bütün peygamberlerin kavimlerini ilk olarak davet ettikleri şey tevhit inancıdır. Çünkü diğer ibadetler ancak tevhidi sağlam bir şekilde ayakta tutmakla olur.³⁹⁰

Râzî'nin bildirdiğine göre Hz. Salih, kavmine Allah'ın birliğini ortaya koymak için iki delil getirmiştir. Bunlardan ilki âyetteki: “*O sizi yerden var etti*” Râzî'nin söylemiyle “O, sizi topraktan meydana getirdi” beyanıdır. Bazı müfessirlere göre yerden yaratmadan maksat Allah Teâlâ'nın ilk Âdem'i (a.s.) yaratması onu da topraktan yaratmış olmasıdır. Yani Allah mahlûkatı yaratmayı toprağa nispet etmiştir. Ayrıca ifadeden bütün yaratıkların var olmasını, gelişmesini ve maişetlerini sağlamalarını topraktan çıkan ürünlere bağladığı anlamını da çıkarmak mümkündür.³⁹¹

Âyetteki ikinci delil: “*Size orayı mâmur hale getirme görevi verdi*” ifadesidir. Yani Allah Teâlâ sizi yeryüzüne yerleştirdi, sizi oraya halef kıldı; tarım, inşaat, madencilik gibi işlerle yeryüzünden yararlanmaya, orayı imara ve orada ömür geçirmeye memur kıldı. Yeryüzü imara müsait ve kulların maslahatlarına uygun özelliklerle donatılmıştır. Bununla birlikte insan da sonradan yaratılmış, akıl ve muhakeme gücüyle yeryüzünde tasarrufta bulunmaya muktedir kılınmıştır. İşte bütün bunlar hikmet sahibi Yüce Allah'ın varlığına apaçık birer delildir.³⁹²

“*O halde O'ndan mağfiret isteyin; O'na tövbe edin*”, şirk ve isyan gibi geçmişteki günahlarınızı terk ederek, gelecek zamanda bu ve benzeri günahları işlememeye azmederek Allah'a tövbe edin. Yani Allah'ın sizi bağışlayacağı bir halde olun. Çünkü Yüce Allah, halisane yalvaran kulunun duasına lütuf ve rahmetiyle icabet etmektedir.³⁹³ Nitekim Cenab-ı Hak, Bakara sûresinin 186. âyetinde şöyle buyurmaktadır: “*Kullarım sana beni sorduklarında ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin duasına karşılık veririm...*” Semûd kavmi ise söylenenlere sanki bilgisizlik ve inatçılıklarına işaret edercesine şöyle cevap verdiler:

³⁹⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 6/148.

³⁹¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 6/149; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18/367.

³⁹² Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18/367; Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 12/99.

³⁹³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 6/149.

(62) Dediler ki: “Ey Salih! Sen bundan önce aramızda kendinden iyi şeyler beklenen biriydin. Şimdi babalarımızın taptığı şeylere tapmaktan bizi engellemeye mi kalkışıyorsun? Doğrusu bizi çağırdığın din konusunda şüphelerimiz var!”

Semûd kavmi, Hz. Salih’ten kendisine danışılan, büyüklerin yerini tutacak ve idareci olacak şekilde çok şey ümit ediyorlardı. Fakat kendilerine göre umduklarını bulamadılar ve Hz. Salih’in tevhide daveti neticesinde kavmi şöyle dedi:

“Sen bize geçmişteki büyüklerimizin nesilden nesile aktararak devam ettirdiği ve kimsenin yadırgamadığı tapınmaları mı yasaklıyorsun? Doğrusu biz senin Allah’a ibadet konusundaki davetinden de şefaathçi araçları terk etmemiz gerektiği şeklindeki sözlerinin doğruluğundan da şüphe ediyoruz.”³⁹⁴

Onların şüphesi, töhmet ve su-i zanna götüren bir şüphedir. Şek ve şüphe kavramları, insanın olumlu veya olumsuz düşünce arasında kalması iken; mürib (kuşkulu), kötü, kanaatin hâkim olduğu bir şüphe çeşididir. Aslında onlar, bu sözleriyle atalara uymanın vacip olduğu inancıyla, körü körüne taklitçilik içinde olduklarını göstermişlerdir.³⁹⁵ Nitekim Mekke müşrikleri de Hz. Peygambere benzer sözler sarf etmişlerdi.³⁹⁶

(63) Salih dedi ki: “Ey kavmim! Bir de şöyle düşünün: Ya ben Rabbimden verilmiş apaçık bir delile dayanıyorsam ve O bana kendinden bir lütufta bulunmuşsa! Bu durum karşısında O’na âsi olursam beni Allah’a karşı kim korur? (Size uyarsam) benim ancak zararımı arttırırsınız.”

Hz. Salih, Peygamberlik hususunda kesin bir inanç üzerinde bulunmasına rağmen şek ifade eden “ ... Ya ben apaçık bir mucize üzerinde isem ...” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Salih (a.s.) bu yolla muhatabı olan inkârcılara daha etkili bir söz söylemiş ve aslında şöyle demek istemiştir: “Benim Rabbimden olan bir delil üzere olduğumu ve nebî olduğumu farz edin. Ben size tabi olur ve emirleri hususunda Rabbime isyan edersem beni Allah’ın azabından kim koruyabilir?” buradaki istifham nefiy bildiren bir istifhamdır. Yani “Ben Allah’a isyan edersem kimse beni kurtaramaz ” anlamındadır.³⁹⁷

³⁹⁴ Sâd 38/5.

³⁹⁵ Zühaylî, et-Tefsîru’l-münîr, 12/100.

³⁹⁶ Sâd 38/5.

³⁹⁷ Râzî, Mefâtihu’l-gayb, 18/369; Kurtubî, el-Câmi‘ li-ahkâmi’l-Kur’ân, 9/59.

(64) “Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah’ın gönderdiği dişi deve! O’nu bırakın Allah’ın mülkünde otlasın. Ona kötülük etmeyin; sonra sizi, yaklaşan bir azap yakalar.”

Putperest bir toplum içinde peygamberlik iddiasında bulunan kimse önce onları Allah’a kulluğa davet eder ve peygamber olduğunu söylerdi. Sonrasında da o toplum peygamberliğini iddia eden kişiden bir mucize göstermesini isterdi. Nitekim Hz. Salih’in kavmi de bir bayramları esnasında sahraya çıktılar ve ondan mucize olarak bir kayadan devenin çıkmasını istediklerini, bu takdirde iman edeceklerini söylediler. Bunun neticesinde daha önce de bahsi geçtiği üzere Allah Teâlâ, Hicr taraflarında bulunan el-Kâsibe diye bilinen bir kayadan dişi, gebe bir deve çıkardı. Hz. Salih kavmine “İşte size mucize olarak Allah’ın gönderdiği dişi devesi” dedi. Devenin mucize olma yönleri, Allah’a nispet edilmesi bahisleri üzerinde daha önce durulmuştu. Allah Teâlâ deveyi, nübüvvete delil olsun diye insanların bildikleri develerden farklı özelliklerde yarattı. Devenin bedeninin kalınlığının ve vücudunun büyüklüğünü biliyoruz. Çünkü su içme sırası insanlarla onun arasında paylaştırılmıştı.³⁹⁸

Hz. Salih: “Onu serbest bırakın Allah’ın arzında otlasın” demişti. O, bu sözle devenin mucize olmasının yanında bakım ve külfetinin onlara ait olmadığını, zararının olmayıp bilakis faydasının olduğunu kastetmiştir. Zira onlar devenin sütünden yararlanıyorlardı. Hz. Salih, kavminin küfürlerinde ısrar ettiklerini görüyor ve deveye bir zarar vermelerinden korkuyordu. Çünkü hasım olan kimse hasmının delilinin ortaya çıkmasını istemez bilakis bütün gücüyle onu örtmeye ve iptal etmeye çalışır. Hz. Salih’in endişesi de deveyi öldürmeleri yönündeydi. Bundan dolayı ihtiyatlı olarak “ona fenalık ile dokunmayın...” dedi ve onları deveye zarar vermeleri halinde çok yakın gelecek bir azapla tehdit etti. Salih’in (a.s.) bu tembihine rağmen onlar deveyi boğazladılar. Bunun sebeplerinden bazıları, mucizeyi iptal etmek istemeleri, su sıkıntısına düşmeleri veya devenin etine göz koymaları olabilir.³⁹⁹

(65) “Buna rağmen o deveyi kestiler. Salih de, “Yurdunuzda üç gün daha yaşayın!” dedi. Bu, asılsız çıkmayacak bir tehdit idi.”

Dişi devenin öldürülmesine dair açıklamalar daha önce geçmişti.⁴⁰⁰ İbn Abbas’ın bildirdiğine göre Allah Teâlâ, Semûd kavmine üç gün mühlet vermekle adeta

³⁹⁸ Mâtürîdî, *Te`vîlâtü'l-Kur`ân*, 6/150; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18/369;

³⁹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18/369.

⁴⁰⁰ el-A`râf 7/77-79.

onları iman etmeye teşvik etmiştir. Fakat uyarıları dinlemeyen Semûd halkı, deveyi boğazlayınca Salih (a.s.) onları başlarına gelecek bir azapla uyardı. Hz. Salih'in bildirdiği şekilde inkârcıların ilk gün yüzleri sarardı, ikinci gün kızardı ve üçüncü gün karardı, dördüncü günde ise onlara mahiyeti bilinmeyen bir azap geldi. Bu azap müthiş bir sayha, yıldırım ya da farklı bir azaptı.⁴⁰¹

“Yaklaşan bir azap” ifadesi ile onlara, mühlet verilmeyecek çabuk gelecek bir azap kastedilmiştir. Aynı zamanda bu asla yalan olmayan Allah'tan gelen bir tehditti. Onlar mucize istediler mucize geldiğinde ise yalanladılar. Bunun üzerine kendileri azaba uğradılar. Bu durum akıllara, Mekke müşriklerine neden onların istediği cinsten bir mucize getirilmediğini bildiren ve daha önceden de çalışmada bahsedilen “Bizi âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Ama ona inanmayıp kötülük yaptılar...”⁴⁰² Âyet-i kerîmesini getirmektedir.

(66) “Emrimiz gelince Salih’i ve onunla beraber iman edenleri, bizden bir rahmet olarak, helak olmaktan ve o günün zilletinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin kuvvetlidir, üstündür.”

Âyette geçen (الخرى) “el-hızy” kelimesi, “rezalet derecesine varan büyük bir zillet hali rezil ve rüsva eden azap anlamındadır.” Nitekim her azap rezilliktir ve Allah Teâlâ müminleri, o günün rüsvalığından, zillet ve rezilliğinden kurtarmıştır.⁴⁰³

“Şüphesiz Rabbin kuvvetlidir, üstündür” Âyette geçen (القوي) “kavî” kelimesi, kimsenin aciz bırakmadığı güç anlamına gelirken (العزیز) “azîz” kelimesi de kendisinden başka herkesi zillate düşüren güç, manasındadır. Aynı zamanda “kavî”, dostlarına yardım eden düşmanlarından intikam alan da demektir. Zira Allah Teâlâ bu azabı kâfirlere verip müminleri bundan koruduğunu beyan etmiştir. Bu ayırım eşyanın mahiyetini değiştirebilen ancak kadir ve muktedir olan bir zat için söz konusudur. Zira Yüce Rabbimiz aynı olayı bazı kimselere nispetle bela ve azap sebebi yaparken bazı kimselere nispetle de rahat ve huzur vesilesi yapmaktadır.⁴⁰⁴

⁴⁰¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18/369; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 6/151.

⁴⁰² el-İsrâ 17/59; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 6/151.

⁴⁰³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18/369; Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 12/102.

⁴⁰⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18/370; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 6/152.

(67) “Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı, yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar.”

Bu âyet anlam yönünden A'râf sûresinin 78. âyetine benzemektedir. Bu âyette “diyârihim” yani “yurtları” anlamındaki kelime çoğul kullanıldı. Aynı kelime A'râf sûresinde ise “dârihim” yani “yurdu” anlamında gelmiştir. Nitekim “yurdu” ibaresinden köyleri, “yurtları” kelimesinden de evleri anlaşılır. Netice olarak iki ifade de aynı anlamdadır. “Câsimin” kelimesi de yine A'râf sûresinde geçtiği üzere “yüz üstü yere yapıştı, öldü, yok olup gitti” anlamlarına gelir.⁴⁰⁵ Âyette geçen “korkunç ses” diye anlam verilen “sayha” kelimesi yerine Â'râf sûresinde “deprem” anlamına gelen “recfe” kelimesi kullanılmıştır. Buradan Semûd kavminin başına gelen felâketin deprem olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁰⁶

(68) “Sanki orada hiç oturmamışlardı. İşte böyle, Semûd kavmi Rablerini inkâr etti. Vay Semûd'un haline!”

Onlar, küfürleri ve Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri sebebiyle sanki dünyada hiç bulunmamış ve kendi yurtlarında hiç oturmamışlar gibi helak olup gittiler.⁴⁰⁷ Hûd sûresinin devamında Şuayb (a.s.) ve Medyen kavminin anlatıldığı bölümün sonunda Medyen halkının da Semûd kavmi gibi yıkılıp gittiği, Allah'ın rahmetinden uzak olduğu bildirilmiştir.⁴⁰⁸ Burada Medyen ve Semûd halkının aynı şekilde, deprem öncesi veya onunla birlikte gelen gürültüyle helak oldukları anlaşılmaktadır.⁴⁰⁹

Hûd sûresinde, Âd kavminin kıssasından sonra Semûd kavminin kıssasına geçilmiştir. Bu kıssa ile ilgili diğer sûrelerde belirtildiği gibi Salih'e (a.s.) peygamberlik verilmesi ve onun kavmini yalnızca Allah'a kulluğa davet etmesiyle başlar. Devamında atalarının dininden dönmek istemeyen Semûd kavminin peygamberlerine karşı çıkmaları, kendilerine verilen mucize deveyi öldürmeleri ve akabinde korkunç bir sesle helak olmaları konu edilmiştir. Sûrede, Hz. Salih kıssasından sonra Hz. İbrahimle ilgili olan bölüme geçilmiştir.

Netice itibariyle bahsi geçen kıssaların anlatılmasıyla Hz. Peygamber ve müminlere tebliğ vazifesinde diğer peygamberlerin ve inananların çektiği sıkıntı ve

⁴⁰⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 6/152.

⁴⁰⁶ Karaman vd. , *Kur'ân Yolu*, 3/183.

⁴⁰⁷ Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münîr*, 12/102.

⁴⁰⁸ Hûd 11/95.

⁴⁰⁹ Karaman vd. , *Kur'ân Yolu*, 3/195.

zorluklar anlatılarak sabır tavsiye edilmiştir. İnkârda direnenlerin helak olmalarından da başta Mekke müşriklerine sonra tüm insanlığa uyarı ve ibretler vardır.

2.3.9. Fussilet Sûresi'nin 17-18 Âyetleri

Mekke'de inen Fussilet sûresi, Mushaf'ta 41, iniş sırasına göre 61. sûredir. Büyük ölçüde iman konularının işlendiği bu surede, Mekke putperestlerinin inkârcı, inatçı ve baskıcı tutumları sonucunda nasıl bir akıbeti hak ettikleri bildirilmiştir. Bununla birlikte Âd ve Semûd kavimlerine gelen azaptan uyarıcı mahiyette örnekler verilmiştir.⁴¹⁰ Bu bağlamda Hz. Peygamber'i ve ilahi vahyi inkâr eden, onun davetine kulaklarını tıkamakla kalmayıp bu davete engel olan müşriklere uyarı vardır. İman edenlere ise tükenmeyen bir mükâfatın verileceği bildirilmiştir.⁴¹¹ Konumuzla ilgili olan sûredeki âyetlerin tefsiri şöyledir:

(17) “Semûd kavmine gelince, onlara doğru yolu gösterdik ama körlüğü doğru yolu görmeye tercih ettiler; nihayet kendi yapıp ettiklerinin sonucu olarak alçaltıcı bir yıldırım azabı yakalayiverdi onları!”

Sûrede, Âd kavminin akıbeti anlatıldıktan sonra Semûd kavmine geçilmiştir. Âyette “doğru yol” olarak tercüme edilen hidayet kelimesi körlüğün zıddı olarak kullanılmıştır. Bu kullanımdan kelimenin bir tür aydınlanmayla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Hidayet Allah'tandır. Dolayısıyla vahyin ışığına yönelip onunla aydınlanan doğru yolu bulur, bu ışıktan kendini mahrum eden ise yolunu şaşırır ve kör gibi nereye gittiğini bilemez. Başka bir deyişle Semûd kavmi küfrü imana tercih etti.⁴¹²

Kendi yapıp ettiklerinden maksat; Allah'a şirk koşmaları, Peygamberlerini yalanlamaları ve deveyi kesmeleridir.⁴¹³ Küfürlerinin neticesi olarak Allah Teâlâ, (فَأَخَذْنَاهُمْ صَاعِقَةً الْعَذَابِ الْهُونِ) “Onları alçaltıcı bir yıldırım azabı yakalayiverdi” buyurmuştur. “Sa'ika” “azabın en büyüğü, bel kıranı”, “hûn” ise “zelil eden, aşağılayan” anlamındadır. Azabın hûn ile nitelendirilmesi bu azabın son derece çetin olduğunu belirtmek içindir. Âyette geçen azabı “horlayıcı azap” şeklinde niteleyen müfessirler olmuştur. Bu durumda ifade “hor ve hakir kılıcı azap” anlamına gelir.⁴¹⁴

⁴¹⁰ Karaman vd. , *Kur'an Yolu*, 4/683.

⁴¹¹ Emin Işık, “Fussilet Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/228.

⁴¹² Karaman vd. , *Kur'an Yolu*, 4/698; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 15/349.

⁴¹³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/554.

⁴¹⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/554; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 15/349.

(18) “İnanan ve Allah’a karşı gelmekten sakınanları da kurtardık.”

Hidayeti körlüğe tercih edenleri kurtardık, anlamındadır. Yüce Allah, Hz. Salih’in risaletine inananları, imanları ve Allah’tan sakınmaları sayesinde azaptan kurtardı. Onlara hiçbir kötülük de dokunmadı.⁴¹⁵

Kureyşliler, azap yıldırımına maruz kalmada kendilerinin de Âd ve Semûd’a eşit olduklarını anlayınca onlarınki kadar olmasa da bu tür bir azabın gerçekleşebileceğini beklemişlerdir.⁴¹⁶ Kurtubî’nin deyişiyle bu Âyet-i kerîmede, “İşte ey Muhammed biz senin kavminden iman edenlere ve inkâr edip küfre sapanlara böyle yapacağız” mesajı verilmiştir.⁴¹⁷

Sûrede, Semûd kavmi örnek verilerek insanlara iki yol gösterilmiştir. Herkesin sonucuna katlanmak şartıyla dilediği yolu seçmekte serbest olduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte inanma yolunu seçenlerin kurtulduğu, inkârı seçenlerin de alçaltıcı bir azaba uğradığı vurgulanmıştır.

2.3.10. Zâriyât Sûresi’nin 43-45 Âyetleri

Mekke’de inen Zâriyât sûresi iniş sırasına göre 67. , Mushaf’taki sıralamada ise 51. sıradadır. Sûre İslam inancının üç temel esasını oluşturan Allah’ın birliği, ahiret hayatı ve risalet konularını kapsar. Bu bağlamda Allah Teâlâ’nın kudretinin delillerinden, insana lütfettiği imkânlardan örnekler verilmiştir.⁴¹⁸ Ayrıca sûrede, Âd, Semûd ve Nûh kavimleri gibi bazı inkârcı toplumların başlarına gelen felaketlerden de kesitler sunulmuştur.⁴¹⁹

(43) Semûd’da da (ibretler var). Onlara, “Bir süreye kadar faydalanın bakalım” denmişti.

Önceki âyetlerde, Âd kavminden bahsettikten sonra, 43. âyette, Semûd kavmi kıssasında da öğütlerin olduğu bildirilmiştir. Onlara “Bir süreye kadar faydalanın bakalım” denilmişti. Katâde’den rivayetle çoğu müfessire göre bu süre üç gündür. Hûd sûresinde de belirtilen üç günlük süre buraya işaret eder.⁴²⁰ Râzî’ye göre bu zayıf bir

⁴¹⁵ Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 24/206; Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 9/71.

⁴¹⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 27/554.

⁴¹⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 15/349.

⁴¹⁸ Karaman vd. , *Kur’ân Yolu*, 5/116.

⁴¹⁹ ez-Zâriyât 51/24-46.

⁴²⁰ Hûd 11/65; Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 21/541; Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 9/389; Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*; 5/515.

görüştür. Dolayısıyla faydalanma ile kastedilen sürenin Allah Teâlâ'nın insanlar için takdir ettiği ecelleri (ömürleri) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla istisna olmaksızın herkese, ecellerine kadar mühlet verilmiştir. Mevdûdî de Hasan Basri'den (r.a.) rivayet edilen ve bu doğrultuda olan görüşü savunur. Çünkü sonraki âyette Semûd kavminin Rablerinin buyruğundan yüz çevirdikleri bildirilmiştir. Buna göre âyette, verilen mühletin yüz çevirme hareketinden önce olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Hûd sûresinde geçen: “*Buna rağmen o deveyi kestiler. Salih de, “Yurdunuzda üç gün daha yaşayın! dedi...”*”⁴²¹ Şeklinde belirtilen mühletin ise inkârcıların deveyi kesmeleri ile son ve kesin yüz çevirmeleri neticesinde verildiği görüşü de daha isabetli gözükmetedir.⁴²²

(44) “Rablerinin buyruğuna uymayı kendilerine yediremediler. Bu yüzden, bakıp dururlarken onları yıldırım yakalayiverdi!”

Âyette “yıldırım” anlamına gelen (الصَّاعِقَةُ) “saigah” kelimesi, azap için kullanılan kelimelerden birisidir. Çoğu müfessire göre bu kelime “helak edici her azabın adı” olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda Kurtûbî de Kur’ân-ı Kerîm’de geçen her “saigah” kelimesinin azap anlamında olduğunu söylemiştir.⁴²³

Âyette, onların azgınlıklarının son hadde vardığı, azabın yakınlığı haber verilmişse de bunun onların azgınlıklarına engel olmadığı bildirilir. Çünkü azap onlara ansızın gelmedi, onlar o azap ile önceden tehdit edilmişlerdi.⁴²⁴

(45) “Yerlerinden bile kalkamadılar ve kimseden yardım alamadılar.”

Onların ayağa kalkma gücü bulamadıkları ve Allah Teâlâ'nın azabına karşı koyamadıkları anlaşılmaktadır. Bazı müfessirler “yerlerinden bile kalkamadılar” ifadesini “ayakta durmaya güç yetiremediler” şeklinde tercüme etmişlerdir. Bu durumda ayağa kalkmaya gücü olmayan kimsenin yürümeye de gücü yetmez. Dolayısıyla âyetten onların, kaçmaktan son derece aciz kaldıkları, Allah'ın azabına karşı koyamadıkları anlamı çıkarılabilir.⁴²⁵

Zâriyât sûresinde, kıssalarla ilgili özellikle kavimlerin azaba uğrayış şekillerinden kesitler sunulmuştur. Âd kavminin kasıp kavuran bir rüzgârla, Semûd kavminin yıldırım çarpması neticesinde, Nûh kavminin boğularak helak edilmeleri

⁴²¹ Hûd 11/65.

⁴²² Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 28/185;

⁴²³ Zühaylî, et-Tefsîru'l-münîr, 27/38; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 17/51.

⁴²⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 28/185.

⁴²⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 28/185; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 17/52.

konu edilmiştir.⁴²⁶ Bu noktada helak olan kavimlerden alınacak dersler vardır. Bu konunun önemine binaen çalışmamızın üçüncü bölümünde başta Semûd kavmi olmak üzere bazı kavimlerin helak sebeplerine ayrıca yer verilecektir.

2.3.11. Hâkka Sûresi'nin 4-5 Âyetleri

Mekke'de nazil olan Hâkka sûresi, iniş sırasına göre 78. , Mushaf'ta 69. sıradadır. Hz. Salih ve Semûd kavmiyle ilgili nazil olan son âyetler bu sûrede yer alır. Sûrenin ana konuları; Kur'ân'ın Allah kelamı oluşu ve peygamberliktir. Alt konularında ise kıyamet hallerinden ve Âd, Semûd, Lût, Firavun, Nûh kavimleri gibi yeryüzünde fesat çıkaran inkârcı toplumların ibretli sonlarından bahsedilmiştir.⁴²⁷

Sûrenin ismini aldığı ve ilk üç âyette geçen “hâkka” yani “gerçekleşecek olan (kıyamet)”⁴²⁸ den sonra Semûd ve Âd kavimlerin başına gelen felaketten bahsedilmiştir. İlk âyetlerle “hâkka”nın ne olduğu sorulup merak uyardıktan sonra Semûd ve Âd kavminin bu felaketi yalanladığı bildirilmiştir. Sonrasında Semûd kavminin şiddetli bir depremle Âd kavminin dehşetli bir kasırgayla, Firavun ve taraftarlarının suda boğularak helak oldukları anlatılmıştır. Âyetlerin akışı ibretlik sahnelerden sonra kıyamet sahneleriyle devam etmiştir. Ayrıca, fesahat ve belağat açısından ileri düzeyde olan sûrede, Hz. Peygamber'e yönelik şair ve sihirbaz iddiaları reddedilmektedir. Ahiret konusunda uyarıların bulunduğu bölümde insanlar imana ve tedbirli olmaya çağırılmıştır.⁴²⁹ Hâkka sûresinde, Semûd kavmiyle ilgili geçen âyetlerin tefsiri şu şekildedir:

(4) “Semûd ve Âd kavimleri yüreklerini hoplatacak olan büyük felaketi (kıyameti) yalanladılar.”

Bu âyette geçen “karia” kelimesi, dehşet ve korkunçluğu ile insanların kalplerini hoplatandır. Ayrıca, semayı paramparça eden, dağları temelinden söküp atarak un haline getiren, yıldızları söndürüp yok eden demektir. Kurtûbî'ye göre “karia”

⁴²⁶ ez-Zâriyât 51/41-43-46.

⁴²⁷ Karaman vd. , *Kur'ân Yolu*, 5/440.

⁴²⁸ İsfahânî, *Müfredât*, 298.

⁴²⁹ Emin Işık, “Hâkka Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 15/202.

kelimesi “kıyamet günü” anlamındadır. Bu gün insanları, dehşetli halleriyle ve musibetle ürpertiğinden bu isim verilmiştir.⁴³⁰

Müşriklerin, Hz. Muhammed’i yalanlamalarına karşılık Âd ve Semûd kavimlerinin başlarına gelenler haber verilmiştir. Çünkü bu iki kavim de kıyameti yalanlamışlardı. Yüce Allah bu kavimlerin inkârlarının neticesini sonraki âyetlerde açıklamaktadır.⁴³¹

(5) “Semûd kavmi korkunç bir ses ve sarsıntı ile helak edildi.”

Âyette geçen “tağîye” kelimesi, “Şiddet ve kuvvet bakımından sınır tanımayan, haddi aşan bir çılgılık, haddi aşacak derecede bir sarsıntı” anlamlarına gelmektedir. Allah Teâlâ onları, üzerlerine çılgılla gelen bir afet göndererek helak etmiştir. Yüce Allah aynı zamanda bu azabı Semûd kavminden hiçbirini sağ bırakmayacak bir azap olarak nitelemiştir. Çünkü azaba, “tâğîn” (azgın) değil de “tâğîye” (çok azgın) denilmiştir.⁴³²

Korkunç sesle ilgili farklı sûrelerde değişik kavramlar kullanılmıştır. (الرجفة) “Er-recfa”⁴³³ korkunç sarsıntı, (الصيحة) “es-sayha”⁴³⁴ korkunç bir patlama sesi, (صاعقة) (العذاب) “saikat-ül azab”⁴³⁵ azabın gürültüsü, (الطاغية) “et-tağîye”⁴³⁶ korkunç bir hadise tabirleri kullanılmıştır.

Zuhaylî’nin bildirdiğine göre, Kurân-ı Kerîm’de bu sûreye kadar Âd kıssası, Semûd kıssasından önce geçmiştir. Fakat bu sûrede, Semûd kıssasından daha kısa olduğu için sonra gelmiştir. Çünkü kısa olanı öne almak Arapların adetlerindendi.⁴³⁷

Hâkka sûresinde, Semûd kavmi ile ilgili, onların kıyameti yalanladığı ve netice itibariyle de helak oldukları ele alınmıştır. Onların sonlarından, kıyameti yalanlayanların alacağı büyük ibretler vardır.

⁴³⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 30/621; Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 18/257; Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 29/84.

⁴³¹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 10/165.

⁴³² Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 10/165; Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 30/621; Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 29/82.

⁴³³ el-A’râf 7/78.

⁴³⁴ Hûd 11/67.

⁴³⁵ Fussilet 41/17.

⁴³⁶ el-Hâkka 69/5.

⁴³⁷ Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münîr*, 29/85.

2.4. SEMÛD KAVMIYLE İLGİLİ ÂYETLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRME

Çalışmamızın ikinci bölümünde Hz. Salih kıssasını, geçtiği sûrelerdeki âyetler bağlamında dirayet ve rivayet ağırlıklı farklı tefsirlerden ele aldık. Sûreleri nüzul sırasına göre ele aldığımız çalışmada bazı hatırlatma ve değerlendirmelerde bulunduk.

Kıssalar, Kur'ân-ı Kerîm'de geniş bir yer ihtiva etmektedir. Âdem, Nûh, Hûd, Mûsa ve diğer peygamber kıssalarında olduğu gibi Semûd kıssası da hikmete binaen birçok sûrede tekrar edilmiştir. Buradan tarihin tekerrür ettiğini ortam ve şartlar değişse de insanların davranışlarının değişmediği sonucuna varabiliriz. Âyetlerin üslubundan dinleyen kişilerin bu kıssaları daha önceden bildikleri anlaşılmaktadır. Nitekim Hicazlı ticaret kervanları Şam ve Mısır beldelerine giderken Medayin-i Salih'e uğrarlardı. Bu durum kıssaların nesilden nesile aktarılan tarihi gerçekler olduğunun da bir delilidir. Semûd kıssası genelde Âd kıssasıyla birlikte geçmiş olup hikmete binaen bazı sûrelerde kısaca bazılarında ise geniş bir şekilde yer almıştır.⁴³⁸

Fecr sûresi, kronolojik sıra esas alındığında Semûd kavmi hakkında bilgi aldığımız ilk sûrelerdendir. Burada Firavun ve Âd kavmiyle birlikte Semûd kavminin güç ve ihtişamına dikkat çekilmiştir. Fakat onların azgınlaşmaları Allah'ın onlar üzerindeki azabına engel olamamıştır. Bu bölümde fesat ve şımarıklıktan sakındırma gibi genel bir uyarı ve hatırlatma vardır.⁴³⁹

Şems sûresinde, Semûd kavminin azgınlığı yüzünden peygamberlerini yalanladıkları, Hz. Salih'in (a.s.) uyarısına rağmen mucize olarak gönderilen deveyi kestikleri bildirilmiştir. İşledikleri günah sebebiyle Allah'ın üzerlerine büyük bir felaket gönderdiği ve inkârcıların helak oldukları ifade edilmiştir.

Hz. Salih'in kıssası Kamer sûresinde biraz daha ayrıntılı ele alınmıştır. Sûredeki ilgili bölümde Semûd kavminin peygamberlerini yalanlamaları, kendilerine mucize devenin gönderilmesi, devenin kesilmesi hadisesi ve onlara gelen azaba değinilmiştir. Bu kıssa yoluyla sihirbazlık ve mecnunlukla suçlanan ve kavmi tarafından yalanlanan Hz. Peygamber teselli edilirken kâfirlere de uyarı vardır. Sûrede bahsi geçen Hz. Nûh, Salih ve Lût peygamberler de kavimleri tarafından yalanlanmıştı. Fakat Allah onların bazılarını tufanla, bazılarını uğultulu fırtınayla bazılarını da depremle helak etti.

⁴³⁸ Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs*, 1/181, 535.

⁴³⁹ Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs*, 1/182.

Kıssalarda dolaylı olarak Allah'ın inkârları neticesinde geçmiş kavimlerden nasıl intikam aldıysa Mekke müşriklerinden de intikam almasının kolay olacağı mesajı verilmektedir. Ayrıca âyetler geçmiş kavimlerin kıssalarından haberdar olan insanlara bir hatırlatmadır.⁴⁴⁰

A'râf sûresindeki ilgili bölümde ilk olarak Hz. Salih'in kavmine peygamber olarak gönderildiği, mucize devenin gönderilmesi ve ayaklarından kesilerek öldürülmesi, Semûd kavmine verilen nimetler ele alınmıştır. Sonra büyüklük taslayanlar ve zayıf olanlar, Semûdluların azap isteyişi ve sarsıntı neticesinde helak olmaları ele alınmıştır. Kıssa, Hz. Salih'in kavmine görevini yerine getirdiğine dair hitabı ile son bulmaktadır. Hz. Salih 'in kıssasına geniş bir şekilde yer verilen sûrede, kıssanın genel bir fotoğrafı çekilmiştir. Bu sûrede ilk defa kibirlenerek büyüklük taslayan “müstekbirler” ve zayıf bırakılan “mustaz’aflar” şeklinde iki gruptan bahsedilmiştir.

Şuarâ sûresindeki ilgili bölümde de kıssa, üslup yönünden bazı farklı vurgularla birlikte genel hatlarıyla anlatılmıştır. Sûrede, Hz. Salih'in tebliği, Semûd kavmine verilen nimetler, mucize olarak verilen dişi deve, Semûd kavminin azapla uyarılmaları, kavmin deveyi keserek öldürmesi ve azaba uğramaları ele alınmıştır. Bu sûrede farklı olarak değinilen konu, Hz. Salih'in yaptıklarına karşılık bir ücret istemediğini bildirmesi, kavminin ise ona “sen de bizim gibi bir beşersin, büyülenmişsin” sözleridir.⁴⁴¹ Aynı diyalogun bu sûrede Hz. Nûh⁴⁴², Hûd⁴⁴³, Lût⁴⁴⁴ ve Şuayb⁴⁴⁵ peygamberler ve kavimleri arasında da geçtiğini görmekteyiz. Ayrıca Mekke müşrikleri de Hz. Peygamber'e benzer ithamlarda bulunmuşlardır.

Hz. Peygamber döneminde müşrikler, malca ve evlatça çok olduklarını azaba uğratılmayacaklarını iddia etmişlerdi.⁴⁴⁶ Anlatılan kıssaların sonunda müşriklere önceki ümmetlerin güç ve kuvveti, malca daha zengin oluşları hatırlatılarak onların sonlarından ders çıkarmaları istenmiştir. Tekrarlanan Kur'ân kıssalarıyla her defasında farklı noktalara vurgu yapıldığı görülmektedir.⁴⁴⁷

⁴⁴⁰ Derveze, *et-Tefsîru 'l-hadîs*, 1/283.

⁴⁴¹ eş-Şuarâ 26/145, 153-154.

⁴⁴² eş-Şuarâ 26/109.

⁴⁴³ eş-Şuarâ 26/127.

⁴⁴⁴ eş-Şuarâ 26/164.

⁴⁴⁵ eş-Şuarâ 26/180.

⁴⁴⁶ Sebe' 34/35.

⁴⁴⁷ Derveze, *et-Tefsîru 'l-hadîs*, 3/285.

Neml sûresinde kıssa, Hz. Salih'in Semûd kavmine peygamber olarak gönderilişi, hakka daveti ile başlamaktadır. Sûrenin devamında kavminin, Hz. Salih ve yanındakileri uğursuz saymaları, şehirde bulunan 9 kişinin (elebaşı) Hz. Salih ve ailesini öldürmeye yönelik suikast planlarına dikkat çekilmiştir. Netice olarak da Allah'ın onların tuzaklarını boşa çıkardığı ve inkârcıların hepsinin helak olduğu haberi verilmektedir. Bu durum akıllara Medine'ye hicreti esnasında Hz. Peygamber'e kurulan tuzağı getirmektedir. Nitekim Allah Teâlâ, tarihlerinden ibret almayan Mekke müşriklerinin tuzaklarını da boşa çıkarmıştır.

Neml sûresinde göze çarpan farklılık, Semûd kavminin Hz. Salih ve ona tabi olanları uğursuzlukla nitelemeleri, içlerindeki fesatçı grubun, Salih (a.s.) Peygamberi ve ailesini öldürme girişimleridir. Burada aynı ithamlara maruz kalan ve kendisine öldürme planı kurulan Hz. Peygamber'e bir teselli verildiğini görmekteyiz. Bununla birlikte, müşriklere Semûd kavminin sonlarından ibret almaları yönünde bir uyarı vardır. İsrâ sûresinin 59. âyetinde mucize isteyen Mekke müşriklerine, neden mucize gönderilmediği, Semûd kavmi örnek verilerek anlatılmıştır.

Hûd sûresinde geçen konumuz olan kıssada, Hz. Salih ilk olarak kavmini Allah'a kulluk etmeye, Ondan mağfiret dileyip Ona tövbe etmeye çağırmıştır. Kavmi ise Hz. Salih'e aslında onun içlerinde kendinden ümit beslenen biri olduğunu fakat neden atalarının dininden döneceklerini, bu konuda şüphe içinde olduklarını belirtmişlerdir. Salih Peygamber'in kavmini ikna etme çabaları, mucize olarak dışı devenin verilmesi, kavminin deveyi öldürmeleri neticesinde onlara 3 gün mühlet verildiği anlatılmıştır. Vakit dolunca Hz. Salih'in ve iman edenlerin kurtulduğu, inkârda direnenlerin ise korkunç bir sesle helak oldukları belirtilmiştir. Kıssayla ilgili son âyette ise tüm inkârcılara seslenircesine, Semûd kavminin Allah'ı inkâr ettikleri ve Allah'ın rahmetinden uzak kılındıkları vurgulanmıştır. Burada çok ciddi bir tehdit ve uyarı söz konusudur. Kronolojik olarak bakıldığında, Hûd sûresiyle birlikte Hz. Salih ve Semûd kavmiyle ilgili ayrıntılı anlatıma son verildiği söylenebilir.

Hz. Salih'in kavmi tarafından kendinden ümit beslenen biri olduğunun bildirilmesi dikkat çekicidir. Nitekim Hz. Peygamber de Mekke'de kendisine peygamberlik gelmeden önce "Muhammedü'l-emîn" olarak bilinen ve kendisine güven duyulan biriydi. Fakat peygamberlik verildikten sonra Hz. Peygamber'in çağrısına kulak asmayan, atalarının dininden dönmemekte ısrar eden inkârcılar vardı. Hz. Salih

kıssası üzerinden Hz. Muhammed'e (s.a.v.) teselli verilirken inkârda inat edenler ise azaba ve İlahî rahmetten uzak kalmaya karşı uyarılmışlardır.

Fussilet sûresinde, kısa ve öz bir ifadeyle Semûd kavminden hakkı batıla tercih edenlerin alçaltıcı bir azaba çarptırıldığı, iman edenlerin ise kurtulduğu vurgulanmıştır. Burada da önceki sûrelerde olduğu gibi özelde Mekke müşriklerine, genelde tüm insanlığa uyarı vardır.

Zâriyât sûresinde, Semûd kavminden ibretler alınacağı vurgulanmıştır. Onların Allah'ın emrine karşı geldikleri ve aniden kendilerini yıldırımın çarptığından bahsedilmiştir. İnkârcıların azaptan sonraki acizlikleri, ayağa kalkmaya güçlerinin kalmayışı ve yardım edenlerinin de olmayışına dikkat çekilmiştir.

Hz. Salih kıssası ile ilgili kronolojik sıraya göre ele aldığımız son sûre ise Hâkka sûresidir. İlk 3 âyetinde yemin bulunan sûrede yeminin hemen ardından kıyameti yalanlayan Semûd ve Âd kavimlerinden bahsedilmiştir. Semûd kavminin zorlu bir sarsıntı ile Âd kavminin kasıp kavuran bir fırtına ile helak edildikleri vurgulanmıştır. Burada öncelikle ahiret hayatına inanmayan Mekke müşriklerine bir uyarı ve tehdit vardır. Nitekim hem dünya hem de ahiret azabını yalanlayanların sonuna bakarak ibret alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Netice olarak, Semûd kavminde Hz. Salih'e karşı çıkan müstekbir takımının zayıfları ezdiği, peygamberlerini yalanladıkları, istedikleri mucize deve kayadan çıkmasına rağmen deveyi öldürdükleri hatta Salih'e (a.s.) suikast kurdukları göze çarpmaktadır. Âyetlerde Hz. Salih kıssası genel olarak Hûd kıssasından sonra, Lût kıssasından önce geldiği görülmektedir. Bazı sûrelerde de beş veya yedi kıssa peş peşe getirilmiştir. Burada geçen kıssaların ortak özellikleri de bu kıssaların helak olan kavimlerden seçilmiş olmasıdır.

Kur'ân kıssalarının amacı, Hz. Âdem'den itibaren inanan ve inanmayanlar üzerinden tüm insanlığa iki farklı duruş arasındaki çetin mücadeleyi göstermektir. Bununla birlikte asıl istenen de her insanın iman ve iyilik safında yer almasıdır. Aralarında asırlar bulunan elçilerin mücadelesini arka arkaya zikretmek bu amaca yöneliktir.⁴⁴⁸ Kıssaların anlatılmasındaki gayenin tarih bilgisi vermek olmadığı malumdur. Helak olan kavimlerin helak sebeplerini ele almak kıssalardan gereken dersi almamızı kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda, acaba Semûd kavminin siyak ve sibakında en

⁴⁴⁸ Mehmet Paçacı vd. , *Hayat Rehberi Kur'ân*, 2/127.

çok anlatılan kavimlerin Semûd kavmiyle ortak özellikleri nelerdir? Akıbetleri helak olan bu kavimlerin helak sebepleri nelerdir? Âyetler üzerinden incelediğimiz Semûd kavminin helak sebeplerini nasıl sıralayabiliriz? Sorularının cevaplarını üçüncü bölümde ele alacağız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HELAK OLAN KAVİMLER VE SEMÛD KAVMİNİN HELAK SEBEPLERİ

3.1. KAVİMLERİN HELAK OLMA SEBEPLERİ

Helak, sözlükte “Bir şeyin kaybedilmesi, şekil değiştirmesi, bozulması, ölüm, bir şeyin varlık âleminde iptal edilip kökten yok edilmesidir.”⁴⁴⁹ İbn Manzûr’a (v. 711/1311) göre “ölmek, nebatın kuruması, bir şeyi çok arzulamak, içinde kaybolunan derin bir çukur”⁴⁵⁰ anlamlarındadır. Dinî bir kavram olarak ise helak, fert ve toplumların yok edilerek cezalandırılmasıdır.⁴⁵¹ Kur’ân-ı Kerîm’de en çok bu anlamda kullanılmıştır.⁴⁵²

“Nice ülkeler var ki onları helak ettik. Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geliverdi.”⁴⁵³

“Çevrenizdeki nice şehirleri helak ettik, belki dönerler diye uyarıcı işaretler de vermiştik.”⁴⁵⁴

Âyet-i kerîmelerinde “helak” kelimesi toplumların yok edilerek cezalandırılmaları anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte, Kur’ân-ı Kerîm’de helak kavramını içeren birçok kelime ve kelime grubu vardır. Bunlardan bazıları şu şekildedir⁴⁵⁵: Ölmek,⁴⁵⁶ yok olmak,⁴⁵⁷ bozmak, tahrip etmek,⁴⁵⁸ Ahz⁴⁵⁹ (yakalamak), batş⁴⁶⁰ (azapla yakalamak), demdeme⁴⁶¹ (yere sermek), katl⁴⁶² (öldürmek), tesviye⁴⁶³ (yerle bir etmek), tedmir⁴⁶⁴ (kökünü kazımak).

Kur’ân-ı Kerîm’de “helak” kavramıyla ilgili çok fazla kelime ve kelime grubunun olması, helak konusunun Allah Teâla katında ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Toplumların da aynı fertler gibi ömürleri vardır. Bu durum bazen toplumlara ait medeniyetlerin yok olmaları ve hâkimiyetlerini yitirmeleri ile bazen de çoğunun ya

⁴⁴⁹ İsfahânî, *Müfredât*, 1118-1119.

⁴⁵⁰ İbn Manzûr, *Lisân’ul-Arab*, 503-506.

⁴⁵¹ Karaman vd. , *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 251.

⁴⁵² ed-Duhân 44/37; en-Necm 53/50; el-Kamer 54/51; el-Hac 22/45.

⁴⁵³ el-A’râf 7/4.

⁴⁵⁴ el-Ahkâf 46/27.

⁴⁵⁵ Sancar, *Kur’ân’da Helâk Olan Kavimler*, 93. Ulutaş, *Kur’ân-ı Kerîm’de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, 24.

⁴⁵⁶ El-Câsiye 45/24.

⁴⁵⁷ El-Hâkka 69/29.

⁴⁵⁸ El-Bakara 2/205.

⁴⁵⁹ el-Bakara 2/55; en-Nisâ 4/153; el-A’râf 7/73; Hûd 11/64, 67, 94.

⁴⁶⁰ el-Kamer 54/36.

⁴⁶¹ eş-Şems 91/14.

⁴⁶² el-Burûç 85/1-9.

⁴⁶³ eş-Şems 91/14.

⁴⁶⁴ el-A’râf 7/137; el-Ahkâf 46/25.

da tamamının helak edilmesiyle gerçekleşmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de helak olan kavimler incelendiğinde bu kavimlerin sebepsiz yere helak olmadıkları anlaşılmaktadır.⁴⁶⁵ Yani toplumlar kendi sonlarını kendileri hazırlamışlar ve onlar hak etmedikçe asla helak edilmemişlerdir.⁴⁶⁶ Allah Teâlâ, bu konuda şöyle buyurmaktadır:

*“Rabbın halkı iyilik peşinde olan ülkeleri haksız yere helak edecek değildir.”*⁴⁶⁷

*“Bu, ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullara asla zulmedici değildir.”*⁴⁶⁸

Bilindiği gibi kâinatta belli bir düzen vardır halife olarak yaratılan insanın amacı bu düzeni sağlamak ve korumaktır, bozmak değildir. Allah, koyduğu düzeni bozma hakkını hiçbir topluma vermemiştir. Bu konuda peygamberler aracılığı ile uyarıda bulunmuş, ıslah olmayanları da şartlar oluştuğunda helak etmiştir. Örneğin Lût Kavmi fitrata konulan düzeni, Şuayp kavmi de sosyal hayata konulan düzeni bozdukları için helak olmuşlardır.⁴⁶⁹

Mevdûdî'ye göre; suçlu bir toplumun helak edilmesi iyi bir meyvenin çürüğünden ayrılarak emniyete alınması gibi Allah'ın lütfunun bir tezahürüdür. Aksine iflah olmaz günahkâr insanlara merhamet edilirse bu durumda salihlere ve gelecek kuşaklara acımasızlık olurdu.⁴⁷⁰

Allah Teâlâ, bütün toplumları helak etmediğine göre helaktan kurtulmanın da bir imkânı vardır.⁴⁷¹ Mesela Hz. Yunus'un kavmi, yaptıkları hatanın farkına varıp tövbe ederek son anda helak olmaktan kurtulmuştur.⁴⁷² Dolayısıyla Rahman ve Rahim olan Yüce Allah'ın rahmetine nail olmak varken, dünyadaki en büyük cezayı aldıklarından bu toplumların çok büyük suçlar işledikleri anlaşılmaktadır.⁴⁷³

Toplumların helak olmayı hak etmeleri, onların kötülüklerinin belli bir düzeye ulaşması hatta bunun üzerinden belli bir süre geçmesinden sonra olmuştur. Allah Teâlâ,

⁴⁶⁵ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 91.

⁴⁶⁶ Cemalettin Sancar, *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), 97.

⁴⁶⁷ Hûd 11/117.

⁴⁶⁸ Âl-i İmrân 3/182.

⁴⁶⁹ Şükrü Ulutaş, *Kur'ân-ı Kerîm'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 31.

⁴⁷⁰ Mevdûdî *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2/391.

⁴⁷¹ Ulutaş, *Kur'ân-ı Kerîm'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, 31.

⁴⁷² Yûnus 10/98.

⁴⁷³ Ulutaş, *Kur'ân-ı Kerîm'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, 59.

bu toplumları helak etmeden önce mühlet verdiğini bildirmiştir.⁴⁷⁴ Nitekim Cenâb-ı Hak A'râf sûresinde şöyle buyurmuştur: “*Âyetlerimizi yalanlayanları hiç bilmedikleri yerden adım adım yıkıma götürürüz. Onlara mühlet veriyorum (ama) bilin ki cezalandırmam çok çetindir!*”⁴⁷⁵

Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah, değişmeyen ve değişime uğramayan kanunlarından bahsetmiştir.⁴⁷⁶ Dolayısıyla ayrı suç ve günahlara aynı ya da benzer cezalar verileceği ifade edilmektedir. Bu hakikat ise bize tarihten dersler çıkararak ibret almamız gerektiğini ortaya koymaktadır. Bundan dolayı yapılması gereken en önemli şeylerden birisi de helak olan geçmiş toplulukları helaka sürükleyen sebepleri inceleyerek tespit etmektir.⁴⁷⁷

Belirtmek gerekir ki “Toplu helaklar sosyal bir yaşamın kötülöklere endekslenmiş bir neticesidir.” Helak olan kavimlerde kötölüğün hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Öyleyse bu kavimlerin yok oluşuna sebep olan kötölöklere nelerdir?⁴⁷⁸

Bu sorudan hareketle kavimlerin helak olma sebeplerinden bazılarını şöyle genelleleyebiliriz:

1. İtikadi sebepler;⁴⁷⁹ şirk ve peygamberleri yalanlama,
2. Amelî sebepler;⁴⁸⁰ peygamberlerin davetini engellemek, onlara soru sorarak muhalefet etmek, nankörlük, zulüm, meşru olmayan yollarla mal edinme.

3.2. SEMÛD KAVMİNİN HELAK SEBEPLERİ

Çağlar ve mekânlar değişse de değişmeyen bazı ilahi yasalar vardır. İnsanlık tarihinde farklı dönemlerdeki benzer veya ayrı suçları işleyen toplumların korkunç birer helak ile varlıklarının son bulması, bu durumun Kur'ân-ı Kerîm'de genişçe yer alması akıllara onların işlediği günahların neler olduğunu getirmektedir.⁴⁸¹ Daha önce de belirttiğimiz gibi toplumlar kendi işledikleri kötölöklere neticesinde helak olmuşlardır.

⁴⁷⁴ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 92; Ulutaş, *Kur'ân-ı Kerîm'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, 32.

⁴⁷⁵ el-A'râf 7/182, 183.

⁴⁷⁶ el-İsrâ 17/77.

⁴⁷⁷ Ulutaş, *Kur'ân-ı Kerîm'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, 6.

⁴⁷⁸ Sancar, *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler*, 97.

⁴⁷⁹ Sancar, *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler*, 97.

⁴⁸⁰ Sancar, *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler*, 104.

⁴⁸¹ Ulutaş, *Kur'ân-ı Kerîm'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, 6.

Allah Teâlâ, sebepsiz yere hiçbir toplumu helak etmediği gibi onlara yeteri kadar süre de tanımıştır.

Toplumun önce inancı değişir, bundan ameli etkilenir ve zamanla toplumun bireyleri helakı hak edecek duruma gelirler. Dolayısıyla bozulma da düzelme de inançla başlar.⁴⁸² Bu bağlamda Semûd kavminin helak sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

3.2.1. Allah'ı İnkâr Etmeleri

Semûd kavmi, Âd kavminden fırtınadan kurtulanların devamıydı. Helak olmaktan kurtulanlar, Ahkâf'ı terk ederek Hicaz ile Şam arasındaki “Vadi'l-kurâ” yakınlarına yerleşmişlerdi. Baştaki temiz inanç ve Allah'a saygı yerini zamanla putlara bırakmıştı.⁴⁸³ Salih Peygamber onları sadece Allah'a kulluk etmeye çağırdı:

“Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik dedi ki:

“Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. O sizi yerden var etti ve size orayı mamur hale getirme görevi verdi. O halde ondan mağfiret isteyin; sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır, duaları kabul eder.”⁴⁸⁴

Hiz. Salih, tevhit çağrısını sadece iddia halinde bırakmıyor, akli ve mantiki deliller de sunarak putların mâbud olamayacağını ispatlıyordu. Kusurunu anlayan bir insan, çıkar yol gösterilmeyince ne yapacağını bilemez. Salih Peygamber de bu hususu ihmal etmedi ve kavmini Allah'a tövbe etmeye çağırdı. Ancak bu durumda makbul insanlar olacaklarını ifade etti. Fakat ona, diğer kavimlerde olduğu gibi içlerinden çok az kişi tabi oldu, çoğu bu ilahi davete yüz çevirdi.⁴⁸⁵

Hak dinden gittikçe ayrılan Semûd kavminde netice itibariyle taştan ve ağaçtan yapılan putlara tapınma âdeti başladı.⁴⁸⁶ Nûh ve Âd kavimlerinde olduğu gibi insanlar elleriyle yaptıkları putlara tapıyorlardı. Hiz. Salih'in davetine yüz çeviren Semûd kavmi, putperest bir topluluk haline geldi. Putlara ibadet etmekten vaz geçmeyerek sapıklık ve azgınlıklarına da devam ettiler. Salih (a.s.), Semûdlulara istedikleri mucizeyi getirmesine rağmen ona az bir topluluk iman etti.⁴⁸⁷

⁴⁸² er-Ra'd 13/11.

⁴⁸³ Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, 151.

⁴⁸⁴ Hûd 11/61.

⁴⁸⁵ Ateş - Dikmen, *Peygamberler Tarihi*, 179-180.

⁴⁸⁶ Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 2/1048; Ateş - Dikmen, *Peygamberler Tarihi*, 177.

⁴⁸⁷ Sabûnî, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 305; Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, 179.

3.2.2. Peygamberlerini İnkâr Etme ve Alaya Alma

Semûd kavmi de Nûh ve Âd kavimleri gibi atalarının dini üzereydiler. Bundan dolayı Hz. Salih'i atalarının dininden alıkoymakla suçladılar.⁴⁸⁸ Dediler ki:

*“Ey Salih! Sen bundan önce aramızda kendinden iyi şeyler beklenen biriydin. Şimdi babalarımızın taptığı şeye tapmaktan bizi engellemeye mi kalkışıyorsun? Doğrusu bizi çağırdığın din konusunda şüphelerimiz var!”*⁴⁸⁹

Semûd kavminin Hz. Salih hakkındaki teşhisleri doğrudu. Gerçekten de ondan ebedi bir mutluluk elde etme imkânı bulacaklardı. Fakat bu istifade onların beklediği gibi maddi değildi.⁴⁹⁰ Umduklarının aksini bulunca şaşırmışlardı.⁴⁹¹

Semûd halkı, başta değer verdikleri Salih'e (a.s.) düşman olmuşlardı. Önce kendileri gibi bir beşerin peygamberliğini kabul etmediler. Peygamber olarak bir meleğin gönderilmesini istediler. Bazı yorumlara göre, bir süre sonra insanın peygamber olabileceğini kabullendiler fakat bu sefer de peygamberin eşraftan olması gerektiğini ileri sürdüler.⁴⁹²

Peygamberlerin çağrısına ilk karşı çıkanların “mele” yani kavminin önde gelenleri olduğu görülüyor. Allah Teâlâ, bu durumu A'râf sûresinde şöyle bildirmiştir:

*“Kavminin ileri gelenlerinde büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf gördükleri kesimden inananlara dediler ki: “Siz Salih'in rabbi tarafından gönderildiğine gerçekten inanıyor musunuz?” Onlar da “Şüphesiz biz onunla ne gönderilmişse ona inanırız” dediler.”*⁴⁹³*“Büyüklük taslayanlar ise “Biz de sizin inandığınızı inkâr ediyoruz” diye karşılık verdiler.”*⁴⁹⁴

Bu âyet bizlere toplumsal değişime ilk direnenlerin toplumun siyasi, ekonomik ve sosyal gücünü elinde bulunduran kesim olduğunu göstermektedir.⁴⁹⁵

Tebliğe karşı çıkan diğer bir sınıf da toplumun “taklitçi ve gelenekçi” bir kesimidir. Nitekim Hûd sûresinin 62. âyeti bu durumun bir göstergesidir.⁴⁹⁶ Dediler ki:

⁴⁸⁸ Ulutaş, *Kur'an-ı Kerim'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, 83.

⁴⁸⁹ Hûd 11/62.

⁴⁹⁰ Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, 179.

⁴⁹¹ Ateş – Dikmen, *Peygamberler Tarihi*, 180.

⁴⁹² Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, 181.

⁴⁹³ el-A'râf 7/75.

⁴⁹⁴ el-A'râf 7/76.

⁴⁹⁵ Bayraktar, *Kıssaların Fıkhi*, 145.

⁴⁹⁶ Bayraktar, *Kıssaların Fıkhi*, 145.

“Ey Salih! Sen bundan önce aramızda kendinden iyi şeyler beklenen biriydin. Şimdi babalarımızın taptığı şeylere tapmaktan bizi engellemeye mi kalkışıyorsun? Doğrusu bizi çağırdığın din konusunda şüphelerimiz var!”⁴⁹⁷

Helak olan kavimlerin ortak özelliklerinden birisi taassuptur. Bu da bir anlamda onların atalardan gördükleri şirk, küfür ve aşırılık bataklığına saplanmalarıdır. Aslında söz konusu kavimlerin peygamberlerine karşı çıkma sebebi tuttukları yolun doğruluğuna inanmaları değil atalarından böyle bir şey görmemiş olmalarıdır.⁴⁹⁸

Peygamberlerin tebliğini kabule yanaşmayanlar sosyal mevkilerini, maddi ve kültürel çıkarlarını korumak için Allah’ın elçilerini toplumun gözünden düşürmeye çalışarak alaya almışlardır.⁴⁹⁹ Hz. Salih’in davetine yüz çevirenler onu da kendileri gibi bir insan olduğunu söyleyerek küçük gördükleri gibi büyülenmiş olmakla da nitelendirdiler.⁵⁰⁰ Sonuç olarak, Hz. Salih’e inanan az bir grup dışındakiler, onun peygamberliğine ve şahsına karşı tavır almışlardı.

3.2.3. Mucizeyi Yalanlamaları

Mucize, sözlükte “bir şeye güç yetirememek” anlamındaki, acz kökünden gelen mûcizin isim şeklidir. Kur’ân’da mucize kelimesi geçmez fakat “acz” kökünden gelen kelimenin türevleri 21 âyette kullanılmıştır. Kur’ân’da peygamberlerin Allah tarafından gönderilen gerçek elçiler olduğunu kanıtlayan olağanüstü olaylar “âyet” kelimesiyle ifade edilmiştir.⁵⁰¹ Hz. Sâlih’in mucizesi olan dişi deve için de bu kelime kullanılmıştır.⁵⁰²

Peygamberlere verilen mucizeler her milletin kültürel, medeni ve fikri seviyesine göre olmuştur. Hz. Salih’e verilen “dişi deve” mucizesi de daha çok onların itaat edip etmeme durumlarını ortaya çıkarmak için verilmiştir.⁵⁰³ Hz. Salih dişi devenin Allah’ın bir mucizesi olduğunu hatırlatmasına rağmen⁵⁰⁴ onu yalanladılar.⁵⁰⁵ Allah’ın

⁴⁹⁷ Hûd 11/62.

⁴⁹⁸ Ulutaş, *Kur’ân-ı Kerîm’de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, 83.

⁴⁹⁹ Şimşek, *Kur’ân Kıssalarına Giriş*, 86; Tan, *Kur’ân’a Göre Hz. Sâlih, Hz. Lût, Hz. Şuayb Kavimlerinin İnkırazında Ma’siyetin Rolü*, 66.

⁵⁰⁰ eş-Şuarâ 26/153-154.

⁵⁰¹ Halil İbrahim Bulut, “Mucize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/351.

⁵⁰² el-A’râf 7/73.

⁵⁰³ Tan, *Kur’ân’a Göre Hz. Sâlih, Hz. Lût, Hz. Şuayb Kavimlerinin İnkırazında Ma’siyetin Rolü*, 70.

⁵⁰⁴ el-A’râf 7/73; Hûd 11/64; eş-Şuarâ 26/156-157.

⁵⁰⁵ eş-Şems 91/14.

âyetlerine yüz çevirip⁵⁰⁶ deveyi öldürdüler.⁵⁰⁷ Yaptıklarına pişman oldular⁵⁰⁸ fakat verilen süre dolunca azap onları yakaladı.⁵⁰⁹

Semûd kavmi mucizeyi yalanlayarak hem peygamberi hem de onu göndereni yalanlamış oluyordu.⁵¹⁰ Ayrıca Allah ve peygambere inanmayan Semûd kavminin ahiret inancı da yoktu.⁵¹¹

3.2.4. Kendilerini Üstün Görüp Fesathık Çıkarmaları

Semûd kavmi de Âd kavmi gibi maddi açıdan üstün bir yaşam tarzına sahipti.⁵¹² Ayrıca onlara güvenli evlerin yanında bağlar bahçeler bakıldığında insana hoş gelen güzellikler verilmişti.⁵¹³ Fakat Semûd kavminden çoğu kimse, verilen nimetlere şükretmek yerine hak yoldan ayrılarak insanlar arasında fesathık çıkardılar.⁵¹⁴

*“O şehirde dokuz elebaşı vardı; bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyor, iyileştirme ve düzeltme cihetine gitmiyorlardı.”*⁵¹⁵

Âyet-i kerîmesinde fesat çıkaran gruba dikkat çekilmiştir. Nitekim müminlerle alay ederek dinlerinden vaz geçirmeye çalışanlar onlardı. Hem mucize isteyip hem de mucize olarak gönderilen deveyi öldürenler ve Hz. Salih’i öldürme planları yapanlar hep aynı grubun üyeleri idi. Bunlar, ıslah etme yoluna gitmedikleri gibi bozgunculuk yapmaktan da geri durmazlardı.

Kur’ân-ı Kerîm’de ekonomik bakımdan güçlü olanlara “mele’”, inançlı ancak ekonomik açıdan zayıf olanlara “müstez’af” denilmiştir. Helak olan önceki kavimlerde görülen mele’, Semûd kavminde de ortaya çıkmıştı.⁵¹⁶ Mele’, bir görüş üzerinde bir araya gelen, görüş ve duruşları itibari ile kalpleri saygınlık ve heybet yönünden dolduran ileri gelen topluluk demektir.⁵¹⁷ Helak olan kavimlere gönderilen peygamberler karşılarında toplumun önde gelenlerini yani mele’sini bulmuşlardır.⁵¹⁸

⁵⁰⁶ el-Hicr 15/81.

⁵⁰⁷ el-A’râf 7/77; eş-Şems 91/14.

⁵⁰⁸ eş-Şuarâ 26/157.

⁵⁰⁹ Hûd 11/65.

⁵¹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 8/5864.

⁵¹¹ el-Hâkka 69/4.

⁵¹² el-A’râf 7/74.

⁵¹³ eş-Şuarâ 26/146-149.

⁵¹⁴ Yılmaz, *Kur’ân-ı Kerîm’deki Âsi Kavimlerin Helak Oluş Sebepleri ve Ortak Yönleri*, 47.

⁵¹⁵ en-Neml 27/48.

⁵¹⁶ el-A’râf 7/75-76.

⁵¹⁷ Isfahânî, *Müfredât*, 1012.

⁵¹⁸ Derveze, *Tefsîru’l-hadîs*, 1/448.

Müstekbirler de denilen bu grup önce ekonomik güçleri sayesinde müstez'af denilen zayıfların oluşturduğu grubu küçük gördüler, sonra onların inançları ile alay ettiler.⁵¹⁹

Semûdlular, aynı zamanda başlarına bir kıtlık ve musibet geldiğinde ya da istedikleri bir şey olmadığında Hz. Salih'e ve ona tabi olanlara, "Sen ve beraberindekiler yüzünden uğursuzluğa uğradık"⁵²⁰ diyerek onları, sıkıntılarının kaynağı olarak da görüyorlardı.⁵²¹

Büyükleme eyleminin ilk olarak şeytanla başladığı bilinmektedir.⁵²² İlk müstekbirden itibaren bakıldığında tarih boyunca büyüklük göstermeye çalışanlar aslında büyük olmadıklarından ve karşı çıktıkları şeylerin gerçekliğinden emindiler. Fakat bu kimseler hakkı ve hak yolcularını baskı altında tutmak için muhataplarına karşı kibirlenmeyi bir araç olarak kullanıyorlardı.⁵²³

Semûd kavminde olduğu gibi Hz. Nûh⁵²⁴ ve Hûd⁵²⁵ kavimlerinde de itirazlar ilk önce toplumun ileri gelen kâfirlerinden olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'in ifadelerinden çıkarabileceğimiz sonuca göre Nûh, Âd, Semûd ve Lût kavimlerinde oligarşik bir düzen hâkimdi. İçlerinde azgın ve zorba kişilerin egemen olduğu bu kavimler Allah'ın nimetleri içinde yüzmekteydiler.⁵²⁶

Şüphesiz ki bozuk düşüncelerin ürünü zararlı eylemlerdir. Bu eylemler zamanla toplumun huzurunu bozar. Sosyal hayatı olumsuz etkileyen kötülükleri de Allah Teâlâ kanunlar gereği cezasız bırakmaz.⁵²⁷

3.2.5. Şımarık ve Azgın Olmaları

Zenginlik, rahatlık ve bolluk Âd kavmini bozduğu gibi Semûd kavmini de bozmuştu. Bir taraftan hayat seviyesi yükselen Semûd kavminin diğer taraftan ahlak düzeyi alçalmıştı. Bir yandan şehirlerde göz kamaştırıcı binalar saraylar yaparak, dağlarda ve mağaralarda kayalara şekiller verdiler. Diğer yandan da içlerinde; şirk,

⁵¹⁹ Yılmaz, *Kur'ân-ı Kerîm'deki Âsi Kavimlerin Helak Oluş Sebepleri Ve Ortak Yönleri*, 47.

⁵²⁰ en-Neml 27/47.

⁵²¹ Aziz Çınar, *İnkâr Bahaneleri* (Ankara: DİB Yayınları, 2020), 205.

⁵²² el-Bakara 2/34.

⁵²³ Bekir Topaloğlu, "Müstekbir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/138-139.

⁵²⁴ eş-Şuarâ 26/121.

⁵²⁵ el-A'râf 7/66.

⁵²⁶ Ulutaş, *Kur'ân-ı Kerîm'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, 70.

⁵²⁷ Sancar, *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler*, 91.

putperestlik, adaletsizlik ve zulüm hüküm sürdü. Müstekbirler, üstünlük kurmaları ile böbürlendiler.⁵²⁸

Malına güvenerek dine karşı umursamaz tutum ve davranışlara sahip olanlar için Kur'ân-ı Kerîm'de “mutref”⁵²⁹ kelimesi kullanılmıştır.⁵³⁰ Toplumu helake götüren şımarıklık için Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılan kavramlardan bir tanesi “fe-ri-ha” kelimesidir. Fakat “e’şîr” kavramı “feriha”dan daha etkilidir. Âyetlerde Semûd kavmi “e’şîr” kavramıyla nitelenmiştir. Bu kelime sözlükte “nimetle büyükenme ve şımarıklıkta ileriye gitme anlamlarına gelir.”⁵³¹ Semûdlular yalanladıkları peygamberleri olan Hz. Salih’e, “Hayır o, yalancının küstahı biri!”⁵³² şelindeki suçlamayı bildirirken ve Semûd kavmine, bu suçlama karşısında cevap verirken “Yarın onlar, asıl yalancı, küstah kimmiş görecekler!”⁵³³ İfadesinde “eşîr” kelimesi kullanılmıştır.

Semûd kavmi Allah'ın kendilerine verdiği nimetler karşısında itaat edecekleri yerde mağrur ve zalim oldular.⁵³⁴ Râzî, Kur'ân-ı Kerîm'deki Semûd kavmi ile ilgili âyetlerin fakirliğin zenginlikten daha iyi olduğunu kanıtladığını söylemiştir. Çünkü servet, iktidar ve itibar arzusunun sonucu gurur ve üstünlük duygusuyla başkalarını küçümsemektir. Bununla birlikte çok zengin olan hayırsever kişilerin bulunduğu ve salih bir kişiye salih bir malın çok yakıştığı unutulmamalıdır. Fakat dünyevi makam ve mevkiden yoksun olanları aydınlatmanın, bunlara sahip olanları aydınlatmaktan daha kolay olduğu da bir gerçektir.⁵³⁵

Kalıplaşmış katı kurallara sahip toplumlar, peygamberlerin mesajlarını uygulamak için çaba harcayanları dışlarlar.⁵³⁶ Mevcut konumlarına zarar geleceği endişesi ile zengin ve makam sahibi insanlar toplum yapısının değişmesine karşı çıkarlar. Kendilerini diğerlerinden üstün ve zeki görürler. Peygamberlere karşı çıkarken asıl hedeflerini belli etmez dolaylı yollara başvururlar. Kur'an-ı Kerim'de zengin ve şımarık kesimin hak davaya karşı çıkmaları genel bir kural gibi belirtilmiştir.⁵³⁷

⁵²⁸ Mevdûdî, *Tevhid Mücadelesi*, 394.

⁵²⁹ el-İsrâ 17/16; el-Mü'minûn 23/64.

⁵³⁰ Bayraktar, *Kıssaların Fıkhı*, 135.

⁵³¹ Isfahânî, *Müfredât*, 83-84.

⁵³² el-Kamer 54/25.

⁵³³ el-Kamer 54/26.

⁵³⁴ Ulutaş, *Kur'ân-ı Kerîm'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, 78.

⁵³⁵ Ulutaş, *Kur'ân-ı Kerîm'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, 80.

⁵³⁶ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 86.

⁵³⁷ Sebe' 34/34; Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 87-88.

3.3. KUR'ÂN-I KERÎM'DE HELAK OLAN KAVİMLER

Kur'ân-ı Kerîm, insanları delaletten hidayete çıkaran, onlara dünya ve ahirette mutlu olmanın yollarını gösteren ilahi bir kitaptır. Bu doğrultuda peygamberlerin kıssalarına onların kavimleriyle olan mücadelelerine geniş bir şekilde yer verilmiştir.⁵³⁸ Hak-batıl mücadelesi gereği önceki peygamberlerin karşılaştıkları problemler, Hz. Peygamber zamanında da yaşanmıştır hatta günümüzde de yaşanmaya devam etmektedir. Bundan dolayı önceki kavimlerin başına gelenler, öncelikle Hz. Peygamber ve ümmetine teselli ve ibret için sıkça örnek gösterilmiştir. Aslında bununla verilmek istenen mesaj şudur: Siz köklü bir davanın mensuplarısınız. İnsanlık tarihi ile yaşıt mücadeleniz var. Bu mücadelede siz de öncekiler gibi sıkıntılarla karşılaşacaksınız ama zafer inananların olacaktır.⁵³⁹

“*Yeryüzünde gezip dolaşmıyorlar mı? ...*”⁵⁴⁰ Şeklinde başlayan birçok âyette şirk koşanların⁵⁴¹, kâfirlerin⁵⁴², günahkârların⁵⁴³ yani öncekilerin sonlarından ibret alınması istenmektedir. “Bunlar sizden önceki nesillerin yaşadıkları olaylardır. Bunlardan ders almayıp aynı şeyleri yapmaya kalkarsanız Allah Teâlâ’nın sünnetinde bir değişiklik olmayacaktır. Benzer olumsuzluklar ve pişmanlıklar sizin de başınıza gelecektir” mesajı verilmektedir.⁵⁴⁴

Kur'ân-ı Kerîm, kıssalar yöntemiyle sıkça toplum ve kabilelerden onların itikat, amel ve karakterlerinden bilgiler verir. Bu durum bizi, tarihin derinliklerine yolculuğa çıkarır. Böylece Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar olan kavimleri tanıma fırsatı buluruz. Bu tanışma bizim inancımızı, amellerimizi ve ahlakımızı vahye göre düzenlememize yardımcı olursa kıssaları incelememizin hedefine ulaşmış oluruz.⁵⁴⁵

Kur'ân'da, helak kıssalarının anlatılma amacı, geçmiş kavimlerin güç ve ihtişamlarına dikkat çekmenin yanında, azgınlıkta ileri gittiklerinde Allah'ın azabına engel olamadıklarını vurgulamaktır. Allah Teâlâ kendisine karşı azgın ve şımarıkça yol tutan herkese gücünün yettiğini ispatlamaktadır. Bununla birlikte geçmiş kavimlerin

⁵³⁸ Mustafa Soykök, *Uygurlukların Çöküşü* (Ankara: MG V Yayınları, 2014), 17.

⁵³⁹ Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*, 18.

⁵⁴⁰ el-Mü'min 40/82.

⁵⁴¹ er-Rûm 30/42.

⁵⁴² Muhammed 47/10.

⁵⁴³ en-Neml 27/69.

⁵⁴⁴ Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*, 20.

⁵⁴⁵ Sancar, *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler*, 43.

hayat hikâyelerinden haberi olan müşriklere, Allah'ın âyetlerini kabul etmedikleri takdirde sonlarının onlar gibi olacağı hatırlatılır.⁵⁴⁶

Bu bölümde Nûh, Hûd, Lût ve Şuayp kavimlerini genel hatlarıyla ele alacağız. Çünkü bu kavimler Kur'ân'da geçen, Hz. Musa'dan önce gelmiş, "helak dönemleri" denilen ilk devirlerde yaşamış ve toplu olarak helak edilmişlerdir.⁵⁴⁷

3.3.1. Nûh Kavmi

Hz. Nûh'un, Hz. Âdem'den yaklaşık bin sene sonra bugün Irak olarak bildiğimiz topraklarda yaşadığı bilinmektedir.⁵⁴⁸ Hz. Âdem'den sonra insanlar tevhidi bırakıp putlara tapmaya başlamışlardı. Hz. Nûh; Vedd, Süvâ, Yeğûs ve Nesr olarak anılan putlara tapan⁵⁴⁹ kavmini bir olan Allah'a (c.c.) davet etmek üzere peygamber olarak gönderilmiştir.⁵⁵⁰

Onların, putlarını halk arasında çok sevilen, saygın ve salih kişiler adına diktikleri rivayet edilir. O kişiler öldükleri zaman hatıralarını taze tutmak için putlar dikilmiş fakat sonraki devirlerde putların ne için dikildiğine bakılmamış her biri ilah olarak görülmüştür.⁵⁵¹

Nûh kavmi, putları Allah ile kendi aralarında bir aracı olarak görüyorlardı.⁵⁵² Putları Allah'a eş koşan müşrikler, Allah'ın birliğini, ahireti, peygamberleri ve kutsal kitapları inkâr ederlerdi. Ölümden sonrası için beklentisi olmayan bu insanların en büyük beklentileri sıhhatli, şerefli ve refah içinde bir ömür sürmektir. Bunun için de putların kendilerine yardım edeceğine inanırlardı.⁵⁵³ Hz. Nûh, kavmini Allah'a kulluğa ve saygılı olmaya çağırdı.⁵⁵⁴ Halkı ise onu küçümsedi ve melek bir peygamber istediklerini söylediler.⁵⁵⁵

⁵⁴⁶ Derveze, *Tefs'ir'ul-hadîs*, 1/154, 134.

⁵⁴⁷ el-Kasas 28/43; Sancar, *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler*, 43.

⁵⁴⁸ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/87; Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, 97; Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, 112; Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*, 44.

⁵⁴⁹ Nûh 71/23.

⁵⁵⁰ el-Hadîd 57/26.

⁵⁵¹ Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, 97; Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, 112; Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*, 45.

⁵⁵² Ez-Zümer 39/3.

⁵⁵³ Ekrem Sarıkçıoğlu, "Kur'ân'a Göre Müşrikler Ve Putperestler", *İslami Araştırmalar Dergisi* 1 (Temmuz 1986), 32.

⁵⁵⁴ Nûh 71/2-4.

⁵⁵⁵ el-Mü'minûn 23/24-25.

Nûh kavminde, halk arasında sınıflaşmalar vardı. Dinî, siyasî ve ekonomik gücü elinde bulunduran; fesat, zulüm ve haksızlığın yayılmasına neden olan bir grup, Kur'ân'da “mele’” diye isimlendirilir. Bu gruptakiler Nûh’a (a.s.), biz seni ancak bizim gibi bir insan olarak görmekteyiz dediler.⁵⁵⁶ Bunlar kendinden olmayanları “ basit, sığ görüşlü, dar düşünceli ve alt tabaka” olarak görüyor, fakirlerin de bulunduğu bir dine girmek istemiyorlardı.⁵⁵⁷

Nûh kavmi servetlerine ve çocuklarına güvenerek böbürlendiler.⁵⁵⁸ Onlara göre insanın değeri güç, kuvvet ve zenginliği ile bilinirdi. Hz. Nûh, ağır şartlar altında yüz yıllar boyu süren davet ve tebliğinden vaz geçmedi.⁵⁵⁹ Kur'ân-ı Kerîm’de bu sürenin 950 yıl olduğu bildirilmiştir.⁵⁶⁰ Fakat servet ve inatla inkârları artan Nûh kavmi, putlarını terk etmedi.⁵⁶¹ Peygamberlerinin samimiyeti karşısında kibirlendiler ve kulaklarını tıkadılar.⁵⁶² Yüce Allah, ilahi beyanıyla Nûh kavminden inananların dışında iman eden kimsenin olmayacağını bildirdi.⁵⁶³ Bunun üzerine Hz. Nûh inanamayanlarla kendi aralarında hükmün verilmesi ve kendisiyle birlikte olan müminlerin kurtulması için dua etti.⁵⁶⁴

Peygamberlerin bedduası ise, ya peygambere işkence etmekten vazgeçmeyen ya da iman etmeyecekleri kesinleşmiş kişiler hakkında olmuştur. Hz. Nûh’un bedduası da bu türdendir.⁵⁶⁵

İnkâr ve inatta ısrar eden Nûh kavmi, tehdit edildikleri azabın gelmesini ısrarla istediler.⁵⁶⁶ Allah Teâlâ, Hz. Nûh’a bir gemi yapmasını emretti. Gemi yapınca Allah’ın emri üzerine gemiye iman edenlerle birlikte her cins hayvandan ikişer çift alındı.⁵⁶⁷

Tufan günü, gökten bardaktan boşalırcasına yağmur yağarken yerden de su fişkırıyordu.⁵⁶⁸ Netice olarak Hz. Nûh ve gemidekiler kurtulurken⁵⁶⁹ geride kalanların

⁵⁵⁶ Hûd 11/27.

⁵⁵⁷ Ali Rıza Yılmaz, *Kur'ân-ı Kerîm'deki Âsi Kavimlerin Helak Oluş Sebepleri Ve Ortak Yönleri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 47.

⁵⁵⁸ Sebe’ 34/35.

⁵⁵⁹ eş-Şuarâ 26/109.

⁵⁶⁰ el-Ankebût 29/14.

⁵⁶¹ et-Tegâbün 64/6.

⁵⁶² Nûh 71/7.

⁵⁶³ Hûd 11/36.

⁵⁶⁴ eş-Şuarâ 26/118.

⁵⁶⁵ Sancar, *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler*, 50.

⁵⁶⁶ Hûd 71/32.

⁵⁶⁷ el-Mü'minûn 23/27.

⁵⁶⁸ el-Kamer 54/11-12.

⁵⁶⁹ el-Ankebût 29/25.

hepsi suda boğularak helak oldu.⁵⁷⁰ Nûh'un (a.s.) çağrılarını dikkate almayan karısı ve oğlu da helak olanların arasında bulunuyordu.⁵⁷¹ Müşriklerin cezalandırma işlemi bittikten sonra Allah Teâlâ, yere ve göğe şöyle seslendi: “Ey toprak suyunu yut! Ey gök sen de suyunu tut!” Su çekildi; hüküm yerini buldu; gemi Cûdî'nin üzerine oturdu; “*Zalimlerin topunun canı cehenneme!*” denildi.⁵⁷² Geminin sonraki nesillere ibret alınması gereken bir işaret olarak bırakıldığı bildirilmiştir.⁵⁷³

Nûh tufanının, evrensel mi yoksa bölgesel mi olduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Fakat Allah Teâlâ Nûh'un (a.s.) soyunu yeryüzünde kalıcı kıldığını bildirmiştir.⁵⁷⁴ Sonrasında farklı ülkelerdeki insanların atalarının tufan geldiği sırada bir bölgede yaşarken, tufandan sonra çeşitli bölgelere dağılarak yeni yerleşim merkezleri kurdukları söylenebilir.⁵⁷⁵

3.3.2. Âd Kavmi

Âd kavminin kıssası, Kur'ân-ı Kerîm'de 14 Mekkî sûrede geçmektedir. İlgili âyetlerde onların yaşamları, peygamberlerini yalanlamaları ve helaka uğramaları anlatılmaktadır. Ayrıca, Hz. Hûd 'un adı ve kavminin yaşadığı bölge (Âhkâf), Kur'ân'da iki ayrı sûreye isim olmuştur.⁵⁷⁶

Hz. Nûh ve ona inananların yaşadığı felaket onların çocukları için “tarih” değerinde idi. Nitekim onlar felaketten gerekli ders ve ibreti alamamışlardı. Nûh'un (a.s.) torunlarından olan ve Âd'ın (a.s.) soyundan gelen Âd kavmi, farklı bir deyişle “Âd'ı Ūlâ”⁵⁷⁷ önceki kavimler gibi putlara tapmaya başladılar. Yaşadıkları yer, Yemen taraflarında bulunan Hadramevt adında bir şehirdi. Bulundukları yerlere “kum tepeleri” anlamına gelen “Âhkâf” adı verilirdi.⁵⁷⁸ Mevdûdî'nin bildirdiğine “Âhkâf bölgesinin bu günkü durumunu gören bir kişi, burada kuvvetli, kudretli, medeni ve görkemli bir milletin yaşadığına inanamaz. Bu bölgenin binlerce yıl önce yemyeşil ve mâmur bir

⁵⁷⁰ eş-Şuarâ 26/119-120.

⁵⁷¹ Nûh 11/42-43; et-Tahrîm 66/10.

⁵⁷² Hûd 11/44.

⁵⁷³ el-Kamer 54/15.

⁵⁷⁴ es-Sâffât 37/77.

⁵⁷⁵ Soykök, *Uygarıkların Çöküşü*, 49.

⁵⁷⁶ Erbaş vd. , *Konularına Göre Kur'ân*, 135.

⁵⁷⁷ en-Necm 53/50.

⁵⁷⁸ Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, 134.

belde olduğu ama tabiat ve iklim değişikliği yüzünden bir çöle dönüştüğü kuvvetle muhtemeldir.”⁵⁷⁹

Âd kavmi, Arabistan’ın en eski ve tanınmış kavimlerinden idi. İhtişamı dillere destan olan bu kavim hakkında sayısız efsaneler vardı.⁵⁸⁰ Bunlar, yüksek tepelere binalar yapma yarışına girmişlerdi. İri yarı, güçlü, kuvvetli⁵⁸¹ son derece kaba tabiatlı insanlardı.⁵⁸² Maddi ve bedensel üstünlük onları son derece kibirli hale getirdi.⁵⁸³ Âd kavminde siyasi iktidar da zalim kişilerin elinde bulunuyordu.⁵⁸⁴ Dinî inanış olarak ise Allah’a inandıkları halde O’na ortaklar koştan, ibadet etmek istemeyen kimselerdi.⁵⁸⁵

Hız. Hûd, kavmine Allah’tan başka ilah olmadığını söyleyerek onları yalnız Allah’a itaate ve kulluk etmeye çağırıyordu.⁵⁸⁶ Fakat Âd kavmi, peygamberlerinin çağrısına kulak asmadıkları gibi Hûd’u (a.s.) aklını yitirmiş olmakla ve yalancılıkla suçladılar.⁵⁸⁷

Âd kavminin ilahî daveti kabul etmeyişlerinin ve Hız. Hûd’a karşı çıkmalarının sebeplerinden birisi de öldükten sonra diriliş gerçeğini ve ahiret hayatını inkâr etmeleri idi. Hız. Hûd’un kavminde, kendilerine verilen nimetlere karşı bir şükürsüzlük hali ve nankörlük vardı. Bu da onları kibre ve isyana sürükledi. Ayrıca, Kulun Rabbi’ne karşı nankörlüğü de O’nu inkâr etmesidir.⁵⁸⁸

Tehdit edildikleri azabın gelmesini isteyen⁵⁸⁹ Âd kavminde, kısa bir süre sonra azabın belirtileri kendini gösterdi. Yağmurlar kesilip su kaynaklarının kurummasıyla birlikte bitki ve ağaçlar susuzluktan sararıp soldu, hayvanları telef oldu ve ekinlerden mahsul alınamadı. Meşhur İrem bağları yok oldu. Güçlü, kuvvetli insanlar bir yudum suya muhtaç hale geldiler.⁵⁹⁰

Hız. Hûd, helake sürüklenen kavmini imana, Allah’a tövbe etmeye çağırdı. Bu takdirde Allah’ın kendilerine bol bol yağmur, güç ve kuvvet vereceğini bildirdi.⁵⁹¹

⁵⁷⁹ Mevdûdî, *Tevhit Mücadelesi*, 389.

⁵⁸⁰ Mevdûdî, *Tevhit Mücadelesi*, 388.

⁵⁸¹ A’râf 7/69.

⁵⁸² Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, 135.

⁵⁸³ Fussilet 41/15.

⁵⁸⁴ Hûd 11/ 59.

⁵⁸⁵ A’râf 7/70.

⁵⁸⁶ A’râf 7/65.

⁵⁸⁷ el-Hâkka 69/4.

⁵⁸⁸ el-Mü’minûn 23/35-37; Erbaş vd. , *Konularına Göre Kur’ân*, 141.

⁵⁸⁹ el-A’râf 7/70.

⁵⁹⁰ Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, 141; Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*, 52-53.

⁵⁹¹ Hûd 11/52.

Âd kavmine hiç bir çağrı fayda vermiyordu. Bir gün ufku kaplayan siyah bir bulutun kendilerine doğru gelmekte olduğunu gördüler. Bu bulutun kendilerine yağmur getireceğini artık kuraklık ve kıtlığın son bulacağını düşünerek sevindiler.⁵⁹² Hz. Hûd ise kavmine, gelmekte olanın her şeyi mahvedecek olan, acıklı, azap yüklü bir rüzgâr olduğunu söyledi.⁵⁹³

Hak ettikleri cezanın gelip çattığı Âd kavmine Allah Teâlâ, “Azabım ve uyarılarım nasılmış bir bakın!”⁵⁹⁴ buyurdu. Çünkü inkârcıların üzerlerine, son derece dondurucu ve her şeyi yok eden bir rüzgâr gönderilmişti. Rüzgâr, öylesine şiddetli bir kasırgaya dönüşmüştü ki insanların kurumuş hurma ağaçları gibi düşüp ölmelerine sebep oluyordu.⁵⁹⁵

Netice olarak Âd kavmi, Allah’ın kendilerine düşman olmasından dolayı ya da onları yok etmek istediği için helak olmadı. Aslında kendi mezarlarını kendileri kazdılar. Allah Teâlâ onlara düzelmeleri için düşünme fırsatı verdi ve imkânlar sağladı. Peygamberler yolladı. Fakat onlar isyân ve küfürlerinde devam ederek âdeta felaketi bekler olmuşlardı. Onlara hiçbir şeyin fayda vermeyeceğini bilen Cenâb-ı Hak, nihayet hak ettikleri cezayı verdi.⁵⁹⁶

Âd kavminin helak oluş sebeplerinden bazıları âyetler bağlamında şu şekilde sıralanabilir: ⁵⁹⁷ Kendilerine verilen nimetlerden dolayı şırmaları ve nankörlük etmeleri⁵⁹⁸, küfürde ısrar ederek azabı istemeleri⁵⁹⁹, kibirlenmeleri ve peygamberleri küçümsemeleri⁶⁰⁰, peygamberlerini ve ahireti yalanlamaları⁶⁰¹, dünyada hiç ölmeyecek, ebedî kalacakmış gibi davranmaları olmuştur. ⁶⁰² Görüldüğü gibi Âd kavmi kendilerinden kaynaklanan sebeplerden dolayı helak edilmişlerdir.

⁵⁹² el-Ahkâf 46/24; Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, 142; Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*, 53.

⁵⁹³ el-Ahkâf 46/24.

⁵⁹⁴ el-Kamer 37/21.

⁵⁹⁵ ez-Zâriyât 51/42; el-Hâkka 69/7; Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, 145; Mehmet Paçacı vd. , *Hayat Rehberi Kur’ân*, 144.

⁵⁹⁶ Mevdûdi, *Tevhit Mücadelesi*, 391.

⁵⁹⁷ Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*, 54-55.

⁵⁹⁸ eş-Şuarâ 26/132-134; el-A’râf 7/69.

⁵⁹⁹ eş-Şuarâ 26/136; el-Ahkâf 46/22.

⁶⁰⁰ Hûd 11/54; el-A’râf 7/66.

⁶⁰¹ Hûd 11/53; eş-Şuarâ 26/137; el-Mü’minûn 23/35-37.

⁶⁰² eş-Şuarâ 26/128-129.

3.3.3. Lût Kavmi

Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan helak olan kavimlerden birisi de Lût kavmidir. Hz. Lût'un 14 sûrede, yüzden fazla âyette peygamberliği ve mücadelesi anlatılmaktadır.⁶⁰³ Hz. Lût, Hz. İbrahim'in yeğenydi. Amcası İbrahim ile Irak'tan çıkıp belli bir süre Suriye, Filistin ve Mısır'da dolaşan Lût (a.s.), bir yandan vaaz ve irşadın inceliklerinden bir yandan da tebliğin zorluklarından haberdar oluyordu.⁶⁰⁴ Sonra amcasından ayrılarak "Ölü deniz" diye de bilinen Lut gölünün kıyısı olan, Sedum (Sodom) ve Âmûre (Gomore) bölgesine yerleşti. Kur'ân'da yıkılıp yok olan, altı üstüne getirilen bu yerleşim yerlerine "mü'tefikât" adı verilmiştir.⁶⁰⁵ Hz. Lût bu bölgede dalalette son haddine varmış, ahlakı oldukça bozuk bir milletin ıslahı ile görevlendirildi. Kur'ân'da bu toplumdan "Lût'un kardeşleri" diye bahsedilir.⁶⁰⁶

Hz. Lût, kavmini Allah'a karşı gelmekten sakınmaları gerektiğini, kendisinin güvenilir bir peygamber olduğunu, bunun karşılığında bir ücret istemediğini belirterek kendisine itaate çağırırdı.⁶⁰⁷ Kavmi ise peygamberlerinin çağrısını dikkate almadı.⁶⁰⁸ Hz. Lût, kavmini bir yandan Allah'a imana davet ederken diğer yandan da ahlaksız fiillerini gündeme getiriyordu. Çünkü Lût kavmi, hepsinden farklı bir sapkınlık içindeydi. Evlisiyle bekârıyla cinsel bir sapkınlığa yönelmişlerdi. Lût (a.s.), onlara yaptıklarının bir iğrençlik ve hayâsızlık olduğunu, onların haddi aşan bir topluluk haline geldiklerini bildirdi.⁶⁰⁹ Lût kavminin sapkınlığı sadece kendi aralarında kalmamıştı. Yaşadıkları bölge işlek bir yol üzerinde olduğu için yoldan gelip geçenlere de sarkıntılık ediyorlardı. Aşırılıkta sınır tanımayan bu halk, tamamen yoldan çıkmış durumdaydı.⁶¹⁰

İnkârcı kavim, peygamberlerini davetinden vazgeçmezlerse yurtlarından çıkarmakla tehdit ettiler.⁶¹¹ Hz Lût kavmini Allah'ın azabıyla uyarıp korkutsa da onlar bunu kuşkuyla karşıladılar.⁶¹² Düşmanca tavırlarını sürdürerek azabın gelmesini istediler.⁶¹³ Lût'un (a.s.) tüm çabalarına rağmen kavminin çirkinliklerden vaz

⁶⁰³ Mehmet Paçacı vd. , *Hayat Rehberi Kur'ân*, 254.

⁶⁰⁴ Mevdûdî, *Tevhit Mücadelesi*, 408.

⁶⁰⁵ Mehmet Paçacı vd. , *Hayat Rehberi Kur'ân*, 258.

⁶⁰⁶ Kâf 50/13; Mevdûdî, *Tevhit Mücadelesi*, 408; Mehmet Paçacı vd. , *Hayat Rehberi Kur'ân*, 258.

⁶⁰⁷ eş-Şuarâ 26/161.

⁶⁰⁸ el-Kamer 54/33.

⁶⁰⁹ el-A'râf 7/80-81; el-Ankebût; 29/28; Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*, 68.

⁶¹⁰ el-Ankebût 29/28-29; eş-Şuarâ 26/166; el-Enbiyâ 21/74; Mehmet Paçacı vd. , *Hayat Rehberi Kur'ân*, 258.

⁶¹¹ eş-Şuarâ 26/167.

⁶¹² el-Kamer 54/36.

⁶¹³ el-Ankebût 29/29.

geçmeyecekleri kesinleşmişti. Aslında onlar tercihleri yüzünden adım adım yok oluşa doğru yaklaşıyorlardı.⁶¹⁴

Lût kavmini helak etmek için insan suretinde gelen melekler önce Hz. İbrahim'e uğradılar. Ona Hz. İshak ve Hz. Yakub'u müjdelediler. Sonra da Lût kavmini cezalandırmak için gönderildiklerini söylediler.⁶¹⁵ Hz. İbrahim, Lût kavmine yönelik azap hakkında tartışmaya başladı. Yeğeni hakkında endişeleniyordu. Çünkü o, yufka yürekli ve yumuşak huylu biriydi.⁶¹⁶ Melekler ona inkârcıların helak edileceğini, Lût'un (a.s.) hanımı hariç ailesinden hepsinin kurtulacağını bildirdiler.⁶¹⁷

Hz. İbrahim'in yanından ayrılan melekler Lût'un (a.s.) yanına geldiler.⁶¹⁸ Hz. Lût onları görünce halkının kendilerine kötülük yapmasından endişe ederek "Siz buralarda tanınmayan kişilersiniz" dedi.⁶¹⁹ Melekler kendilerinin Allah'ın elçileri olduklarını bildirdiler ve gecenin sonunda ailesini yola çıkarmasını, kendisinin de arkadan giderek şehri terk etmesini istediler.⁶²⁰ Bu sırada halk, Lût peygamberin evine misafirlerin geldiği haberini almıştı.⁶²¹ Başlarına gelecek olan felaketten habersiz olan kavmi, Lût'a (a.s.) misafirlerin dışarı çıkması için bağıryorlardı. Bunun üzerine Hz. Lût: "*Şu bozguncular topluluğuna karşı bana yardım et Rabbim!*" diye dua etti.⁶²²

Saldırganlar, misafirleri almaya çalışırlarken hiç beklemedikleri bir durumla karşılaştılar. Allah tarafından gözleri kör edildi. Melekler, Hz. Lût ve ailesine sabah olmadan şehrin dışına çıkmaları gerektiğini öğütlediler. Lût (a.s.) ve ailesi şehri terk eder etmez kavmine büyük bir azap indi.⁶²³

Lût kavminin azabı, korkunç bir sesin duyulması ile başladı.⁶²⁴ Sabaha doğru kalıcı bir azap onları yakaladı.⁶²⁵ Duyulduğunda kulakları sağır eden yüksek bir sesle⁶²⁶ birlikte Allah katında işaretlenmiş taşlar Lût kavminin üzerine yağmaya başladı.⁶²⁷

⁶¹⁴ Mehmet Paçacı vd. , *Hayat Rehberi Kur'an*, 259.

⁶¹⁵ el-Ankebût 29/ 31; Mevdûdi, *Tevhit Mücadelesi*, 413; Soykök, *Uygarlıkların Çöküşü*, 669.

⁶¹⁶ Hûd 11/74-75.

⁶¹⁷ el-Ankebût 29/32; el-Hicr 15/58-59.

⁶¹⁸ Hûd 11/77; el- Ankebût 29/33.

⁶¹⁹ el- Hicr 15/62.

⁶²⁰ el- Hicr 15/65.

⁶²¹ el- Hicr 15/67.

⁶²² el- Ankebût 29/30.

⁶²³ Mevdûdi, *Tevhit Mücadelesi*, 415; Mehmet Paçacı vd. , *Hayat Rehberi Kur'an*, 261.

⁶²⁴ el-Hicr 15/73.

⁶²⁵ el-Kamer 54/38.

⁶²⁶ el-Hicr 15/73.

⁶²⁷ Hûd 11/82-83; Mehmet Paçacı vd. , *Hayat Rehberi Kur'an*, 262.

Lût kavmi büyük bir sarsıntı ve taş yağmuruyla tarihten silinirken Hz. Lût, karısı hariç ailesinin diğer bireyleriyle kurtulmuş ve ağırlıklı görüşe göre Şam topraklarına gitmiştir.⁶²⁸ Özet olarak;

“Lût kavmi sadece deprem ve zelzele ile değil, meleklerin de müdahalesi ile büyük bir patlama, topyekûn Sodom halkının göklere çıkarılması, ters çevrilip yere çakılması, bu arada göklere fırlayan lavlar ve petrol gazları ile alev alarak pişmiş tahaccür etmiş toprağın yağması ile de helak olmuştur.”⁶²⁹

“*Ve orada, acı veren azaptan korkanlar için bir işaret bırakmış olduk.*”⁶³⁰

Âyetinde geçen işaret Lût gölünün güney kısmıdır. Lissan adındaki küçük yarımada'nın güneyindeki bölümün sonradan ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. 1965 yılında Amerikalı arkeologlardan oluşan bir ekip, kazılar esnasında Lissan Yarımadası'nda büyük bir mezarlığı ortaya çıkarmıştır. Burada 20 binden fazla mezarın bulunduğu tesbit edilmiştir. Bu durumdan yakın bir yerde büyük bir şehrin bulunduğu kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca bu buluş bahsi geçen şehrin yere battığı tezini de güçlendirmektedir. Lût gölünün güney kısmında felaketin belirtileri de büyük kara lekeleri, yanmış taşlar, soğumuş lavlar ve tabii gaz kalıntıları şeklinde buralarda bir gün kıyametin koptuğu izlenimi uyandırmaktadır.⁶³¹ Felakete uğrayan bölge Hicaz'dan Suriye'ye; Irak'tan Mısır'a giderken görülmektedir.⁶³²

Sonuç olarak Lût kavmi; inkârcı⁶³³, homoseksüel⁶³⁴, zâlim⁶³⁵, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran⁶³⁶, cahil⁶³⁷ ve günahkâr bir kavim oldukları için⁶³⁸ helak edilmişlerdir.⁶³⁹

3.3.4. Şuayp Kavmi/Medyen ve Eyke Kavmi

Hz. Şuayp'ın Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak gönderildiği bildirilmiştir. Medyen ve Eyke halkının iki farklı kavim olduğu düşünülmektedir.

⁶²⁸ el-Enbiyâ 21/71; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 258; Mehmet Paçacı vd. , *Hayat Rehberi Kur'ân*, 262.

⁶²⁹ Muharrem Yıldız, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm Açısından Âd-Semûd ve Lût Kavimleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988), 191.

⁶³⁰ ez-Zâriyât 51/37.

⁶³¹ Mevdûdi, *Tevhit Mücadelesi*, 418.

⁶³² Mevdûdi, *Tevhit Mücadelesi*, 408.

⁶³³ el-Hac 22/43; eş-Şuarâ 26/160.

⁶³⁴ el-Hac 22/43; eş-Şuarâ 26/165; en-Neml 27/54.

⁶³⁵ el-Ankebût 29/31.

⁶³⁶ el-Ankebût 29/30.

⁶³⁷ eş-Şuarâ 26/166.

⁶³⁸ el-Hicr 15/58.

⁶³⁹ Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*, 71.

Çünkü Şuayb'ın (a.s.) Medyenliler'e gönderildiğini bildiren âyette “kardeşiniz” ifadesi kullanılmış ⁶⁴⁰ fakat Ashâb-ı Eyke'den bahseden âyette “kardeşlik” lafzı kullanılmamıştır. ⁶⁴¹ Mevdûdî'ye göre Medyen ve Eyke aynı ırka mensup farklı bölgelerde yaşayan iki ayrı kabileydi. ⁶⁴²

Medyen, Hz. İbrahim'in oğludur. Onun nesebinden gelen kavme de Ehl-i Medyen denilmekteydi. Yaşadıkları bölgeye de bu isim verilmişti. ⁶⁴³ Bu bölge; Hicaz'ın kuzey batısında, Filistin'in güneyinde, Kızıldeniz ve Akabe körfezine kadar uzanan, bugünkü Suudi Arabistan sınırları içinde kalan bir şehirdir. ⁶⁴⁴

Eyke, “birbirine geçen sık ağaçlık yer”⁶⁴⁵ anlamındadır. Farklı bir rivayete göre Eyke; “yumuşak ağaç bitiren bataklık demek olup Medyen'e doğru deniz sahilinde bulunan bir yerin adıdır.” Bahsi geçen kavme “Ashab-ı eyke” denilmesinin sebebi yaşadıkları yere nisbet edilmesi ya da “eyke” adında bir ağaca tapmalarından dolayıdır. ⁶⁴⁶

Aynı manevi hastalığa tutulan Medyen ve Eyke halkı, Yemen'den Suriye'ye, Basra körfezinden Mısır'a kadar uzanan dünya ticaret yollarının üzerinde bulunuyorlardı. Bu işlek ticaret yolları üzerinde başka ülkelerden gelen ticaret kabilelerinden haraç alıyor, bu yolların emniyetini bozarak huzursuzluğa sebep oluyorlardı. ⁶⁴⁷ Ticarete ün kazanan bu iki kavim bu durumu kötüye kullandıkları için Arabistan'da herkesin diline düşmüştü.

Ölçü ve tartıyı kendi lehlerine eksik yapmaları ve ticari ahlaksızlıkları, kendilerince normal görünür olmuştu. Putperest bir toplum olmaları ve ahirete inanmamaları, zulüm ve haksızlıkta zirveye çıkmalarına sebep oldu. Netice olarak başta Müslüman olan bu halk sonraları müşrik ve ahlaksız bir toplum haline geldi. ⁶⁴⁸

Yüce Allah Medyenlilere kendi içlerinde yetişmiş olan Şuayb'ı (a.s.) elçi olarak gönderdi. ⁶⁴⁹ Hz. Şuayb, kavmini bir yandan Allah'a ve ahiret gününe imana

⁶⁴⁰ el-A'râf 7/85.

⁶⁴¹ eş- Şuarâ 26/176-180.

⁶⁴² Mevdûdî, *Tevhit Mücadelesi*, 357-358.

⁶⁴³ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* (İstanbul: irfan Yayımcılık,2001), 548.

⁶⁴⁴ Mevdûdî, *Tevhit Mücadelesi*, 358; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 548.

⁶⁴⁵ İsfahânî, *Müfredât*, 108.

⁶⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/217; Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*, 72.

⁶⁴⁷ el- Arâf 7/86; Mevdûdî, *Tevhit Mücadelesi*, 425-426.

⁶⁴⁸ el- Arâf 7/86; Hûd 11/84; Mevdûdî, *Tevhit Mücadelesi*, 425; Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*,73.

⁶⁴⁹ el- Arâf 7/85; Hûd 11/84; el-Ankebût 29/36.

çağırıyor diğer yandan da bozgunculuk ve fitne çıkarmamaları, ölçü ve tartıyı tam yapmaları, kimsenin malını gasp etmemeleri konularında uyarılarda bulunuyordu.⁶⁵⁰

Medyenliler, Şuayb'ın (a.s.) telkin ettiği ahlak kurallarını, sahtekârlığa ve hileye dayalı işlerine engel olacağı için reddettiler. Bununla birlikte peygamberleri Şuayb'ı (a.s.) alaya alıyor, onun büyülendiğini, kendileri gibi bir insan olduğunu söyleyerek Allah'ın elçisine meydan okuyorlardı.⁶⁵¹

Hiz. Şuayb, geçmiş kavimlerin akıbetlerini hatırlatarak uyarılarına şöyle devam etti:

*“Ey kavmin! Sakın bana karşı muhalefetiniz sizi, Nûh kavminin veya Hûd kavminin başlarına gelenlerin benzeri bir musibetin başınıza gelmesine sebep olacak günahlar işlemeye sürüklemesin! Lût kavmi zaten sizden uzak değildir. Rabbinizden bağışlanmayı dileyin, sonra O'na tövbe edin. Muhakkak ki rabbimin merhameti ve sevgisi boldur.”*⁶⁵²

Azgınlık ve kibirde ileri giderek inkârlarına devam eden kavmin önde gelenleri, Hiz. Şuayb'ı taşıyarak öldürmekle⁶⁵³, davetinden vaz geçmezse, onu ve ona tâbi olanları baskı ve şiddet uygulayarak sürgüne göndermekle tehdit ettiler.⁶⁵⁴ Bunlarla da yetinmeyen Medyen halkı: “Eğer doğru sözlü isen, haydi üstümüze gökten azap yağdır.”⁶⁵⁵ diyerek azabın gelmesini istedi.

Uyarılara rağmen inkârda direnen ve iflah olmayanlar için yapılacak bir şey kalmamıştı. Netice olarak kâfirler, korkunç bir gürültü ile gelen patlama ve şiddetli bir sarsıntıyla yere yığılıp kaldılar. Acı bir azapla yok olup gittiler. Yurtları da sanki daha önce orada kimse yaşamamış gibi ıpıssız kalmıştı.⁶⁵⁶ Allah Teâlâ, Hiz. Şuayb'ı ve iman edenleri ise kurtardı.⁶⁵⁷

Eyke halkı da kendilerine peygamber olarak gönderilen Hiz. Şuayb'ı yalanladı ve manevi problemleri yakın olan Medyenlilerle benzer bir süreçte helak oldular.⁶⁵⁸

⁶⁵⁰ el-Ankebût 29/36; Hûd 11/85.

⁶⁵¹ eş-Şuarâ 26/185-187.

⁶⁵² Hûd 11/89-90.

⁶⁵³ Hûd 11/91.

⁶⁵⁴ el-A'râf 7/86-88; Erbaş vd. , *Konulu Tefsir*, 285.

⁶⁵⁵ eş- Şuarâ 26/187.

⁶⁵⁶ el-A'râf 7/91; el-Hicr 15/78-79; eş-Şuarâ 26/189; el-Ankebût 29/37; Erbaş vd. , *Konulu Tefsir*, 288.

⁶⁵⁷ Hûd 11/94.

⁶⁵⁸ Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*, 76.

Eykeliler'in helakleri "Gölge günü"⁶⁵⁹ diye bilinen bir günde gerçekleşti. Elmalılı'nın bildirdiğine göre:

*"Zulle Günü (Gölge Günü); rivayet olunduğuna göre Yüce Allah bunlara yedi gün, yedi gece şiddetli bir hararet musallat kılınmış, nefesleri tıkanmış. Evlerinin içersine sokulmuşlar duramamışlar, ovaya fırlamışlar. Bir bulut güneşe gölge olmuş, bir serinlik bir rahat duyar gibi olmuşlar; birbirlerine seslenerek altına toplanmışlar. O zülle, o gölgelik Allah tarafından bir ateş halinde üzerlerine inmiş, hepsini yemiş bitirivermiş. Bu şekilde üzerlerine istedikleri gibi gökten bir parça düşürülmüş demektir."*⁶⁶⁰

Medyen ve Eyke kavminin helak edilme sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:⁶⁶¹

- a. İnkârcı, fesat çıkaran ve zalim olmaları⁶⁶²,
- b. Ölçü ve tartıda hile yapmaları ve adaletsiz olmaları⁶⁶³,
- c. Peygamberleri ve müminleri tehdit ederek dinlerinden döndürmeye çalışmaları.⁶⁶⁴

Hiz. Şuayb'ın uyarısı, tevhit ilkesinin yanı sıra ticaret ahlakıyla da ilgili olmuştur.⁶⁶⁵ Dolayısıyla peygamberlerin görevi sadece tevhide davetle sınırlı değildir. Onlar haksızlıklara bulaşmamış, ahlaklı bir toplumun inşası için de mücadele etmişlerdir. Netice itibarıyla, İlâhi değerlere engel olan, hak hukuk tanımayan bozguncuların akıbetleri helakla sonuçlanmıştır.⁶⁶⁶

⁶⁵⁹ eş-Şuarâ 26/189.

⁶⁶⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/113-114.

⁶⁶¹ Soykök, *Uygurlukların Çöküşü*, 76.

⁶⁶² el-A'râf 7/86, 93, 102; Hûd 11/94; el-Hicr 15/78.

⁶⁶³ el-A'râf 7/85; Hûd 11/81, 103; eş-Şuarâ 26/185.

⁶⁶⁴ el-A'râf 7/86.

⁶⁶⁵ Erbaş vd. , *Konulu Tefsir*, 280.

⁶⁶⁶ Erbaş vd. , *Konulu Tefsir*, 288.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm, insanları dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmaya çalışan bir hidayet rehberidir. Bu bağlamda ilahi mesajın muhataba sunulmasında en çok kullanılan metot kıssalardır. Kur'ân kıssaları, geçmişte yaşanmış olayların belli maksatlarla muhatabına etkili bir şekilde anlatılmasıdır. Kıssalar, kaynağı Kur'ân olan yaşanmış tarihî gerçeklerdir. Kıssaların anlatılma gayelerinden bazıları şöyledir: Tevhit inancını hâkim kılmak, peygamberlerin tebliğ ettiği dinlerin birliğini ortaya koymak, peygamberlere ve müminlere moral vermek, ibretlik hadiselerden gereken dersin alınmasını sağlamak ve insanları şeytana karşı uyarmaktır.

Hiz. Salih kıssasında, üzerinde çalıştığımız sûrelerin tamamı Mekkîdir. Âyetlerin üslubundan bu kıssanın önceden Mekkeliler tarafından da bilindiği anlaşılmaktadır. Semûd kavminin yaşadığı bölge, Mekke yakınlarında ve onların yolculukları esnasında görebilecekleri bir yerdedir. Dolayısıyla Allah Teâlâ onların bildikleri ve izlerine şahit oldukları bir olay üzerinden ibret almalarını istemiştir.

Kronolojik tefsire göre ele aldığımız çalışmada, konumuzla ilgili âyetlerin, müşriklerin müminlere eziyetlerinin arttığı dönemlerde nazil olduğunu gördük. Bu doğrultuda nüzul sırasına göre tefsir yönteminin Kur'ân'ın indiği ortam hakkında bilgi verdiğine şahit olduk. Mesela Fecr sûresinde, Semûd kavminin güç ve ihtişamlarına rağmen azgınlıkları neticesinde helak olmaktan kurtulamadıkları belirtilmiştir. Burada öncelikle, vahyin ilk muhatapları olan Mekke müşriklerine uyarı ve tehdit vardır. Şems sûresinde, Semûd kavminin, peygamberlerini yalanlamaları ve kendilerine mucize olarak gönderilen deveyi öldürmeleri sonucunda, feci bir şekilde helak olmalarından bahsedilmektedir. Bu sûrede de âyetlerin indiği dönemde haddi aşan müşrikler, kötü akıbete karşı uyarılmış, Hiz. Peygamber teselli edilmiştir. Âyetlerin, nazil olduğu dönemin sosyal ve dini ortamını yansıtmaları yanında alınması gereken mesajların da evrensel olduğunu tespit ettik.

Salih'in (a.s.) kıssası, Hiz. Peygamber zamanında yaşanan, iman ve küfür mücadelesindeki gidişata göre bölümler halinde anlatılmıştır. Bununla birlikte, bazı ifade ve olayların farklı sûrelerde tekrar edildiğini görmekteyiz. Mesela, Semûd kavminin peygamberlerine sarf ettikleri alay ve inkâr içeren sözleri, mucize deveyi öldürmeleri ve helak olmaları en çok tekrar edilen konulardır. Bunun yanında, tekrar edilen âyetler dikkatle incelendiğinde yapılanın tam bir tekrar olmadığı anlaşılmaktadır.

Çünkü tekrar edilen her bölümde kıssaya yeni bir unsur eklenmiş ve olaya farklı zaviyeden bakılmıştır.

Hız. Salih'in sabırla yürüttüğü tevhit mücadelesine ve mucize deveye yaklaşmamaları konusunda uyarılarına rağmen kavmin önde gelenleri, mucize deveyi öldürüp, azgınlık ve inkârda ileri giderek azaba uğradılar. Bunun yanında Hız. Salih'e tabi olan, müstekbir gruba boyun eğmeyen az sayıdaki müminleri Allah Teâlâ helak olmaktan kurtardı. Mal ve kuvvetleriyle övünen, peygamberlerine tuzak kuran önde gelenlerin ansızın gelen bir azapla helak olmaları, Hız. Salih'in ve müstekbirlerin zayıf gördüğü az sayıdaki grubun kurtulmalarında alınacak ibretler vardır. Nitekim Yüce Allah, mümin kullarını yardımsız bırakmayan, inkârcı zorbalardan da intikam alandır.

Semûd kavminin, Salih'i (a.s.) yalanlamaları, beşer bir peygamber istemediklerini söylemeleri ve peygamberlerine suikast girişiminde bulunmaları akıllara Hız. Peygamber'in de aynı itham ve olaylara maruz kaldığını getirmektedir. Allah Teâlâ bu kıssa üzerinden Hız. Peygamber'e, inkârcıların tepkilerinin ve peygamberlerin imtihanlarının benzerliğini hatırlatarak tesellide bulunmuş, moral vermiştir.

İncelediğimiz sûrelerin genelinde Semûd kavmi, kendileri gibi helak olan Nûh, Hûd, Lût, Şuayb kavimleriyle birlikte arka arkaya anlatılmıştır. Bu da bize, helak olan kavimler içersinde Semûd kavminin yerini ve kavimlerin helak sebeplerini düşündürmektedir. Helak olan kavimlerle ilgili olan üçüncü bölümde de şu hatırlatmalarda bulunabiliriz:

Nûh kavmi, putlara taptı ve peygamberlerini yalanladı. Servetlerine ve çocuklarına güvenerek büyüklük tasladı. Netice olarak Hız. Nûh ve ona tabi olanlar kurtulurken ondan yüz çevirenler tufan ile helak oldular.

Âd kavmi, Nûh tufanından gereken dersi almadılar. Maddi ve bedensel üstünlükleriyle kibirlenerek zulümde ileri gittiler. Putlara tapmalarının yanında ahirete de inanmadılar. Peygamberleri Hız. Hûd'u yalancı ve akılsız olmakla suçladılar. Sonunda, kasırgaya dönüşen dondurucu bir rüzgârla helak oldular.

Lût kavmi de peygamberlerini yalanlayarak inkârcı ve zalim oldu. Cinsel sapkınlıkta bulunan bu kavim, hayâsızlıkta ileri giderek yoldan çıktılar. Netice itibarıyla de büyük bir sarsıntı ve taş yağmuruyla helak oldular.

Medyen ve Eyke halkı ölçü ve tartıda hile yaptılar. Peygamberleri olan Şuayp'a (a.s.) ve ona tabi olanlara eziyet ederek zalimlerden oldular. Sonunda, korkunç bir gürültü ile gelen patlama ve şiddetli bir sarsıntıyla yere yığılıp kalarak helak oldular.

Âd kavminden sonra gelen Semûd kavmi de onların helak olmasından ibret almadı. Semûd toplumu da Allah Teâlâ'yı ve peygamberlerini yalanladılar. Kendilerine, istedikleri mucize deve gönderildi ve ona zarar vermemeleri konusunda uyarıldılar. Buna rağmen deveyi kestiler.

Semûd kavmi içinde kendini üstün gören *müstekbir* grubu, iman edenleri *zayıflar* olarak gördüler ve toplum arasında fesat çıkardılar. Kayaları oyarak sağlam binalar yapan Semûd kavmi, güç ve mallarından dolayı şımardılar ve azgınlıkta ileri gittiler. Öyle ki peygamberlerine suikast kurdular. Hiç ölmeyecek gibi hayat süren Semûd kavmi, sağlam evleri sayesinde helak olmaktan kurtulacaklarını sandılar. Fakat şiddetli bir ses ve sarsıntı neticesinde hayvanların ezdiği kuru otlar misali helak oldular.

Helak olan kavimler, tarihin tekerrür ettiğinin bir kanıtıdır. Zira ortam ve şartlar değişse de toplumların davranışları değişmemiş, tevhit ve şirk mücadelesi devam etmiştir. Hz. Salih kıssasını çalışmamız neticesinde, Allah Teâlâ'nın, gönderdiği peygamberini ve ona tabi olanları sayıca az da olsalar yardımıyla desteklediğini tesbit ettik. Buna karşılık, sayıca çok olan inkârcıların, sağlam kalelerde de olsalar helak olmaktan kurtulamadıklarına, Yüce Allah'ın onların tuzaklarını boşa çıkardığına şahit olduk.

Kavimlerin, kendi elleriyle işledikleri birçok günahattan dolayı helak olduklarını âyetler ışığında sıraladık. Toplumların ve bireylerin, vahiy karşısında verdikleri olumlu ya da olumsuz tepkilerin onların akıbetlerini hazırladığına şahit olduk. Peygamber kıssalarını ibret nazarıyla okuyarak gereken dersleri çıkarmanın, Kur'an'ın hedeflediği insan ve toplum tipinin oluşması açısından oldukça önemli olduğu kanaatine vardık.

Sonuç olarak denilebilir ki, geçmiş milletlerden haber vererek geleceği aydınlatan ve bu günümüze ışık tutan kıssalar, kronolojik olarak ele alındığında bizleri âyetin indiği ortama götürmektedir. Bu yöntemle anlatım daha anlaşılır ve etkili bir hal almaktadır. Geçmişte yapılmış hatalara düşmemek için peygamber kıssalarının Kur'an ışığında titizlikle incelenmesi ve gereken derslerin çıkarılması gerekmektedir. Diğer peygamber kıssalarının da bu doğrultuda ele alınmasının faydalı olacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

- Ateş, Bünyamin – Dikmen Mehmet. *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Yeni Asya Yayınevi, 2016.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1964.
- Bulut, Halil İbrahim. “Mucize”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/348-351. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Çalışkan, Necmettin. “Nüzul Sırasına Göre Tefsir Yaklaşımının Kur’ân Yorumuna Etkisi (Beyân’ul-Hak Örneği)”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/40 (Aralık 2017), 398-422.
- Çayır, Veli. *Kur’ân Kıssalarında İnsan Tipleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Çelebi, İlyas. “Şeytan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/101-103. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Çelik, Ahmet. “Birey ve Toplumun Islahı Açısından Kur’an Kıssaları”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Haziran 2005), 54-87.
- Çınar, Aziz. *İnkâr Bahaneleri*. Ankara: DİB Yayınları, 2020.
- Demir, Şehmus. *Mitoloji Kur’ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2003.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru’l-hadîs*, Kâhire: Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-Arabiyye, 1383.
- Doğan, Ahmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.
- Eriş, Cahit. *Kur’ân’da İsimleri Geçen Peygamberler, Hayat Hikâyeleri ve Mucizeleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Eroğlu, Muhammed. “Hûd Sûresi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/281-282. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Esed, Muhammed. *Kur’ân Mesajı Meal Tefsir*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.

- Ferâhidî, Ebû Abdurrahman el-Halil b. Ahmed b. Amr. *Kitâbu'l-'Ayn*. 8 Cilt. thk. Mehdi el-Mahzûmî – İbrahim es-Samerâî. Dâr'ul-Mektebeti Hilal, ts.
- Gözeler, Esra. *Kur'ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesi*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016.
- Güç, Ahmet. "Salih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/31-32. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Güldemir, Ömer. *Kur'ân-ı Kerîm Kıssaları ve İlâhi Mesajlar*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Harman, Ömer Faruk. "Hicr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/454-455. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Hatîb, Abdülkerîm. *el-Kasasü'l-Kur'ân fî Mantûkâh ve Mefhûmih*. Kahire: y.y. , 1964.
- Işık Emin. "Hakka Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/202- 203. TDV Yayınları, 1997.
- Işık, Emin. "A'râf Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/259-261. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Işık, Emin. "Fecr suresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/290- 291. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Işık, Emin. "Fussilet Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/228-229. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tûnusiyye, 1984.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *Âyet ve Hadislerle Peygamberler Tarihi*. 2 Cilt. terc. Hanefî Akın İstanbul: Çelik Yayınevi, 2017.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*. 8 Cilt. Dâru Taybe li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1999.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, 3. Baskı, 1993.
- Kara, Mustafa. *Güncel Değeri Açısından Kur'ân Kıssaları*. Samsun: Selamet Yayınları, 2011.
- Karaman, Fikret vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları, 2006.

- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Kattân, Mennâ' Halîl. *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Riyad: Mektebetü'l-Ma'ârif li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2000.
- Kırca, Celal. "Semud". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/500-501. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Koçyiğit, Hikmet. "Kur'ân'ın Nüzul Sırasına Göre Tefsir Edilmesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/23 (2013), 183-201.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Köksal, Mustafa Asım. *Peygamberler Tarihi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Kurt, Yaşar. "Kur'ân'ın Nüzul Süreci ve Nüzul Sırasını Esas Alan Tefsir Üzerine". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33/33 (Temmuz 2012), 5-39.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. 17 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Mevdûdî, Ebû'l A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.
- Mevdûdî, Ebu'l A'lâ. *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2014.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevrûd el-Hanefî. *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2011.
- Müslim, "Zühd", Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahihu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî Beyrut: Matbaatu Îsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, 1374/1955.
- Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*. terc. Yaşar Kandemir vd. İstanbul: Erkam Yayınları, 2001.
- Okumuş, Mesut. *Kur'ân'ın Kronolojik Okunuşu*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2009.

- Öztürk, Mustafa. *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti* İstanbul: Kur'ân Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2016.
- Paçacı, Mehmet. vd. *Hayat Rehberi Kur'ân Konulu Tefsir*. 5 Cilt Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, 2021.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *Mefâtihi'l-gayb*. 28 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420.
- Sabûnî, Muhammed Ali. *Peygamberlik ve Peygamberler*. çev. Suat Cebeci - Bilal Delice İstanbul: Kültür Yayınları, ty.
- Salih, Subhi. *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Dersaadet, t.y.
- Sancar, Cemalettin. *Kur'ân'da Helak Olan Kavimler*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. "Kur'ân'a Göre Müşrikler ve Putperestler". *İslami Araştırmalar Dergisi* 1 (Temmuz 1986), 26-32.
- Sayı, Ali. "Kur'ân'da Kıssa Kavramı Üzerine". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 145-196
- Selâme, Muhammed Ali. *Menhecü'l-Furkan fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Mısır/Kahire: Nahdetu Mısır, 2002
- Soykök, Mustafa. *Uygarlıkların Çöküşü*. Ankara: MG V Yayınları, 2014.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Dimeşk: Dâru ibni Kesîr, 1993.
- Şengül, İdris. *Kur'ân Kıssalarının Tarihî Değeri*. Ankara: Otto Yayınları, 2019.
- Şimşek, M. Sait, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1993.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et- Türkî. 24 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 2001.
- Topaloğlu, Bekir. "Şuarâ Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/221-222. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Topbaş, Osman Nûri. *Kur'ân-ı Kerim Işığında Nebiler Silsilesi*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2004.

- Tûnusî, Muhammed et-Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tahir İbn Âşûr. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye, 1984.
- Turgay, Nurettin. "Kur'an Kıssaları". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/68 (2000), 61-84.
- Ulutaş, Şükrü. *Kur'ân-ı Kerîm'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Kamer Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/276. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Yazıcı, Hüseyin. "Hikâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/479-485. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Yazıcı, İshak. "Neml Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/553-554. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. sad. Sıdkı Gülle. 10 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.
- Yıldırım, Suat. *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Baskı, 1985.
- Yıldız, Hakkı Dursun. "Arap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/ İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yıldız, Muharrem. *Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm Açısından Âd-Semûd ve Lût Kavimleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988.
- Yılmaz, Ali Rıza. *Kur'ân-ı Kerîm'deki Âsi Kavimlerin Helak Oluş Sebepleri ve Ortak Yönleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer. *Esâsü'l-Belâga*. thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Zertürk, Hidayet. *Ulûmu'l Kur'an ve Tefsir Usûlü*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2012.
- Zühaylî, Vehbe. *et-Tefsîru'l-münîr fî'l-akâdeti ve's-şerîati ve'l-menhec*. 30 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-fikr, 2009.

DİZİN

-A-

Âd, ix, 1, 16, 19, 29, 30, 31, 32, 34, 35,
36, 40, 46, 47, 48, 51, 52, 59, 73, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 92, 93, 95,
96, 101, 102, 103, 106, 111, 112, 117
Âyet, 19, 23, 29, 42, 47, 67, 68, 72, 76,
79, 89, 95, 114

-H-

Haber, viii, 10, 21
Helak, 4, v, 2, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 94,
95, 96, 97, 100, 111, 112, 116, 117
Hûd, v, ix, 2, 6, 11, 17, 19, 28, 29, 31,
32, 42, 45, 47, 48, 51, 53, 57, 58, 59,
60, 62, 66, 71, 72, 77, 79, 80, 82, 83,
84, 85, 86, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96,
99, 100, 101, 102, 103, 105, 107,
108, 109, 111, 113

-İ-

İbret, viii, 16

-K-

Kıssa, v, viii, 6, 8, 9, 12, 16, 84, 116
Kronolojik, 26, 27, 57, 85, 110, 115

-L-

Lût, v, ix, 3, 16, 18, 19, 40, 47, 59, 62,
63, 68, 72, 81, 83, 84, 86, 90, 94, 96,
99, 104, 105, 106, 108, 111, 117

-M-

Mesel, viii, 11

-N-

Nebe, viii, 10
Nûh, v, ix, 11, 17, 19, 28, 29, 40, 46,
47, 48, 53, 58, 59, 62, 72, 79, 80, 81,

83, 84, 92, 93, 96, 99, 100, 101, 108,
111

Nüzul, 25, 26, 27, 113, 115

-P-

Peygamber, v, 1, 3, 10, 11, 12, 13, 14,
15, 16, 17, 20, 21, 25, 26, 29, 30, 31,
33, 36, 37, 39, 40, 41, 43, 47, 48, 49,
50, 51, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 66,
68, 69, 70, 72, 77, 78, 81, 83, 84, 85,
92, 93, 98, 110, 111, 112, 115

-S-

Salih, v, vi, vii, 1, 2, 3, 8, 11, 12, 23, 25,
26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 37,
38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48,
49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 71,
72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 83,
84, 85, 86, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 110,
111, 112, 114, 116

Semûd, v, vii, 1, 2, 3, 8, 16, 25, 27, 28,
29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39,
40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49,
50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61,
62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71,
72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81,
82, 83, 84, 85, 86, 92, 93, 95, 96, 97,
106, 110, 111, 112, 117

Sûre, 2, 47, 58, 62, 69, 79

-Ş-

Şuayb, v, 3, 58, 59, 72, 77, 84, 94, 107,
108, 109, 111

-T-

Tefsir, 2, 8, 11, 12, 14, 16, 19, 25, 26,
27, 30, 32, 108, 109, 113, 115, 116,
117